

SLOVENČINÁRI

Časopis
Spoločenstva učiteľov
a priateľov slovenčiny

SLOVENČINÁRI

časopis Spoločenstva učiteľov a priateľov slovenčiny

Číslo: druhé

Mesiac: október

Ročník: prvý

Redakčná rada:

PaedDr. Mária Beláková, PhD. (Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity)

PhDr. Eva Dodeková (Základná škola, Bukovina, Turzovka)

Mgr. Lýdia Ferdinandyová (Stredná odborná škola Jána Bocatia, Košice)

Mgr. Gabriela Kratochvílová (Spojená katolícka škola na Farskej ulici, Nitra)

PhDr. Ján Papuga, PhD. (Základná škola s materskou školou na Riazanskej ulici, Bratislava)

Grafika:

Obálka: Dominika Kukučková, Ing. Kvetoslava Jonasová

Zalomenie: PhDr. Ján Papuga, PhD.

Kontakt:

Web: <https://slovincinari9.webnode.sk/>

E-mail: spolocenstvo.slovincinari@gmail.com

FB: Spoločenstvo učiteľov a priateľov slovenčiny

Informácie pre autorov:

Vaše príspevky posielajte emailom na adresu časopisu v programe MS Word - typ písma: Arial Narrow, veľkosť písma 12; riadkovanie: jednoduché. Za svojím príspevkom uveďte zoznam použitej literatúry v abecednom poradí v súlade s platnou bibliografickou normou (v prípade, že ste ho využili). Odkaz na bibliografický zdroj v texte zapisujte formou poznámok pod čiarou. Rozsah príspevku sa neurčuje. Abstrakt a resumé sa nevyžaduje. Váš príspevok autorizujte menom, priezviskom, akademickým titulom, názvom a adresou pracoviska a vaším e-mailom. Súčasťou textu môžu byť aj fotografie, tabuľky, grafy a pod. V literárno-kultúrnej prílohe je možné publikovať aj výtvarné práce. Redakčná rada si s vedomím prispievateľa vyhradzuje právo upraviť alebo skrátiť niektoré príspevky, príp. príspevok neuverejniť. Jazykovo-grafické korekcie textov s autorom nekonzultujeme. Za zaslané príspevky vám vopred ďakujeme.

Informácia pre inzerentov:

V prípade záujmu o inzerciu nás kontaktujte prostredníctvom e-mailu.

Obsah

D ialóg s Miroslavom Sopkom.....	1
V yučovanie slovenčiny ako optiky obsiahnutej v materinskom jazyku.....	5
A by jeho odkaz žil aj v našich školách. Spomienka na PhDr. Milana Majtána, DrSc.	11
K eric.....	17
R ovesnícke vzdelávanie na našej škole.....	19
V ybrané zvery - didaktická báseň.....	20
Z vuková rovina jazyka.....	21
R az je lepšie vidieť ako stokrát počuť.....	24
E ncyklopédia ČSR.....	28
P rehľad funkčných jazykových štýlov a slohových postupov.....	29
P raktický sprievodca slovenčinou.....	31
O čami ne-/viditeľné.....	32
A ko hovoriť, aby nás deti počúvali, ako počúvať, aby nám deti dôverovali.....	33
P ozor, dobrý pes!.....	33
A nketa o pravopise.....	35
P ripomienky k ŠVP zo SJL k ISCED 2, 3.....	39
M ožnosti a hranice multimédií v primárnom vyučovaní.....	41
N eobyčajný detský tábor alebo aký zmysel má pomoc druhým?.....	46
E uro.....	48
K oľko písmen a hlások sa nachádza v slove hriech?.....	49
A dela a Viktor v ZŠ Turzovka.....	51
I nformatórium.....	53

Úvodník

Vážení slovenčinári, slovenčínárky, priatelia slovenčiny, učitelia, žiaci, študenti a rodičia,

v tomto sychravom čase plnom spomienok na ľudí, ktorí nás opustili, sa nám podarilo vydať 2. číslo časopisu Slovenčinári. Možno to mohlo byť skôr, no všetko závisí od prispievateľov, od ich autorských textov, od chuti ich poskytnúť. Aj preto vás už v úvode predhovoru vyzývam, aby ste nám posielali články, textové pomôcky, názory, literárne dielka a pod., aby nebol problém časopis zaplniť. Sme presvedčení, že vo svojich pripravách máte plno textov, ktoré by si radi prečítali aj iní a boli by pre nich prínosom. Toto číslo napriek nedostatku prispievateľov vychádza, zachováva si svoju úroveň a tešíme sa na spätnú väzbu od vás.

Do istej miery funkciu informačného média naplňa aj naše neformálne *Spoločenstvo učiteľov a priateľov slovenčiny*, ktoré vedie diskusnú skupinu na internete. Ak ste užívateľmi Facebooku, pridajte sa k nám a budete ziskávať nielen aktuálne informácie, ale aj rady kolegov a diskusie o problémoch nášho predmetu, presahujúc k všeobecným témam o školstve, výchove a vzdelávaní. Zriedkakedy sa stáva, že by v našej skupine vznikali konflikty, a dovoľm si povedať, že je to jedna z najpokojejších učiteľských skupín.

V predhovoroch mám vo zvyku predstaviť obsah časopisu. Dnes to tak nespravím, časopis sa predstaví sám. Chcel by som sa zamyslieť nad zmyslom písania, publikovania. Či už v časopise, alebo na nejakej sociálnej sieti. Kolegovia, priatelia, študenti... píšete, publikujete a prezentujete svoj názor! Nedbajte na reči typu *načo, aj tak sa tým nič nezmení*. Predpokladajme, že viacerí z nás sa nestanú vrcholovými politikmi či vplyvnými oligarchami, ktorí budú mať možnosť priamo zasahovať do fungovania spoločnosti. Preto je jedinou možnosťou verejne prezentovať svoje myšlienky formou rôznych písaných textov. Veľmi sa mýlite, ak si myslíte, že sa publikované nedostane do rúk kompetentných. Publikované texty sa stávajú súčasťou obrovského korpusu tendencií, ktorým skôr či neskôr budú musieť vládnci ustúpiť a prispôbiť im svoje rozhodovanie. Čím silnejšie bude slovo, tým rýchlejšie sa zmena realizuje. Už aj sám Ľudovít Štúr so svojimi druhmi si vplyv textu uvedomoval, preto neúnavne tvoril.

Aj keď sa neraz nadáva na médiá alebo sa podceňuje internetová komunikácia, je množstvo prípadov, kedy dokázali takto publikované texty ovplyvniť legislatívne mechanizmy, ba zabrániť škodlivému konaniu. Ľudia nemajú možnosť denne sa osobne stretávať, preto je sociálna sieť dôležitý prostriedok na šírenie názorov, na komunikáciu a na konanie. A netreba sa báť vyjadrovať ani v masmédiách. Často tie majú silu, ktorá naháňa autokratickým politikom strach, čo viem na základe vlastnej skúsenosti. Príkladom môžu byť napr. pohyby vo vývoji celoslovenských testovaní, ku ktorým sa slovenčinári pravidelne, aj mediálne, vyjadrujú.

Z posledných mesiacov však poznáme aj závažnejšie zmeny v spoločnosti, ktoré dokázali rozhybať betón brániaci v potrebných napredovaniach. Podobnú zábranu máme aj v školstve, preto je našou úlohou odstrániť ju a pracovať na flexibilnom mechanizme fungovania školstva, resp. fungovania a nastavenia nášho predmetu. Niektorí z nás to dokážu robiť aktívnejšie, niektorí sa pridávajú, niektorí pomáhajú. V závislosti od svojej osobnej situácie. Iní môžu spolupracovať slovom, vetou, textom. Písaniu v 21. storočí nesmie nikto brániť a vyjadriť legálny názor, odbornú pripomienku, konštruktívnu kritiku musí byť nepísanou povinnosťou učiteľov. Lebo ak učitelia budú mlčať, mlčať budú aj nové generácie...

Druhé číslo časopisu venujeme jednej z mála, o to však významnejšej slovenskej realistickej spisovateľke, **Božene Slančíkovej Timrave**, ktorá sa narodila v októbri a zomrela v novembri (2. októbra 1867 - 27. novembra 1951). Svojou literárnou tvorbou a kritickým štýlom neraz dráždila čitateľov, keďže tvrdo pomenúvala realitu slovenského mesta či dediny. Veľakrát sa dostala do názorového konfliktu, ktorému však odvážne čelila a vytrvala v práci proti prúdu. Timrava by sa mohla stať vzorom pre súčasných učiteľov, ktorí tiež poukazujú na realitu nie idealisticky, ale kriticky, snažiac sa o konštruktivistický prístup. Táto spisovateľka s nie veľmi veselým životom nám zanechala literatúru, ktorá odhaľuje súdobú slovenskú realitu. A možno aj tú dnešnú...

PhDr. Ján Papuga, PhD., člen redakčnej rady

MIROSLAVOM SOPKOM

„NOVÝ MINISTER MUSÍ OKAMŽITE ZAČAŤ S RAZANTNÝMI ZMENAMI V RIADENÍ MINISTERSTVA“

Miroslav Sopko, v súčasnosti poslanec Národnej rady Slovenskej republiky za stranu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti. V zákonodarnom orgáne reprezentuje učiteľov, keďže ako učiteľ pôsobil dlhé roky. Známy sa stal ako viceprezident Slovenskej komory učiteľov, ktorý v tandeme s bývalou prezidentkou SKU Máriou Barancovou vypracovali túto učiteľskú organizáciu na organizáciu, ktorá si získala mnohých učiteľov a stala sa rešpektovaným partnerom v diskusiách a rokovaníach o slovenskom školstve. V politickej strane OĽANO zastáva pozíciu tieňového ministra školstva. Ak by sa ním stal, mali by sme po prvý raz v novodobej histórii v kresle ministra reálneho a skúseného učiteľa. Aj preto sme si ho vybrali do nášho druhého interview.

1. Pán Sopko, z učiteľskej katedry a zo stavovskej organizácie učiteľov do Národnej rady Slovenskej republiky, ba do funkcie tieňového ministra školstva? Prečo? Neobávate sa toho, že vaše, dozaista úprimné úmysly, zomelie byrokratická a politická mašinéria v školských úradoch, proti ktorej často ani minister nemá šancu?

Do politiky som šiel preto, lebo som pochopil, že iba cez ňu sa dá čokoľvek v školstve reálne zmeniť. Či sa nám to páči, alebo nie. Bolo to práve pôsobenie v Slovenskej komore učiteľov, ktoré mi otvorilo oči, ako veľmi zle je na tom profesia učiteľa, kam sme ako spoločnosť nechali padnúť pedagogických i odborných zamestnancov. Rôznych mašínérií sa neobávam, viem proti komu a čomu stojím a z tohto miesta vyhlasujem, že akýkoľvek nový minister musí okamžite začať s razantnými zmenami v riadení ministerstva, jeho priamo riadenými organizáciami a riadiacimi zložkami na všetkých úrovniach. Musím ale počítať s tým, že to môže proti mne vyvolať silnú protireakciu. Súčasné riadenie ministerstva je veľký konzervatívny kolos.

2. Veľmi často pri akejkoľvek zmene v školstve, aj finančne náročnej, potrebuje minister alebo zákonodarca podporu domovskej strany. Máte ju? A budete ju mať keď vstúpíte do exekúcie? Lebo minister školstva mieni, minister financií mení.

Preto sú dôležité minimálne dve veci. Bolo by ideálne, aby budúci minister financií a minister školstva boli z jedného politického tábora a veľmi intenzívne spolu nielen komunikovali, ale najmä koordinovali svoje kroky. Zároveň by sme si mali vziať príklad napr. z Estónska, kde dlhodobo boli ministrami školstva najvyšší predstavitelia vládnuccich strán, čo prakticky aj odrážalo, aké je pre túto malú krajinu vzdelávanie dôležité. Od slov a kvetnatých vyjadrení aj my už konečne musíme prejsť ku konkrétnym činom. V súčasnosti cítim podporu a dôveru svojho hnutia, ktoré má ambíciu byť silnou a výraznou súčasťou budúcej vlády, čo je vyjadrené aj mojou súčasnou funkciou podpredsedu poslaneckého klubu. Považujem to aj za prejav uznania jednej z hodnôt, ktorú vyznávam a považujem v politike za mimoriadne dôležitú, na ktorú sa už dnes pomaly zabúda. Je ňou lojalita.

3. Asi ťažko vznikne po najbližších parlamentných voľbách „jednofarebná“ vláda. Bude treba spolupracovať. Ako spolupracujete s politikmi z opozície, ktorí majú v agende školstvo? Nevšimli sme si, že by ste niekedy svoje sily spájali, skôr sa nám zdá, že si každý buduje vlastnú cestu. Ako to bude, ak sa lídri opozície, ktorých nosnou témou je školstvo, dostanú do vlády?

Vždy som bol a aj ostanem otvorený spolupráci. Myslím si, že mám veľmi korektné vzťahy aj so svojimi politickými oponentmi. Čo sa týka budovania vlastnej cesty, na tom nevidím nič zlé, pretože v rámci politickej súťaže by sme mali prichádzať s ponukou pre svojich potenciálnych voličov a vo voľbách sa ukáže, ktoré riešenia získajú väčšinu. K tomuto ideálnemu stavu sme sa na Slovensku ešte nedopracovali, ľudia málokedy čítajú programy strán a vyberajú si svojich reprezentantov skôr podľa emócií, čomu sa prispôbil i politický marketing a sebareprezentácia jednotlivých politikov. No napriek tomu je dôležité mať pripravenú víziu a najmä tím ľudí, s ktorými ju viete zrealizovať, mať zadefinované hlavné témy, kde neustúpíte ani o milimeter, ale aj tie prierezové, kde dokážete nájsť zhodu pre korekcie. Základom bude intenzívna komunikácia po voľbách, nachádzanie prienikov a vedomie, že ak dostaneme od ľudí dôveru, tak ju nesmieme sklamať.

4. Má minister šancu za 4 roky opraviť mnohoročnú deštrukciu školstva?

Má šancu túto deštrukciu zastaviť a s potrebnými zmenami minimálne začať a nastaviť proces premeny. Táto ťažká práca bude vždy prekračovať jedno funkčné obdobie. A samozrejme, musí počítat' s tým, že ho to môže politicky zničiť a postavia sa proti nemu aj tí, čo ho dovtedy podporovali.

5. Učítelia sú demotivovaní, pret'azení, znechutení, môžeme použiť aj rôzne iné prívlastky. Čo by ste ako minister spravili s týmto stavom? Nemyslíme ani tak otázku zvyšovania platov, ale to, aké by boli prvé kroky, aby učítelia pocítli, že sa konečne niečo mení a nebude to len zmena byrokratická, ale reálna.

V prvom rade ministerstvo otvorím všetkým, komu na školstve záleží a nebudem prihliadať, či je reprezentatívny, alebo nie je. S tým bude spojený ďalší krok, aby vzniklo servisné a poradenské centrum, na ktoré sa môžu pokojne všetci obrátiť so svojimi problémami, a kde dostanú prvé informácie, ktoré im pomôžu v ich problémoch a pomôžu pri ich práci. Neskôr by sa tento systém integrované podporoval i na úrovni samosprávnych krajov i miest a spojených úradov obcí. Zároveň okamžite začnem budovať silné regionálne skupiny skúsených odborníkov, ktorí by boli skutočnými lídrami zmeny. Potrebujeme týchto ľudí nájsť a zaplatiť, len nie je cestou ďalší veľký národný projekt, ako je to v súčasnosti v móde, ale ukotviť ich v systéme.

6. Aký máte vzťah k predmetu slovenský jazyk a literatúra? Ak sledujete našu dlhoročnú činnosť, ako by ste mohli nášmu predmetu pomôcť? Ako by ste postupovali v reforme predmetu, ktorému sa naše zoskupenie dlhé roky venuje?

Bez vzťahu k jazyku nie je ani vzťah k rodnej hrude. Už dlho sledujem vašu činnosť, je mimoriadne dôležitá, že ste takí aktívni. Predmet slovenský jazyk a literatúra potrebuje zásadne zmeny, ale nie formou pridávania strán do štátneho vzdelávacieho programu. Musíme si uvedomiť, že jazyk je živý organizmus, dynamický sa prispôsobuje meniacemu sa svetu. Pri konkrétnych krokoch by sme si mali vydiskutovať, ale v relatívne krátkom čase, keďže v súčasnosti viac rečníme, ako riešime, čo potrebuje okamžitú úpravu. A pritom si uvedomiť, že nedá sa nastaviť jednotný model, ktorý bude akceptovaný všetkými. Máme učiteľov so skvelými výsledkami, ktorí by sa na odbornom fóre ostro pohádali na svojich postupoch, ale podporu si zaslúžia všetci tí, ktorí sa nezaradili do masy nekriticky preberajúcich nariadenia zhora.

7. Prešli ste si počas vzdelávania tzv. povinnou literatúrou? Aký ste boli čítateľ? Čo vám čítanie dalo? Prezradili by ste našim čitateľom tipy na literatúru, ktorá vás zaujala?

V detstve som čítal všetko, čo mi prišlo pod rukou, najmä poéziu a mal som aj nejaké poetické pokusy. Môj záber bol od Troch pátračov až k Nižňanského historickým románom. Pomohlo mi to so slovnou zásobou, aj keď ani jej bohatstvo vám nemusí vždy stačiť, pretože sa často stáva, že stratíte výrečnosť vtedy, keď ju najviac potrebujete. V súčasnosti často siaham po literatúre, ktorú má rozčítanú najstaršia dcéra, máme spoločný záujem o príbehy a poučenia z minulosti.

8. Vyhrali ste niekedy nejakú literárnu alebo jazykovednú súťaž?

Na základnej škole som reprezentoval v okresnom kole Hviezdoslavovho Kubína v kategórii próza. Pamätám si, že to bol úryvok z knihy poľského autora Edmunda Niziurského Poplach v podstreší. Ale nebol som medzi víťazmi.

9. V učiteľských radoch sa čoraz častejšie opakujú návrhy na zrušenie testovania. Naše Spoločenstvo zatiaľ k takémuto návrhu nedospelo. Naopak, snažíme sa poukazovať na chyby a nedostatky v testovaniach, ktoré niekedy ignorujú, niekedy zapracujú. Ako by ste ako minister naložili s testovaním?

Vo verejnosti vládne mylná predstava, že väčšina odporcov testovania ho chce zrušiť a nevedomujú si fakt, že kritizovať čokoľvek nie je krvavý boj na barikádach. To treba vysvetľovať. Som zástancom toho, aby model merania vedomostí bol nastavený tak, aby bol v konečnom dôsledku k nastaveniu a explicitnému pomenovaniu podporných opatrení v systéme školstva ako celku. Toto je alfa a omega, na čo by mali ísť peniaze náš všetkých, aby tieto merania prinášali niečo reálne a nie iba plnili priečinky analýzami a grafmi.

10. Fínsky model. Pokúšajú sa nám ho vsugerovať, hoci ak porovnáme vybavenie, servis a financovanie fínskych škôl, obávame sa, že nás iba zaťažia novinkami bez finančného a materiálneho zabezpečenia. Ako sa dívate na implikáciu fínskeho modelu do slovenského modelu školstva a vzdelávania?

Úprimne priznávam, že som skeptický a zastávam názor, že musíme prebudovať vlastný model. Nesmieme to robiť ako doteraz. Často používam prirovnanie, že mi to už niekedy pripadá akoby sme chceli do nášho vzdelávacieho systému naštepiť časti napr. fínskej brezy, poľskej borovice či šanghajskeho bambusu, čo je metafora na nekritické preberanie rôznych nápadov zo zahraničia. Pokúšať sa vytrhnúť prvok z iného vzdelávacieho systému a natvrdo aplikovať do toho nášho nebude nikdy fungovať. Skrátka, neujme sa to a mali by sme si to všetci uvedomiť.

11. Vychádzate z radov manažmentu SKU. Od jej zakladateľky Márie Barancovej prešla veľkou zmenou. Ako vnímate pôsobenie SKU dnes a akú má táto organizácia úlohu v búrlivých časoch školstva, keď sa počúva najmä hlas odborov. A vôbec, aký máte vzťah k profesijným školským združeniam a asociáciám?

Rešpektujem všetky združenia a asociácie. Rozumiem, že sa nemôžu vždy na všetkom zhodnúť, pretože sa často pozerajú na to množstvo problémov pod iným uhlom pohľadu. Aj preto si slovenskí učitelia zaslúžia silnú a jednotnú stavovskú organizáciu, ale takáto organizácia by mala byť nezávislá od akejkoľvek štátnej inštitúcie už od procesu jej vzniku. SKU vytvorila silný príbeh ako sa na začiatku skupinka pár jednotlivcov okolo Márie Barancovej, Ivana Dudáša, Matúša Baňasa a iných, vrátane mňa, vytvorila odborného a kvalifikovaného oponenta ministerstvu, z ktorého by sa odborníci z tímu Hodnoty za peniaze chytali za hlavu, pri akých financiách sme to dokázali. Práve Komora by mohla byť

základom, na ktorej by sa jednotná učiteľská organizácia dala vybudovať a bola silným poradným hlasom ministerstva.

12. Nemohli sme si nevšimnúť, že často píšete blogy, resp. texty na tému školstvo. Niektorí učitelia vravia, že zverejňovanie vlastných textov je zbytočné, že aj tak si vládnuci spravia po svojom. Aký máte na to názor? Prečo píšete?

Nič, čo robíme, nie je zbytočné. Asi by boli títo učitelia veľmi prekvapení, keby vedeli, ako si pekne vedia kompetentní osvojiť dobré nápady a následne ich aj zrealizovať. Škoda len, že to dlho trvá a tu na Slovensku k tým najlepším riešeniam pristúpime spravidla až potom, ako minieme všetky ostatné. To môžem konštatovať ako „otvárač tém“, napr. zrušenie tlače elektronickej triednej knihy, platy nepedagogických zamestnancov pod minimálnou mzdou, zachovanie slobody v písaní, vekový strop pre učiteľov a mnohé ďalšie.

13. „Predseda“ vášho hnutia je kontroverzná postava politiky. Jeho rečnícke prejavy tvrdo pomenúvajú realitu aj za cenu expresívnejšej lexiky. Vy ste, naopak, pokojný človek, politik so zmierlivým prejavom bez náznaku zlosti, hoci oprávnenej. Ide to vo vašom hnutí dokopy? Ktorý typ pôsobenia na voliča, učiteľa podľa vás účinkuje viac? Vezmite túto otázku aj ako didaktickú radu pre nás v rámci vyučovania rečníckeho štýlu.

Protiklady sa vraj priťahujú, ale tu musím vyhlásiť zásadnú vec. Žiadneho človeka nemôžeme súdiť len na základe niektorých zverejnených vystúpení. Kto zažil Igora počas osobného kontaktu, býva veľakrát veľmi prekvapený. Nepoznám osobne veľa ľudí, ktorí majú tak ako on nastavenú nulovú toleranciu voči nespravodlivosti. A nebojí sa priamo pomenovať nepríjemné pravdy, aj keď sa to zdá, že príliš „tlačí na pílu“. No kde by bol dnes svet, keby sme všetci akceptovali výhovorky typu, že sa niečo nedá; neprovokujme, lebo to bude horšie; zmena nie je dobrá; takto to tu funguje odjakživa. Každý prejav politika by mal byť vždy podložený prepracovanou prípravou a argumentáciou, improvizácia nám môže sem-tam pomôcť, ale nikdy nenahradí poctivo vystavané tézy, ktorých sa pri vystúpení musíme pridržať.

14. Na záver by nás zaujímalo, či vám nie je ľúto za učením a čo by ste chceli robiť, keby ste sa raz vzdali politiky.

Veľmi mi je ľúto za učením, i keď moji oponenti by mi s úsmevom poradili, že nech sa potom k nemu vrátim. Ale vybral som si túto cestu. Kým sa veci nezačnú zásadne meniť, budem v nej pokračovať. Ak sa to podarí, vrátim sa a mám sen o založení vlastnej školy.

15. Vaše sebavyjadrenie:

Potrebujeme nové školstvo, ktoré bude postavené na princípe rovnováhy. Rovnováhy medzi náročnosťou a radosťou. Náročnosťou voči sebe i ostatným v mojom okolí, ktorých spája tímový duch pri vytváraní reality, kde fungujú zdravé vzťahy medzi všetkými členmi spoločenstva. Radosťou, ktorá sa neprejavuje len silnými emóciami, ale najmä vnútorným pokojom a spokojnosťou s tým, čo robím a ako sa správam k druhým ľuďom.

*Pripravil: PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk*

VYUČOVANIE SLOVENČINY AKO OBJAVOVANIE OPTIKY OBSIAHNUTEJ V MATERINSKOM JAZYKU

Prírodnou súčasťou vyučovania slovenského jazyka je, aby si žiaci na všetkých stupňoch nášho vzdelávacieho systému uvedomili vzťah materinského jazyka a vlastnej kultúrnej identity. Žiaci alebo študenti by mali s pribúdajúcimi vedomosťami o svojom materinskom jazyku stále hlbšie odkrývať schopnosť jazyka vyjadriť všetko, čo cítia či prežívajú. Súčasne by tento proces (samozrejme spojený so štúdiom cudzích jazykov) mal viesť k postupnému objavovaniu optiky obsiahnutej v materinskom jazyku, ktorá utvára a formuje jedinečné videnie okolitého sveta.

1. Videnie sveta v bohatstve slovenčiny

V slovenskom jazyku, a to nielen v sémantických štruktúrach jeho lexiky, ale aj v zákonitostiach prítomných v gramatických kategóriách, sa ukrýva špecifické videnie sveta i jeho častí, ich spôsob organizovania, hodnotenia a hierarchizácie. Takáto interpretácia skutočnosti obsiahnutá v jazyku i v jazykových prejavoch odkrýva mentalitu, potreby, uhol pohľadu. Hovoríme o jazykovom obraze sveta (ďalej JOS); (Bartmiřski, 2007, s. 12 – 14), teda takej podobe sveta, ktorá je uložená v kultúrnej pamäti národa a je určovaná jeho jedinečným uhlom pohľadu na svet. V JOS môžeme charakterizovať¹ podmet (kto vidí svet), predmet videnia (na koho a na čo pozerá), ako aj ďalšie s nimi prepojené komponenty videnia: akt videnia, nástroj videnia a pole videnia.

1.1. Podmet videnia

V lexikálnom bohatstve slovenčiny sú zaužívané substantívne výrazy *divák*, *pozorovateľ*, *špeh*, ktoré sú pravidelne slovotvorne derivované od slovík *dívať sa*, *pozorovať* alebo naopak zo substantíva *špeh* je slovotvorne motivované sloveso *špehovať*. Špecifický charakter má desubstantívum *vizionár* (kto má vízie, vidiny) a podstatné meno *hliadka* (najčastejšie skupina, ktorá robí prieskum, dozor v teréne), z ktorého je slovotvorne odvodené sloveso *hliadkovať*.

Teda slovenský podmet videnia je v JOS úzko prepojený s aktívnou zrakovou percepciou vyjadrenou spomínanými slovesami. V spisovnej slovenčine nie je lexéma pre označenie pasívne vnímajúceho podmetu, ktorý na niečo/na niekoho *čumí*² (nespisovný výraz), *zíza*, *civí* (uprene, bezmyšlienkovite hľadieť). Nadradeným označením podmetu jazykového obrazu videnia, ktorý zahŕňa svojím širokým obsahom všetky spomínané substantíva, je slovesné prídavné *vnímajúci*. Tento základný pojem podmetu videnia je ďalšími pričlenenými názvami bližšie profilovaný na základe zvýraznenia aktivity či pasivity videnia (v slovenčine je podmet videnia aktívny), reálneho (*divák*, *pozorovať*, *špeh*, *hliadka*) alebo nereálneho (*vizionár*) objektu vnímania, účasti (*hliadka*, *špeh*) či

¹ Charakterizujeme na základe slovenského lexikálneho materiálu (získaného z Krátkeho slovníka slovenského jazyka (ďalej KSSJ), 2003; Synonymického slovníka slovenčiny (ďalej SSS), 2004; Slovníka slovenského jazyka I. – VI. (ďalej SSJ I, II...), 1959 – 1966; Slovenského národného korpusu, verzie prim-6.0-public-all), ale aj voľných slovných spojení a frazeologizmov, ako aj súčasných textov rôznych funkčných štýlov.

² KSSJ substantívum *čumil* uvádza ako subštandardný výraz; v SNK (prim-6.0-public-all) nachádzame iba 12 použití výrazu: buď ako vlastné meno, označenie umeleckého diela na rohu Panskej ulice a Rybárskej brány alebo v hovorovom kontexte: *hneď za prvým rohom sa za nami utvorí zástup čumilov*.

neúčasti (*divák, pozorovateľ*) podmetu videnia na udalosti. Podmet videnia môže byť aktívny sensoricky, ale aj mentálne, keď nadobúda funkciu *komentátora, príp. interpreta*.

1.2. Akt videnia

Podmet videnia je v slovenskom jazyku úzko (slovotvorne i sémanticky) prepojený s aktom videnia. Jeho sémantiku tvoria predovšetkým slovesá, ktoré zohľadňujú rôzne aspekty základného pojmu videnia. Frazeologický materiál, v ktorom sa stretávame s týmito slovesami, zahŕňa niekoľko sémantických rozlíšení aktu videnia: 1. udalosť zo strany hľadacieho (*niekto vidí/pozoruje niekoho*), 2. videnie dobré a zlé (*vidieť niečo ako cez hmlu, niečo vidieť ako na dlani, vidieť ako v zrkadle, vidieť ako sova*), 3. pasívne a činné pozorovanie zrakových podnetov (*pozerá, ale nevidí; vidí toľko, koľko sova vo dne*), 4. bezmyšlienkový akt videnia (*pozerať jak teľa na maľované vráta*), 5. videnie môže byť chápané z hľadiska trvania v čase (*mrkni sa na to okom, prizri sa lepšie, kontrolovať*), emócie spojené s aktom videnia (*vytriešťať oči, civieť, blysnúť očami, pásať si oči na niečom*).

Slovesá videnia spájajú význam zmyslový s mentálnym a priberajú aj význam spoločenský: *niekto vidí zle/dobre* (má schopnosť videnia), *videl niečo na vlastné oči* (spozoroval niečo prirodzeným spôsobom, bez pomoci iného nástroja), *zbadal ho kútikom oka, svoju budúcnosť videl ružovo* (predstavoval si), *vidím to ináč ako ty* (mám iný názor), *sám vidíš, že to nie je také jednoduché* (rozumieš...), *nevidím v tom nič zlé* (neusudzujem, spoločensko-komunikačný význam), *nevideli sme sa už niekoľko mesiacov* (spoločensko-komunikačný význam, nestretli sme sa). Sémanticky veľmi zaujímavým prefixálne derivovaným slovesom je *prehliadnuť*, ktoré vyjadruje protichodné mentálne významy: *dôkladne preskúmať, odhaliť, preskúmať a zároveň nezbadáť, nevšimnúť si*.

1.3. Predmet videnia

V báзовom trojčlennom modeli JOS (kto – vidí – čo) je predmet videnia situovaný v reálnom (fyzickom) svete, kde je vnímaný zmyslovo, a vo svete jazykovo-kultúrnom, kde je výtvarom poznávacej aktivity človeka. To znamená, že predmet videnia v reálnom svete si udržiava svoju *podobu*, ktorá sa stáva v jazykovo-kultúrnej skutočnosti *obrazom*. Obidva predmety, ktoré možno teoreticky rozlíšiť, sú v praxi úzko prepojené. Okrem v slovenčine fungujúcich výrazov *obraz, podobizeň, vízia* sú aj predmety videnia, ktoré z hľadiska podmetu hovorenia majú znak predstavy, nemajúcej reálny základ. Približujú sa k nim predmety vyjadrené lexémami *vidina, strašidlo*.

1.4. Nástroj videnia

Zmyslovým orgánom videnia (orgánom zraku) je *oko*, od ktorého sú derivované slovesá *okáliť* (expr. *pozerať*), *zočítať* (*zazrieť, zbadáť, spozorovať*). Slovo *oko* sa objavuje vo frazémach *vidieť niečo na vlastné oči, mať na niečo oko*. Tento hlavný nástroj videnia sa objavuje v mnohých frazémach¹ v rámci kategórie iného javu, t. j. v metaforickom význame, napr. ako nástroj jedenia (*jesť očami*), obrany (*streliť očami/pohľadom*), sústredenej pozornosti (*nemihnúť okom*), objatia (*objať pohľadom*), balamutenia (*niekoho zaslepiť*). Nástroj videnia môže byť nedokonalý (*mať klapky na očiach, mať belmo na očiach*) a môže byť zosilnený ešte ďalším nástrojom, *okuliarmi, lupou, mikroskopom, ďalekohľadom*. Tieto inštrumenty môžu špecificky modifikovať obraz, napr. ho zafarbiť (*vidieť niečo cez ružové okuliare*), detailizovať (*mikroskopicky sledovať*).

1.5. Pole a plány videnia

¹ Výskum Jasny Uhlárikovej ukázal vysoký stupeň zhody medzi slovenským a srbským excerptovaným fondom frazém obsahujúcich lexému *oko* na úrovni lexikálnej, štruktúrnej a sémantickej (Uhláriková, 2014, s. 436 - 448).

S nástrojom videnia je prepojené aj pole videnia, ktoré môže byť veľmi široké (makroskopické) alebo veľmi konkrétne (mikroskopické). V slovenčine pole videnia vyjadrujeme substantívami *výhľad*, *horizont*, ale aj frazémami *mať niečo ako na dlani*, *kde len okom dovidíš*. Jazykovo rozlišujeme plán prvý, druhý, tretí a ďalšie pomocou výrazov *blízko*, *d'aleko*, ale aj *prvý*, *druhý plán* na obraze, kresbe, divadelnej scéne, používajú sa adjektívne kompozitá *prvoplánový*, *druhoplánový*, s čím súvisí aj substantívum *pozadie*.

Sémantická charakteristika niektorých slovenských predložiek veľmi dobre objasňuje pole videnia a jeho plánov, pretože napomáha ukotviť miesto, v akom si slovenský hovoriaci organizuje a systematizuje priestor – čo sa z jeho uhla pohľadu nachádza niekde vo vzťahu k niečomu inému. Táto kategória v sémantickom opise predložiek vo funkcii priestorovej je zviazaná s dvoma dôležitými opozíciami, ktoré usporiadajú priestorovú percepciu a spôsob jej zobrazenia: centrum – periféria, resp. predné – zadné. Pozorovateľ, ktorý je umiestnený v centre, zo svojho pohľadu rozkladá priestor na centrum a perifériu (*tu* – kde som ja, *blízko*, *tam* – kde nie som, *d'alej*). Východiskom mentálnej a zrakovej cesty pozorovateľa je centrum, naopak, cieľovým bodom je miesto, kde sa nachádza lokalizovaný objekt. Typickým prostriedkom takejto priestorovej relácie je v slovenčine konštrukcia predložky *na* + *akuzatív*, v ktorej akuzatív implikuje reálny alebo mentálne nasmerovaný pohyb v priestore (*pozri sa na seba/človeka* a i.), podobne je to predložka *od* + *genitív*, ktorý explicitne určuje umiestnenie východiska trasy, uhol videnia, z ktorého je vyobrazená scéna *smrdelo od neho na kilometer*. Predložka *na* môže byť považovaná za prostriedok lokalizácie v periférnych častiach priestoru. Takto sa vysvetľuje konštrukcia *na* + *akuzatív*, ktorá má tendenciu vystupovať so slovesom s predponou *vy-* a ktorá určuje pohyb zvnútra k vonkajšku: *vyšiel na pole*, *vyhliadol na ulicu*, *vystúpil na vrch*.

2. Videnie sveta v textoch školskej i mimoškolskej lektúry

Podmet a predmet videnia sa cez jazykové bohatstvo slovenčiny tvorivo realizuje v širokej škále štýlovo a žánrovo diferencovaného textového materiálu, s ktorým sa žiak môže denne konfrontovať v rámci školy, ale aj prostredníctvom rôznych masovokomunikačných prostriedkov. V súčasných slovenských publicistických, umeleckých¹, internetových a i. textoch sa jazykový obraz sveta vytvára cez štyri typické situácie, ktoré zachytávajú odlišné vzťahy podmetu a predmetu videnia:

- 1) ten istý podmet mení uhol pohľadu, a tak vytvára nový obraz jedného a toho istého predmetu, udalosti, tvorí nový profil udalosti;
- 2) rôzne podmety zachytávajú rôzne aspekty toho istého predmetu, čím sa na vyššej úrovni vytvára zložitejší text;
- 3) uhly pohľadov dvoch podmetov sa navrstvujú na seba, jeden zahŕňa druhý;
- 4) dva rôzne podmety s vlastnými uhlami pohľadov vytvárajú protirečivé obrazy, ktoré sa nemôžu zhodnúť.

1) Rôzne uhly pohľadu toho istého podmetu sa môžu realizovať na úrovni fyzickej (priestorovej a časovej) alebo mentálnej. Ak ide o druhý prípad, otvárajú sa pred podmetom videnia neohraničené možnosti rôznej interpretácie tej istej udalosti. Príkladom môže byť dvojaký pohľad (minulý a aktuálny) známeho slovenského manažéra a súčasného slovenského prezidenta Andreja Kisku na svoje životné kroky v knihe *Cesta manažéra z pekla alebo akorobiť charitu úspešne a so srdcom* (2011): *Mal som vtedy dvadsaťšesť rokov. Otvorili sa hranice smerom na západ a prišli kapitalizmom ostrieľaní, pôvodom slovenskí manažéri a vysvetľovali, ako do dvadsiatich rokov z nášho Slovenska vyrastie druhé*

¹V umeleckých textoch sa stretávame s hrou uhlov pohľadov, čo vyplýva z tvorivých možností autora.

Švajčiarsko. Ak nie niečo lepšie! Celkom ma potešila tá predstava. Tí manažéri boli však trochu zvláštni. Všetko chceli zbúrať a rušiť, nič vraj nebolo dobré. Príliš som im neveril a okrem toho sa mi dvadsať rokov čakať nechcelo. A tak som sa rozhodol zobrať osud do svojich rúk a zavelil: „Rodina, my pôjdeme žiť do USA!“ Keďže žiadna z tých desiatok firiem v USA, ktoré som listom oslovil, neocenila skúsenosti mladého socialistického inžiniera, využil som ponuku priateľa, ktorý tam žil, a išiel som vyskúšať šťastie priamo na tvár miesta. Dostal som víza, rozlúčil sa so svojou tehotnou manželkou a synom a s víziou skorého stretnutia sa za veľkou mláskou som nasadol na lietadlo do New Yorku. Bol august roku 1990 a ja som netušil, že som práve siahol na kľučku dverí s nápisom PEKLO (Kiska, 2011, s. 8).

Na inom mieste vo svojom príbehu A. Kiska ukazuje, do akej miery ovplyvnil jeho životné smerovanie dvojaký pohľad na život (t. j. pohľad úspešného manažéra a chudobnej mamičky). Bohatstvo je kliatba a podnikatelia, manažéri a bankári sú špiny. Zneužívajú iných ľudí, vykorisťujú. Dávajú im nízke platy. Sami sa pritom vyvážajú na veľkých autách a chodia na drahé dovolenky. Ešte aj Biblia je proti nim: „Skôr prejde ľava uchom ihly, ako sa boháč dostane do kráľovstva nebeského.“ Do pekla všetci pôjdu, veru, do pekla. Všetky tieto vyhlásenia som bol ochotný ignorovať. Najhoršie však bolo, že ako manažér a podnikateľ som sám cítil akúsi nespravodlivosť sveta. Nerozumel som tomu, nechápal som, prečo sú tie rozdiely také veľké. Je spravodlivé, že si kupujem hodinky za tisíc eur a niekto iný zomiera od hladu? Je spravodlivé, že sa vozím v drahom mercedese a niekto nemá peniaze na základnú lekársku starostlivosť? Na jednu miskú váh som si položil všetko, čo som musel spraviť a obetovať, aby sa stal zo mňa úspešný a možno aj trochu bohatý človek:

- Pracoval som tvrdsie ako ostatní.
- Zobral som na seba riziko, že prídem o všetko, čo mám, a požičal si peniaze z banky.
- Zobral som na seba zodpovednosť a prijal zamestnancov. Zodpovedným som sa stal nielen za to, či budú mať oni príjem, ale často aj za ich rodiny, ktoré živil.
- Prvé roky som podnikaniu obetoval svoj rodinný život. Žiadne dovolenky, ale práca neskoro do noci a cez víkendy.
- Mal som určitú dávku talentu a šťastia.

Na druhú miskú váh som si položil skoro bežný príbeh jednej mamičky, ktorá sa rovnako snažila pri hľadaní svojho šťastia:

- Zobrala si z lásky muža. Možno bola primladá. Neskôr ju muž nechal samú aj s dvoma deťmi.
- Tvrdo a poctivo pracovala, aby užívala svoje milované deti. V ich mestečku zatvorili najväčší podnik, spolu so stovkami ďalších ľudí ju prepustili a nevie si nájsť prácu.
- Bývanie zabezpečila aspoň v dvojizbovom byte v prenájme. Po zaplatení nájmu im však ostávajú peniaze len na základné prežitie. Žiadne dovolenky, žiadne auto a skromné Vianoce.

Každú miskú som položil na jednu stranu váh spravodlivosti a prirátal som k tomu, čo všetko si každý z nás dnes môže dovoliť, ako každý z nás žije. Keď som o tom uvažoval, videl som, že dostávam od života veľmi veľa a druhí nielenže nedostávajú od života ani tisícinu toho, čo ja, ale často ich život aj veľmi trestá (Kiska, 2011, s. 15 – 16).

2) Ak niekoľko podmetov vidí rovnakú udalosť, človeka a jeho vlastnosti, vzniká efekt určitej tajomnosti, mnohoznačnosti, ako je to napríklad v diele J. Lenča *Odyseus, bronz a krv* (1982), kde je staroveký Homérov svet zachytený z pohľadov jednotlivých jeho účastníkov: Meneláos, Polyfémos, Ikarios, Achilles, Eumaios, Filoktétés, Penelopa, Teirezias, Kirka, Kalypso, Nauzikaa, Laertes, Zeus, Helena a i. Takto sa historická pravda o starovekých gréckych udalostiach spojených s trójskou vojnou odкрýva ako nedokončená a strastiplná cesta.

3) Stretnutie podmetov videnia je často v texte signalizované epistemickými slovesami typu *vedieť, že...* Harmonické stretnutie dvoch uhlov pohľadu sa v texte môže prejavovať takto: *Pred viac ako troma rokmi sa v interview s reportérkou Danyelle Freeman na FBC (foxbusinesschanne.com) zamýšľal (Gerald Celente – pozn. K. D.) nad vtedy sa ešte začínajúcou hospodárskou krízou. Predvídal, že sa*

všetci staneme svedkami zrútenia celého maloobchodného systému, zrútenia priemyselných realít atď. Odhadol, že táto kríza potrvá dlho a bude oveľa horšia ako Veľká hospodárska kríza 30. rokov. Jeho rady, ako prežiť zlé časy, sú aktuálne aj dnes... (Tordová, 2012, s. 8).

4) Naopak, odlišné vnímanie toho istého predmetu môže dodať textu intelektuálnu elasticnosť: *Referát je reakciou na príspevok N. Martinkovej uverejnený v Správach SZS (...), v ktorom používanie termínu zver v zoologických prácach označila za „smutný prežitok, ktorý nemá opodstatnenie“.* Autor zdôvodňuje opodstatnenie používania tohto pojmu tak z aspektu sémantického, ako aj terminologického. Samozrejme, že ho nemožno považovať za termín zoologický. Patrí do oblasti poľovníctva ako jedného odvetvia zootekniky a je kodifikovaný v oficiálnom poľovníckom názvosloví i v právnych normách... (Sládek, 2003, s. 26).

Inokedy dva rôzne podmety s vlastnými uhlami pohľadov vytvárajú protirečivé obrazy, ktoré sa nemôžu zhodnúť. V roku 2014 sa na slovenský knižný trh dostala autobiografia mladého slovenského podnikateľa Mateja Valucha, ktorý bol začiatkom roku 2013 v Iráne zadržaný a nespravodlivo obvinený zo špionáže, za ktoré sa v tejto krajine trestá obesením. Jeho uhol pohľadu na tieto udalosti, ako aj pohľad niektorých jemu podobných spoluväzňov z iných kútov sveta, je v knihe ostro konfrontovaný s pohľadom iránskej bezpečnostnej služby. Hovorí o tom kórejský spoluväzeň Kim: *Iránci nerozumejú jeho (kórejského konzula – pozn. K. D.) pohľadu na vec a on zasa nerozumie ich pohľadu na svet. Kórejské a iránske vnímanie môjho prípadu sú totiž celkom rozdielne. Iránci stále tvrdia, že som robil špionážne fotky* (Valuch, 2014, s. 182).

Otázkou je, aké činitele ovplyvňujú výber uhla pohľadu v JOS určitého kultúrneho spoločenstva. Môže to byť hodnotový systém človeka, rôzne oblasti jeho pôsobenia. Stretávame sa s historickými, spoločenskými, kultúrnymi, politickými, náboženskými uhlami pohľadov, ktoré sú niekedy veľmi rozdielne. Tieto uhly pohľadov môžu zachytávať rôzne aspekty toho istého predmetu, môžu sa na seba navrstvovať, môžu ľudí (podmety videnia) od seba veľmi vzdäť, ale sa aj meniť prostredníctvom dialógu.

Dobрым príkladom zmeny uhlov pohľadu je stretnutie Samaritánky¹ s Ježišom (Jn 4, 1 – 29) v Novom zákone Písma svätého. Čím dlhšie sa Kristus rozpráva so Samaritánkou, tým viac sa nielen mení jej obraz Ježiša, čo sa odráža v pomenovaniach Žid, Pane, prorok, Mesiáš, ale aj jej pohľad na seba samú.

- 1) *Ako si môžeš ty, Žid, pýtať vodu odo mňa, Samaritánky?*
- 2) *Pane, ani vedro nemáš a studňa je hlboká. Odkiaľ máš teda živú vodu?*
- 3) *Pane, vidím, že si prorok.*
- 4) *Podďte sa pozrieť na človeka, ktorý mi povedal všetko, čo som porobila! Nebude to Mesiáš?*

Jedinečná optika obsiahnutá v materinskom jazyku výrazným spôsobom ovplyvňuje nielen produkciu a recepciu jazykových prejavov žiakov, ale môže sa stať nástrojom dynamického formovania ich osobnej identity pevne zakotvenej vo vlastnej kultúre.

Záver

Neodmysliteľnou súčasťou multikultúrnej výchovy na školách je vyučovanie slovenčiny ako špecifického uhla pohľadu, vďaka ktorému sa mladý človek stáva otvorenejším viesť zmysluplný dialóg s príslušníkmi iných jazykov a kultúr. Didaktika vyučovania slovenského jazyka má prirodzene viesť žiaka k odkrývaniu špecifických znakov slovenského obrazu sveta, ktorého je súčasťou. Ide o pestovanie povedomia, že slovenský uhol pohľadu a obraz sveta sa spolu s ostatnými národmi, národnosťami či kultúrnymi spoločenstvami stáva dôležitou súčasťou mozaiky Európy i sveta, ktorá je plná tvarov, farieb a krásy.

¹ Samaritáni pochádzali z rozličných národov, čiastočne prijali židovské náboženstvo, ale zachovali si aj veľa pohanských zvykov a povier. Pre svoje polopohanské náboženstvo boli trňom v očiach Židov.

Pramene

- BARTMIŃSKI, Jerzy: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2007. 328 s.
- KISKA, Andrej. *Cesta manažéra z pekla (Ako robiť charitu úspešne a so srdcom)*. Poprad: Andrej Kiska 2012.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA. Red.: J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988s.
- LENČO, Ján: *Odyseus, bronz a krv*. Bratislava: Tatran 1982. 549 s.
- SLÁDEK, Jozef: *Pojem „zver“ z aspektu sémantického a terminologického*. In: Zborník abstraktov z 9. zoologickej konferencie „Feriancove dni 2003“. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum 2003. s. 26. Bez ISBN
- SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS – prim-6.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA I. (A – K). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 811 s.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA II. (L – O). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1960. 647 s.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA III. (P – R). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963. 907 s.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA IV. (S – U). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964. 759 s.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA V. (V – Ž). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965. 836 s.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA VI. (Doplňky/Dodatky). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 331 s.
- SYNONYMICKÝ SLOVNÍK SLOVENČINY. Bratislava: VEDA 2004. 998 s.
- SVÄTÉ PÍSMO. Trnava: Spolok sv. Vojtecha 2007. 1612 s. ISBN 978-80-7162-6813-1
- TORDOVÁ, Sandra: *Čas na skromnosť*. In: Notabene, 2012, roč. 11, č. 127, s. 8. UHLÁRIKOVÁ, Jasna: *Slovenské a srbské somatické frazémy s lexikálnou zložkou „oko“*. Rec.: J. Glovňa - Patrik Mitter. Editor Katarína Dudová. In: Varia XXII : zborník plných príspevkov z XXII. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra 5. – 7. 12. 2012). Nitra : UKF 2014, s. 436 – 448.
- VALUCH, Matej: *Univerzita samoty*. Bratislava: Tatran 2014. 276 s.

PhDr. Katarína Dudová, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
kdudova@ukf.sk

ABY JEHO ODKAZ ŽIL AJ V NAŠICH ŠKOLÁCH
SPOMIENKA NA PhDr. MILANA MAJTÁNA, DrSc.
(ONOMASTIKA VO VYUČOVANÍ)

Koniec školského roka 2017/2018 poznačila mimoriadne smutná udalosť. 30. júna vo veku 84 rokov zomrel medzinárodne uznávaný jazykovedec PhDr. Milan Majtán, DrSc. (*3. máj 1934 Vrútky – † 30. 6. 2018 Bratislava). Svoj život zasvätil výskumu nárečí a dejín jazyka, no predovšetkým rozvíjajúcej sa vede – onomastike¹. Okrem vedeckého pôsobenia v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra v Bratislave pôsobil aj ako pedagogický pracovník. V rokoch 1957 – 1961 vyučoval na gymnáziu v Bratislave-Petržalke. Láskavý učiteľský prístup si uchoval počas celého života, ku kolegom a nádejným jazykovedcom pristupoval citlivo, povzbudzoval ich v ich úsilí, pomáhal odbornými radami, vychoval niekoľko úspešných onomastikov. Ako jazykovedec pôsobil vo viacerých významných funkciách, i medzinárodného charakteru, a získal niekoľko štátnych vyznamenaní a medailí. Publikoval desiatky onomasticky zameraných štúdií a monografií. Širokej verejnosti boli venované publikácie o rodných menách a priezviskách *Meno pre naše dieťa, Vyberte si meno pre svoje dieťa* (v spoluautorstve s M. Považajom) či naposledy vydaná publikácia *Naše priezviská* (2014). Zmieňované publikácie sú výborným doplnkovým materiálom pri vyučovaní, a to nielen vlastných mien, pretože vzhľadom na charakter vlastného mena majú širokospektrálny záber. Kým prvé dve monografie sa zaoberajú rodnými, resp. krstnými menami, ich pôvodom, významom a tradíciou, publikácia *Naše priezviská* je zameraná na najčastejšie sa vyskytujúce priezviská na Slovensku. Práve na túto prácu M. Majtána chceme upriamiť pozornosť.

Pedagógovia popri svojich povinnostiach a časovej tiesni nestíhajú niekedy sledovať dianie v odborných kruhoch, nedisponujú potrebným časom a priestorom na vzdelávanie sa v prijateľných podmienkach, preto sme sa rozhodli aspoň touto krátkou štúdiou rozšíriť ich obzory o onomastike a prispieť drobnými námetmi do ich praxe. Pozornosť upriamime na dva aspekty onomastiky – priezviská a názvy vodných tokov, ktoré sú aktuálne najviac analyzovanou oblasťou. Priezvisko, a meno vôbec, je žiakovi to najvlastnejšie, čo si do školského prostredia prináša. Čo môže byť teda lepším štartérom pri vyučovaní ako začať od „najvlastnejšieho“ vlastného mena žiaka? Hľadanie pôvodu a zmyslu nášho priezviska či rodného mena nás fascinuje, pobáda nás k ďalšiemu bádaniu. Ako učitelia sa nad menami azda najčastejšie zamýšľame pri stretnutí s exotickým menom. V triedach narastá počet *Leí, Rebiek, Zoí, Ell či Marcov, Doriánov, Leov* a pod. Tieto mená často nemajú oporu v našom hláskoslovnom či pravopisnom systéme a nezriedka spôsobujú učiteľom (ale nielen im) i pravopisné problémy. Pedagógovia váhajú pri ohýbaní tvarov týchto mien, nie sú si istí podobou mena pri vypisovaní rozličných tlačív, ocenení a podobne. Tu by bolo namieste urobiť z nevýhody výhodu a využiť tieto komplikované „miesta“ ako vhodný učebný materiál. Doktoré z mien sa nášmu systému prispôbili, no iné zostávajú nesklonné a pôsobia exoticky. Netradične však môžu znieť aj mená typu *Samuel Ivan, Samuel Ivan, Ivan Ivan, Milan Ferko*. Pomenovanie budí dojem, že absentuje priezvisko a núti nás hlbšie sa zamyslieť nad pozíciou rodného mena a priezviska. Medzi priezviskami možno nájsť aj také, ktoré znejú kakofonicky, prípadne ich pociťujeme ako hanlivé. Špecifické postavenie majú

¹ Onomastika je samostatná vedná disciplína, ktorá skúma sústavu vlastných mien (*proprii*; nomina propria). Slovenský jazykovedec, zakladateľ modernej onomastiky na Slovensku, V. Blanár definuje onomastiku ako „*náuku o formovaní a spoločenskom fungovaní onymických sústav a o jazykovej stavbe onymických znakov*“ (1996, s. 208). Didaktické východiská onomastiky spracovala M. Beláková v monografii *Vlastné meno ako príbeh a hra* (2010).

prezývky, zvlášť zaujímavé sú tie učiteľské¹. Hoci sme sa zmienili o rozličných druhoch mien, predsa len majú všetky spoločnú vlastnosť – vznikli z apelatívneho základu. Vyvodzovanie problematiky vlastných mien má byť preto ukotvené v apelatívnej zložke, v komparácii apelatíva a propria, v upriamení pozornosti na funkciu, ktorú tieto dve vrstvy jazyka plnia. Vhodné je začať priezviskami žiakov v triede (učiteľom odporúčame ich pôvod si vopred naštudovať v zmieňovanej publikácii) a pokračovať napríklad prezývkami. M. Majtán v publikácii *Naše priezviská* ich zatriedil do niekoľkých kategórií: tie, ktoré vznikli podľa: 1. zamestnania – zamestnanecké názvy (*Blanár, Kováč, Debnár, Bednár, Juhás, Sabo, Kolár, Hrnčík, Kramár...*); 2. príbuzenských vzťahov (*Zaťko, Švagar, Strýčko...*); 3. spoločenského zaradenia (*Novosedlík, Zeman, Špánik, Sedlák...*); 4. pôvodu (*Novan, Bukovinský, Majtán, Ruttkay, Budaj, Spišák, Maďarič...*); 5. vlastností (*Chudý, Dlhý, Hladký, Drobný, Bachratý, Štrba...*). Majtánova typologizácia nie je určená pre vedecké kruhy, ale pre širokú verejnosť, aby mohla pátrať po pôvode nielen mena, ale aj rodu ako takého. Má silne motivačný charakter a jej systém pomáha pochopiť význam dnešnej dvojmennej sústavy, prechýľovania priezvisk, spôsob utvárania priezvisk a podobne. Tak napríklad na prvý pohľad úplne odlišné priezviská Mlynár, Minár (nárečová podoba), Molnár (maď.), Miler (nem.), Molitoris (lat.) majú rovnakého menovateľa – motiváciu. Všetky z nich označovali osobu mlynára. Podobných priezvisk by sme našli desiatky. Sledovanie pôvodu a tvaru priezvisk je dobrodružnou cestou, preto ich považujeme za vhodný materiál na projektové či problémové vyučovanie.

Námety na projektové úlohy:

- zistiť všetky dostupné priezviská, príp. rodné mená vo vlastnej rodine;
- zistiť priezviská v obci, mestskej štvrti podľa jednotlivých charakteristík, napr. zamestnanecké a pod.;
- pokúsiť sa o výklad vopred zadaného priezviska;
- zistiť mená a motiváciu zvieracích mien v okolí;
- zistiť pôvod priezviska (slovenský, nemecký, maďarský, chorvátsky a pod.);
- vypracovať štatistiku o najfrekvencovanejších priezviskách a výsledky graficky spracovať (prepojenie s matematikou; vhodné pre vyššie ročníky) a pod.

V rámci bežného vyučovania možno vlastné mená implementovať do ktorejkoľvek témy. Vhodné sú pri výučbe odvodzovania (prípony, predpony), pri ktorom na súbore žiackych (alebo iných) priezvisk demonštrujeme výskyt sufixu alebo prefixu (priezviská Náhlík, Mihálik, Krčmárik – sufix –ik; Kovačič, Bernadič, Beladič – ič; Forgáč, Bradáč –áč). Tejto problematike sa podrobne venuje modelovanie vlastných mien², ktoré si všima produktívne a neproduktívne prípony a ich výskyt v jednotlivých pomenovaniach. Pri priezviskách sa vyskytujú aj prípony, ktoré mali negatívny citový náboj, napr. prípona –oš (Dlhoš), príp. –áň (Dlháň), hoci dnes ho už v priezvisku nepociťujeme. Na priezviskách s príponami je vhodné dokumentovať aj rôznorodosť sufixov (Beláň, Majtán, Olejník, Voštinár, Adamec, Lančarič³) a ich významotvornú funkciu. Špecifickou oblasťou, o ktorej je v súčasnej dobe vhodné komunikovať, je prechýľovanie priezvisk, ktoré má z historického hľadiska dôležitú funkciu. Téma je vhodná aj ako námet na diskusiu vo vyšších ročníkoch.

¹ Učiteľské prezývky sme skúmali v r. 2006 – 2007, pričom nás prekvapila jazyková tvorivosť žiakov.

² U nás sa mu venovali napríklad V. Blanár a M. Jozefovič.

³Pri príponách –ič, –ovič treba vziať do úvahy možný chorvátsky pôvod. Chorvátske priezviská sa na Slovensku objavili po chorvátskej kolonizácii v 16. storočí, a to prevažne v širšom okolí Bratislavy.

Zaujímavé je sledovať aj gramatickú stránku priezvisk, pri ktorých gramatický rod pôvodného apelatíva nemusí byť totožný s biologickým rodom jeho nositeľa, napríklad mužské priezvisko *Muška*, *Rybka* a pod.

Na žiackych priezviskách možno vo vyšších ročníkoch dokumentovať aj slovnodruhové prechody – prídavné mená (priezvisko *Hollý*, *Čierny*...), slovesá (*Skovajsa*, *Vyskoč*, *Dočekať*...) a i.

Propriá, vlastné mená, sú vo svojej podstate substantíva, preto sú vhodným východiskovým materiálom pri každej téme zameranej na podstatné mená.

Na okraj bioným, teda vlastných mien živých bytostí, sa žiada poznamenať, že nie vždy mali dvojslovný charakter. Prvé mená mali jednoslovný charakter (*Mojmír*, *Pribina*, *Svätožizňa*), hovoríme o jednomennej sústave, a nedávali sa deťom pri narodení, ale až vo veku približne 15 rokov, pri dosiahnutí zrelosti. Mená mali želací charakter, napr. meno *Mojmír* malo označovať dieťa, ktoré prinieslo a malo naďalej rodičom prinášať pokoj, radosť. Dvojmenná sústava sa začína objavovať už v 13. storočí, keď sa na označovanie osôb používali tzv. prímená alebo prídomky – meno otca alebo príbuzného, označenie pôvodu a pod. (*Majtán*, 2014, s. 7). Prelom nastal v 15. storočí, keď začínajú prevládať dvojčlenné osobné mená s prímenami, ktoré majú dedičný charakter (*ibid.*). O priezviskách v dnešnej podobe začíname hovoriť až od 18. storočia.

Ukážka vyučovacej jednotky s použitím priezvisk žiakov¹:

Uvedená ukážka nemá konkrétne určenú tému ani ročník, aby sme zabránili jednostrannej aplikácii a umožnili tak tvorivému pedagógovi slobodne s námetom pracovať. Má slúžiť ako námet, motivácia pre učiteľa, ktorý aplikuje konštruktivistické prvky edukácie a rozvíja prezentačné, komunikačné, sociálne zručnosti, čítanie s porozumením atď. Námet je možné aplikovať aj na mená literárnych postáv, dejateľov, významných osobností, s ktorými sa žiak vo vyučovaní stretá. Analýzou mena sa postava zvnútorňuje a fixácia je efektívnejšia.

Pracujeme s imaginárnou vzorkou žiakov s týmito priezviskami: *Lančarič*, *Silný*, *Zaťko*, *Belák*, *Hrablík*, *Kolár*, *Szabó*, *Kramár*, *Horvát*, *Benkovský*, *Brtáň*, *Jánošík*, *Adamkin*, *Šimov*, *Nedožerský*².

Pomôcky: farebné papiere, lepiaca hmota na tabuľu (ideálna je flanelová tabuľa), lístky s informáciami (Obr. 1 – 3³), cudzojazyčné slovníky (aj online) – chorvátsky, maďarský; študijná literatúra – *Naše priezviská*.

Postup:

1. Žiakov vyzveme, aby na farebné papiere napísali čitateľne svoje priezviská a prilepili ich na tabuľu.
2. Každý zo žiakov si vezme papier s jedným priezviskom (nie svojím) a uplatnením metódy predvídania napíše, čo priezvisko znamená, prípadne, z čoho vzniklo, čo mu pripomína a podobne. Papier nalepí naspäť na tabuľu a vezme si ďalší. Počas aktivity žiaci analyzujú aspoň 5 priezvisk. Dbáme na to, aby bolo každé z nalepených priezvisk analyzované. V tejto fáze aktivity neberieme do úvahy správnosť žiackych tvrdení, pracujeme so žiackymi prekonceptmi.
3. Žiakov rozdelíme do skupín⁴ a priradíme im papiere s priezviskami. V skupinách si počas 5 – 10 minút prečítajú tvrdenia na papieroch a debatujú o ich správnosti. Svoje zistenia prezentujú pred triedou. Závety v jednotlivých skupinách zapíšeme na viditeľné miesto.

¹Použitie priezviská sa v danej štúdii nevzťahujú na konkrétne osoby.

²Vzorka obsahuje menší počet žiakov než v bežnej triede, avšak pre názornosť je to postačujúci počet.

³Uvádame len vzor, informácie na kartičkách sa musia vzťahovať na všetky priezviská vzorky.

⁴Vzhľadom na vzorku 15 priezvisk utvoríme 3 skupiny s piatimi priezviskami v každej z nich.

4. Žiakom následne rozdáme lístky s informáciami o jednotlivých priezviskách. V skupine si ich preštudujú, vyvodlia závery a prezentujú pred triedou.

Obr.1

Priezviská zakončené na príponu –ič sú zväčša chorvátskeho pôvodu. Maďarské priezviská sa nezriedka končia na samohlásku ó.

Obr. 2

Priezvisko Majcichovský znamená, že človek pochádzal z obce Majcichov. Pán Bratislavský bol z Bratislavy a priezviskom Trnavský sa označoval niekto, kto prišiel do inej obce z Trnavy.

Obr. 3

Priezviská často vznikali tak, že sa deti označovali podľa rodičov, napríklad Juraj bol synom Antala, preto ho okolie začalo nazývať Antalov. Vzniklo meno Juraj Antalov. Podobne tak sa používalo aj označenie podľa matky, napríklad syn pani Tomanovej sa volal Tomankin.

5. Pri prezentácii výsledkov zároveň korigujeme prvotné žiacke prekoncepty.
6. V závere zhodnotíme a doplníme chýbajúce informácie.

V predchádzajúcej časti sme sa zmienili o rodných menách a priezviskách, ktoré skúma odvetvie onomastiky – antroponomastika. Okrem tohto odvetvia poznáme toponomastiku, ktorá skúma terénne názvy, t. j. názvy sídelných (ojkonymá) a nesídelných objektov (anojkonymá), a odvetvie skúmajúce názvy ľudských výtvorov – chrématonymiu. Sídelné a nesídelné názvy sa ďalej členia, to však nie je cieľom aktuálneho príspevku¹. V rámci anojkoným, terénnych názvov, nám prichodí spomenúť azda len názvy vodných tokov (hydronymá) či vrchov, pohorí (oronymá). Onomastika je v súčasnosti rýchlo sa rozvíjajúcou disciplínou, stavajúcou na základoch V. Blanára, ktorú ju ako prvý systematicky teoreticky rozpracoval. Aktuálne sa spracúva hydronomastická oblasť, t. j. názvy vodných tokov, plôch, kanálov a pod. na území celého Slovenska. Získané údaje sú publikované v čiastkových monografiách jednotlivých povodií, pričom prvú z nich spracoval v spoluautorstve s K. Rymutom M. Majtán (*Hydronimiadorzecza Orawy*²; 1985). Ide o hydronymie Oravy, slovenskej časti povodia Slanej (1996), povodia Dunajca a Popradu (1998), Ipľa (1999), Turca (2003), Nitry (2004), Hrona (2008), Dudváhu (rozdelená na hornú časť a dolnú časť povodia; 2011), Kysuce (2011), slovenskej časti povodia Moravy (2012), severných prítokov Malého Dunaja (2014), Žitného ostrova (2016), Malého Dunaja (pred dokončením)³. V zmieňovaných monografiách môže používateľ nájsť údaje nielen o aktuálnom názve vodného toku, ale aj o jeho vývine, prvej zmienke, zaniknutých podobách názvu, často až zo 14. – 15. storočia, hláskoslovných zmenách, informácie o zmene koryta, prípadne iných hydrografických činiteľov, o pôvode názvu a podobne. Názvy sú zaujímavé predovšetkým z hľadiska zaniknutej lexiky – historizmov či archaizmov, ale i z pohľadu nárečových tvarov. Pre názornosť sme vybrali ukážku hesla z Hydronymie severných prítokov povodia Malého Dunaja (Beláková, 2014):

¹Podrobnejšiu klasifikáciu možno nájsť v onomasticky zameraných prácach M. Majtána, príp. v učebnici *Vlastné meno ako príbeh a hra* (Beláková, 2010), ktorá je spracovaná pre potreby učiteľskej verejnosti.

²Z priestorových dôvodov neuvádzame autorov jednotlivých monografií.

³Uvádzame všetky spracované povodia, aby si pedagóg utvoril predstavu o možnosti ich využitia v konkrétnej lokalite.

Brestový jarok¹ (1) p. Stoličný potok (→ Čierna voda → Malý Dunaj), 5,4 km; pramení na JZ svahu kopca Malá Homofa v lokalite Úvozy vo výške asi 540 m n. m. v kat. úz. Modra, tečie JV smerom cez lokalitu Úvozy, preteká cez nenapustenú retenčnú nádrž k Podhorskej ulici, v meste Modra je odkanalizovaný a ústí tu do Stoličného potoka (porov. aj PPM, 2011); varianty: *Ohnavská dolina, Ohnavský potok, *Strminový potok (Meredekpatak), Štamposký potok, *Kamenný potok, Štampoch; TN.: 1. Ohnavy, 3. Ohnavská dolina, 4. Ohnavské rúbanisko, 5. Strmina, VN.: 1610 *Stein Bach* Voda a., 16, 1670 *Stanpoch* Voda a., 16, 1766 *Steinbach* Voda a., 16, 1854 *Ohnavska dolina = Das Hohenauer Thal* NKKMp. Mod.(h. t.), 1894 *Meredekpatak* KMp. Mod., 1945 miest. *Rustengraben* Šulla, 6, 1982 miest. *Brestový járek* Mod., Kraic, 7, 1989 *Brestov jarok* PMp. 10, 2006 miest. *Štamposký potok* Mod., Voda, 574, 2012 náreč. *Brestoví járek* Mod., 2012 náreč. *Ohnavský potok, Hohnavský potok* Mod., 2012 náreč. *Štamposký potok* Mod., TN.: 1. 1575 – 1868 *Hohenau* (Modra; časť lesa, kopec aj vinice) Voda, 566, 588, 2006 miest. *Ohnava, Ohnaj, Hovnaj* Mod., Voda, 566, 3. 1982 miest. *Ohnavská dolina* (Modra; časť lesa, terénna preliačina) Mod., Kraic, 5, 4. 2017 miest. *Ohnaské rúbanisko* KJÚLŠ (les), 5. 1854 *Der steile Berg* (Modra; chrbát) NKK Mp. Mod., 1894 *Meredek* KMp. Mod., 1979 *Strmina* GNZMp. 50, 97, 1982 miest. *Prutké* Mod., Kraic, 5

Etym.: Názov *Brestový jarok* vznikol z TN. *Brestové* (<adj. *brestový* <apel. *brest*, lat. *Ulmus*; nem. *e Rustbaum, Rüstbaum* (k výkladu nem. apel. *e Ruster*porov. J. Grim – W. Grim, 1815), apel. *jarok* (maď. *árok*, nem. *r Graben*) a označuje menší tok pretekajúci brestovým porastom. Skrátaná podoba *Brestov* je nárečová. Názov *Rustengraben* vznikol z nem. apel. *Rusten* (slov. *hrdza*) a je pravdepodobne chybným záznamom názvu. Názov *Štamposký potok* vznikol z TN. *Štamposy* resp. *Štampoch*<nem. VN. *Steinbach* (= slov. **Kamenný potok*); apel. *r Stein* (= slov. *kameň*), apel. *r Bach* (= slov. *potok*). Rovnakú motiváciu má variant *Štampoch*. P. Šulla (1945, s. 23) navrhol upraviť TN. *Štamposy* do slovenčiny ako *Kamenné potoky, Pri Kamenných potokoch, Potočná dolina*. Názov **Ohnavská dolina* (nem. *Das Hohenauer Thal*) vznikol skomolením nemeckého TN. *Das Hohenauer Thal* z nem. adj. *hohen* (slov. *vysoký*), nem. sufixu *-au* (slov. *pozemok nachádzajúci sa v blízkosti vodného toku, niva*; I. Voda (2006, s. 574) hovorí o „pozemkoch v blízkosti vodného toku nad „štampoským potokom“. Pišút et al. (2009, s. 15) uvádzajú významy: 1. niva, zaplavované územie, 2. riečny ostrov, 3. zaplavovaný lužný les), apel. *s Tal* (= slov. *dolina, údolie*). K sufixu *-auer* (nem. *Aue* „luhová mokrina z ide. *akwa*“ porov. aj Ondruš, 2002, s. 27). P. Šulla (1945, s. 16) navrhol úpravu TN. Ohnavy na Horné nivy, Návršia, Horná dolina. Názov **Strminový potok* (maď. *Meredek patak*) vznikol z TN. *Strmina* (<adj. *strmý, prudký*; maď. *meredek*), apel. *potok* a označuje „potok, ktorý v skalnatom svahu vyryl hlboké koryto“ (porov. Voda, In: Žudel, 2006, s. 574). Názov **Kamenný potok* (nem. *Stein Bach*) vznikol z nem. apel. *r Stein* (= slov. *kameň*), apel. *r Bach* (= slov. *potok*) a motivoval ho charakter podlažia.

Na aktuálnom hesle možno dokumentovať viacero jazykových javov. Prvá zmienka o toku pochádza z roku 1610 v podobe *Stein Bach*, rovnako ako podoba z roku 1766. Ak pracujeme so žiakmi študujúcimi nemecký jazyk, je žiaduce upriamiť ich pozornosť na nemecké podoby názvov, ktoré sú hojne doložené práve v severnej časti povodia Malého Dunaja, horných prítokov Váhu a Dudváhu, príp. tokov v blízkosti miest s banskou kolonizáciou. Južné časti tokov sú charakteristické maďarskými podobami názvov. Uvedené heslo obsahuje niekoľko nemeckých podôb – *Das Hohenauer Thal* (1854), *Rustengraben* (1945), čo vytvára priestor pre konfrontáciu. Podoba *Stein Bach* (slovensky *Kamenný potok*) je odlišná od ostatných dvoch. Názov *Das Hohenauer Thal* (nemožno doslovne preložiť do slovenského jazyka; porov. etymológiu v hesle) označuje lokalitu, azda vinicu, na nive potoka, v údolí. Názov sa neskôr preniesol aj na názov toku. Podoba *Rustengraben*, v preklade „*Hrdzavý jarok*“ je podľa nášho predpokladu chybná. Domnievame sa, že zapisovateľ urobil pri odpisovaní chybu a pôvodná podoba bola *Rustergraben* („*Brestový jarok*“). K dispozícii sú tri rozličné názvy, ktoré etymologicky nesúvisia, čo však v konštruktivistickej výučbe považujeme za pozitívum, pretože vzniká priestor pre problémovú úlohu, zadanie projektovej úlohy – hľadať riešenie, prečo sa v rozličných obdobiach daný

¹Heslo sme z priestorových dôvodov skrátili, v pôvodnom texte je podrobnejšie.

tok nazýval viacerými názvami. Tiež sa otvára možnosť vysvetliť žiakom fakt, že jazyk je živý organizmus, ktorý sa vyvíja a nie všetky javy v ňom možno jednoznačne popísať či vysvetliť. Medzi údajmi nachádzame aj maďarskú zmienku Meredekpatak („strmý potok“), ktorá svedčí o spôsobe zaznačovania názvov do kartografických diel – v maďarskom jazyku i na nemaďarskom území. V minulosti sa názvy zapisovali podľa ústnej podoby obyvateľstva, a preto sa neraz stalo, že zapisovateľ, ktorý nemusel byť zákonite slovenského pôvodu (často to boli nemecky či maďarsky hovoriaci obyvatelia), správne nezaznačil názov, príp. nevedel danú hlásku napísať (keďže maďarská a nemecká hlásková sústava sú odlišné) a názov skomolil. O tomto posune svedčia mnohé názvy v mapách z 19. storočia. Z rovnakého obdobia sa nám zachovalo najväčšie množstvo skomolených, ale i nárečových tvarov názvov. Skomolené názvy sú vďačným materiálom pri problémových úlohách, napríklad názov Štampošký potok (porov. heslo). Názvy Ohnavský potok, Hohnavský potok môžu vyvolávať falošnú motiváciu – Ohnavský – súvisiaci s ohňom. V skutočnosti však ide o skomolenú hovorenú podobu nemeckého Hohenau. Tieto medzijazykové vzťahy považujeme za motivujúce a upriamujúce pozornosť žiaka na dynamiku jazyka. Umožňujú mu vnímať jazyk na pozadí kultúrnych, spoločensko-historických zmien, nie ako izolovaný systém. Žiak si môže klásť otázku, prečo bol názov nemeckého pôvodu, prečo sa ako prvý neobjavil slovenský, keď ide o slovenské územie? Tu je nutné vychádzať zo znalosti prostredia, preto pri práci s onymickým materiálom pracujeme prednostne na regionálnej úrovni. Názov Ohnavský potok označuje tok tečúci pri meste Modra v Malých Karpatoch, ktoré je známe tromi vlnami bavorskej kolonizácie. V lesoch, kde prameň vyteká, boli dosídlení bavorskí drevorubači, ktorí si pomenúvali okolité prostredie. Preto v tejto časti nachádzame prvé zmienky v nemeckej, resp. bavorskej podobe. Názov sám osebe sa nemusí zdať zaujímavý, no pri jeho podrobnejšom skúmaní žiak získa komplexný pohľad nielen na spôsob tvorenia vlastného mena, jeho fungovanie, ale aj na skúmanú lokalitu. Odporúčame preto pracovať s vlastnými menami v rámci regionálnej výchovy.

Námety, ktoré sme sa usilovali predostrieť, sú v náznakoch, ponechávajú však miesto tvorivosti, ktorú M. Majtán vo svojom diele podporoval. Dielo, ktoré nám tento vzácny človek zanechal, nie je len dielom jazykovedca pre jazykovedu, ale dielom človeka, ktorý miloval svoju krajinu, jej ľud, korene a históriu a túto lásku chcel uchovať pre ďalšie generácie. Nech jeho dielo žije v jeho žiakoch!

Pramene:

BELÁKOVÁ, M.: *Vlastné meno ako príbeh a hra*. Trnava : TYPI Universitatis, 2010. 128 s.

BELÁKOVÁ, M.: *Hydronymia severných prítokov povodia Malého Dunaja*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2014. 218 s. Vydané elektronicky.

BLANÁR, V.: *Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: VEDA 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.

MAJTÁN, M.: *Naše priezviská*. Bratislava : Veda, 2014. 196 s.

*PaedDr. Mária Beláková, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity
maria.belakobva@truni.sk*

Námety a inšpirácie

KERIC

KERIC je organizácia, ktorá pôsobí v Čadci už pätnásť rokov. Naším cieľom je urobiť Čadcu a Kysuce medzinárodnejšími, svetoznámejšími a nás Kysučanov tolerantnejšími a viac otvorenými voči cudzincom prostredníctvom viacerých druhov aktivít a rôznorodou činnosťou. V KERIC-u pracujú mladí ľudia z celého sveta (dobrovoľníci). Týchto mladých ľudí hosťujeme v rámci podpory programu ERASMUS+. Na každého z hosťujúcich vypracujeme projekt, po jeho schválení pricestuje do Čadce cudzinec a pracuje s nami jeden rok.

Začínali sme hosťovaním jedného dobrovoľníka, postupne číslo narastalo a tento rok hosťujeme sedem dobrovoľníkov - z Talianska, Francúzska, Rakúska, Argentíny, Mexika, Nepálu a Nigérie.

Čo v Čadci títo mladí ľudia robia?

Takto vyzerá týždenný program našich dobrovoľníkov. V pondelok mávame teamové dopoludnie. Ráno začíname hodinou slovenčiny, kde sa dobrovoľníci učia našu síce ľubozvučnú, ale veľmi náročnú reč. Často nám kladú otázky, prečo máme slová končiace na -a aj mužského, aj ženského, aj stredného rodu... Je veľmi náročné im to vysvetliť a naša najčastejšia odpoveď je: „Lebo v slovenčine je to tak.“ Po hodine slovenčiny máme spoločný míting, na ktorom vyhodnocujeme uplynulý týždeň a plánujeme aktivity na ďalší. Poobede je KERIC plný ľudí prichádzajúcich na konverzačné kurzy. Pondelok je hlavne anglický. Tessi z Rakúska sa každý pondelok venuje našim najmladším návštevníkom, deťom od 7 do 9 rokov, ktoré sa s ňou a jej spolupracovníkom Edom z Gymnázia v Čadci učia zábavnou formou základy angličtiny. V utorok vyrážajú Guadalupe z Argentíny a Janet z Talianska do škôl, kde sa snažia na hodinách angličtiny motivovať žiakov, aby komunikovali čo najviac v cudzom jazyku. Utorkové poobedie začína o druhej. Janet, Kenia a Laetitia chodia pomáhať na workshopy Stružielke – organizácii, ktorá sa venuje deťom s mentálnym a telesným postihnutím. Spolupracovali s deťmi aj na príprave divadelného predstavenia „Vitajte v múzeu“. Odtiaľ dievčatá utekajú do KERIC-u. Kenia na detskú angličtinu, úroveň C, Laetitia na konverzáciu z francúzštiny. Ďalšie rána - teda v stredu, vo štvrtok aj v piatok odchádzajú naši dobrovoľníci do svojich základných škôl. Cieľom spolupráce so základnými školami je podporiť jazykové vzdelávanie v školách, dodať mu motivačnú zložku a podporiť sociálne správanie u detí, aby si zvykli na cudzincov, aby sa nezamýšľali nad tým, že sú to cudzinci, že hovoria iným jazykom, ale aby ich vnímali ako bežnú súčasť života. Po dopoludní strávenom na základných školách sa dobrovoľníci vracajú do KERIC-u a začínajú poobedné aktivity - detská angličtina a konverzačné hodiny ďalších jazykov.

Okrem týchto pravidelných aktivít sa podieľame na rôznych projektoch. Od septembra 2017 prebieha projekt „Kroky k zmene“. Do KERIC-u prišlo 180 študentov deviatych ročníkov základných škôl a prvých ročníkov stredných škôl. Naším cieľom bolo, aby zmysluplne uvažovali o tom, čo je možné v ich živote zmeniť, aby nám bolo na Slovensku lepšie. Najaktívnejší študenti sa zúčastňovali na víkendovom vzdelávaní, počas ktorého plánovali spoločné projekty.

Ďalším projektom je informačná kampaň o Európskej dobrovoľníckej službe realizovaná na stredných školách. Cieľom je, aby každý maturant v Čadci vedel, že má možnosť zúčastniť sa na dobrovoľníckom projekte v zahraničí a získať nové skúsenosti ako mladí ľudia, ktorí sú v súčasnosti v Hondurase, Mexiku, Nemecku, Fínsku, Taliansku, na Filipínach a na Islande.

V máji prebiehala na 12 základných školách v okrese aktivita EUROWEEK, kde dobrovoľníci prezentovali svoje krajiny a kultúru. V lete vedie náš medzinárodný tím letné tábory.

KERIC je organizácia, ktorá je otvorená spolupráci s každou inštitúciou alebo organizáciou na lokálnom, národnom aj medzinárodnom základe.

Mgr. Miriam Petříková
Keric, Čadca
mirka@keric.sk

ROVESNÍCKE VZDELÁVANIE NA NAŠEJ ŠKOLE

Aké je to byť učiteľom? Práve toto majú možnosť vyskúšať si žiaci pri realizácii rovesníckeho vzdelávania. A to nie je, veru, až také jednoduché, ako by sa mohlo zdať na prvý pohľad. Veď je potrebné tému, ktorú budú žiaci prezentovať, najprv pochopiť a naučiť sa, o čom budú hovoriť. Neskôr pri prezentácii zaujať svojich spolužiakov, vyvolať u nich zvedavosť a niekedy si aj poradiť s ich neočakávanými otázkami. A tie vedia občas poriadne zaskočiť.

Pri plánovaní rovesníckeho vzdelávania je preto veľmi dôležité dobre sa pripraviť, prispôbiť prezentovanú tému veku spolužiakov, aj schopnostiam skupiny. Učiteľom z radov žiakov pomáha, pozrieť sa na pripravovanú lekciu svojimi očami. Zamyslieť sa nad tým, čo by ich samotných bavilo, čo naopak neznie veľmi zaujímavo. Udržať pozornosť rovesníkov je výzva, na ktorú si treba premyslieť všetko do detailu a nič nepodceniť.

Úloha učiteľov v tomto procese je trochu iná ako obyčajne. Spreádzajú žiakov počas prípravy, poskytujú im informácie, aj cenné rady, povzbudzujú ich. Snažia sa žiakov nasmerovať na to podstatné, poskytnúť im spätnú väzbu.

Pri realizácii rovesníckeho vzdelávania v rámci Zelenej školy si naši „ekoučitelia“ presne premysleli priebeh hodiny pod vedením skúsenej lektorky. Hodina zahŕňala príbeh pod názvom „Môj deň“, aktivity týkajúce sa odpadov: „Plný kôš, Časová os“ či powerpointovú prezentáciu. Všetky aktivity boli premyslené tak, aby v spolužiakoch zanechali silný dojem a potrebu niečo zmeniť.

Mgr. Viera Turianska, koordinátorka Zelenej školy, ZŠ s MŠ Badín

Rovesnícke vzdelávanie v našej škole prebieha nielen na vyučovaní, ale aj počas mimoškolských aktivít. Jednou z nich je každoročne organizovaná Noc s Andersenom, kedy žiaci druhého stupňa prevedú svojich malých spolužiakov rozprávkovou krajinou Hansa Christiana Andresena. Vhodne zvolené kostýmy, úlohy na získanie indícií vedúcich k pokladu a kamarátsky prístup sú len časťou úspešne zvládnutého rovesníckeho vzdelávania. Starší žiaci sa učia viesť skupinu, podporovať prácu v tíme, prevziať zodpovednosť a naučiť svojich spolužiakov čo najviac. Oni sami sa na tento večer vždy tešia. Pre nich samých je to výzva a po skončení si zatiaľ vždy mohli povedať, že svoju rolu „učiteľa“ zvládli výborne.

Ďalšou možnosťou, ako sa zdokonaľiť v rovesníckom vzdelávaní a dokonca aj v cudzom jazyku, bolo 2. projektové stretnutie programu Erasmus+ Učenie v praxi. Naši žiaci, ktorí ubytovali vo svojich rodinách zahraničných študentov, mali jeden týždeň na to, aby žiakom čo najviac priblížili našu slovenskú kultúru, tradície, zvyky, tance, kuchyňu a aj našu školu. A to bola naozajstná výzva. Učiť sa jazyk v triede je síce fajn, ale až keď sa dostanete do reálnej situácie, kde je nutné jazyk využiť, zistíte, ako na tom vlastne ste. Naši žiaci sa tejto úlohy zhostili naozaj skvelo a učili iných a zároveň sa sami učili. Reakcie všetkých po skončení týždňa v duchu Erasmus+ boli pozitívne. Siedmi žiaci však pilne pracujú naďalej. Čaká ich totiž výmenný pobyt v Lotyšsku a Veľkej Británii, kde budú opäť učiť ostatné deti mnohé zaujímavosti o našej krajine.

Mgr. Alžbeta Krúpová, učiteľka ZŠ s MŠ Badín

Rovesnícke vzdelávanie očami žiaka

Rovesnícke vzdelávanie nie je na našej škole vôbec novinkou. Možno aj keď sme ešte tento pojem neovládali, zažívali a praktizovali sme ho už veľmi veľakrát. Pre mňa to znamená učiť svojich rovesníkov, učiť sa navzájom. Stalo sa, že ma už učili aj moji mladší či starší spolužiaci. Ale oveľa viac sa mi páči, keď môžem rozprávať a naučiť niečo ostatných ja.

Najviac možností na využívanie rovesníckeho vzdelávania mi dáva chemický krúžok Kremík, ktorý už pár rôčkov navštevujem. To, čo si v rámci krúžku vyskúšame, s čím experimentujeme, čo vyskúmame a čo sa sami naučíme, o tom môžeme porozprávať a naučiť aj iných, našich spolužiakov v škole alebo aj počas iných podujatí, ktorých sa zúčastňujeme i v rámci Slovenska. Tak napríklad, jedno z prvých rovesníckych vzdelávaní v tomto školskom roku som zažila v našom hlavnom meste, v Bratislave počas Vedeckého veľtrhu – celodenného zábavného programu pre deti a mládež, v rámci ktorého rôzne oblasti vedy a výskumu boli prezentované zaujímavou a interaktívnou formou. Ja a jeden môj spolužiak z vyššieho ročníka z našej školy sme prezentovali náš projekt Kryštalizácia a dotyk svetla a svojím spôsobom aj učili návštevníkov, medzi ktorými bolo veľa žiakov základných aj stredných škôl. Neskôr opäť ďalšie vedecké podujatie v Bratislave – Festival vedy a techniky, na ktorom sme tri spolužiačky zo 7. ročníka rozprávali o príprave našej ekologickej kozmetiky, a tak učili ľudí, dospelých i deti. O našej prírodnej kozmetike sme hovorili aj na Európskej noci výskumníkov v Banskej Bystrici. Spolu nás tu prezentovalo a aj experimentovalo sedem spolužiačok. Môcť sa zúčastniť Európskej noci výskumníkov bola pre mňa pocta, pretože sme učili nielen my v Banskej Bystrici, ale zároveň sa toto podujatie konalo aj v iných Európskych štátoch, v ten istý deň. V Piešťanoch počas Vedeckého brlohu pre deti sme zase so spolužiačkou a sestričkou učili deti pripraviť si kryštáliky striebra, kryštáliky snehu a aj polarizačný kaleidoskop. Chcelo to veľa, veľmi veľa trpezlivosti.

Nie tak dávno prišli k nám na Slovensko do našej školy v rámci projektu v programe ERASMUS+ deti zo šiestich krajín Európy. Výborná príležitosť k rovesníckemu vzdelávaniu. Jedno dievčatko z Portugalska bolo ubytované u nás. Pipa, tak sa volala, bola približne v mojom veku. Rozprávali sme sa po anglicky, a tak sme sa navzájom cvičili, učili a hádam aj zdokonaľovali v tejto reči. V škole sme mali pre týchto nových spolužiakov pripravené v jeden deň aj dielničky a ja som si odučila už pre mňa známu tému – prírodná kozmetika, konkrétne – ako pripraviť šumivku a balzam na pery, samozrejme, v angličtine. Aj počas Noci s Andersenom, ktorá sa konala na našej škole pre deti z prvého stupňa, som učila mladších spolužiakov, no tentoraz miešať farby a namaľovať krásny obraz, ale to už po slovensky. V deň vody sme v škole pripravili niekoľko stanovišť z fyziky, biológie a chémie. My starší z druhého stupňa sme učili mladších spolužiakov o rôznych vlastnostiach vody, o tom, aké živočíchy v nej žijú, ako môžeme znečistenú vodu vyčistiť, ako voda chutí a čo obsahuje – opäť všetko prostredníctvom rovesníckeho vzdelávania. Počas environmentálneho dňa v našej škole sme spolužiakov tiež vzdelávali o nutnosti triedenia odpadov.

A určite toho bolo aj viac, čo som sa niekoho pokúšala niečo naučiť. Možno v budúcnosti učiteľkou nebudem, ale aj napriek tomu ma vždy veľmi poteší možnosť niekoho niečo nové naučiť. A najviac ma pri takýchto vzdelávaníach držia nielen moje nohy, na ktorých musím stáť, ale aj moji rovesníci, ktorí sa tvária dosť často veľmi zaujato a snažia sa odo mňa niečo nové naučiť a ja vždy dúfam, že to aspoň dozajtra nezabudnú.

Kristína Dovalová, žiačka VIII. ročníka, ZŠ s MŠ, Badín

*Mgr. Alžbeta Krúpová
ZŠ s MŠ, Tajovského 2, Badín
krupovaalzbeta@gmail.com*

VYBRANÉ ZVERY - DIDAKTICKÁ BÁSEŇ

Táto báseň vznikla počas štátnych záverečných skúšok, keď si budúci učitelia slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie žrebovali otázky zo slovenského jazyka a literatúry, konkrétne

metodické postupy pri výučbe vybraných slov. Mnohí študenti nielenže sami nevedia spamäti vymenovať vybrané slová, ale nepoznajú ani rôzne mnemotechnické pomôcky, básničky či pesničky na uľahčenie ich výučby. Siahla som po papieri a pere, a kým sa skúšanie skončilo, vyprodukovala som báseň Vybrané zvery, kde sa nachádzajú takmer všetky zvieratá vyskytujúce sa vo vybraných slovách.

*Výnimočné postavenie v skupine slov majú,
keď sa žiaci s ypsilonom na hodinách hrajú.
Nazrimeže spoločne do zvieracej ríše,
v ktorom slove ypsilon nie náhodou sa píše.*

*S pancierom na chrbte a nie je to hračka,
pomaly kráča do vody **korytnačka**.
Ako tak pláva, **ryba** jej cestu skríži,
na brehu obratne vyvádza **vydra** vo svojej skrýši.
Byvol sa mohutným telom k vode skláňa,
svojím chvostom otravný **hmyz** od seba odháňa.
Pribehla i **kobyla**, veď celý deň nepila.
Zo smrekovej vetvičky sleduje ju **výr**,
oznamuje ďalším zverom aktuálny chýr.
Začula ho **sýkorka**, vyletela z lesa,
pristála pri hladine priesračného plesa.
Zo skál na ňu zahľadel sa prekvapený **rys**,
že je taká farebná, mohla z nej byť miss.
Zaletela sýkorka, zaletela v iný kraj,
objavila krásne miesto, rozkvitnutý háj.
Pozdĺž hája pásol sa na lúke **býk**,
občas jamka, občas vyčnieva zo zeme krík.
Popri ňom si vykračuje malilinká **myš**,
zato však pôvabná, kožušok má ako plyš.
Svojou hustou srstou sa i **sysel'** pýši,
aj týmto sa od ostatných zverov líši.*

*Vybrané zvery mnoho podôb majú,
prostredníctvom básničky naučiť sa dajú.*

Mgr. Mária Belešová, PhD.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského
majka.belesova@gmail.com

ZVUKOVÁ ROVINA JAZYKA

Počas svojich vlastných štúdií na základnej a strednej škole som sa s termínmi fonéma, fonetika a fonológia nestretla. Vzhľadom na to, že som sa učeniu slovenského jazyka venovala naozaj intenzívne, najmä pred prijímacími skúškami na gymnázium, predpokladám, že tieto pojmy neboli povinnou súčasťou vtedajších učebných osnov. Poznali sme iba hlásky, ktoré sa rozdeľovali na

samohlásky, dvojhásky a spoluhlásky, ktoré ďalej podliehali rôznym členeniam. Nikto nám detailne nevysvetľoval, čím sa tvrdé spoluhlásky líšia od mäkkých alebo znelé od neznelých.

S predmetom fonetika a fonológia som sa stretla až na vysokej škole (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) a s neistotou, obavami, no i rešpektom som bola naň veľmi zvedavá. Počula som o fonetike, že je to ťažký predmet a treba počúvať všetko, čo na prednáškach a seminároch odznie, pripravovať sa, pýtať sa. Bola som príjemne prekvapená, že z obávaných hodín sa stal predmet, na ktorom sme skutočne diskutovali o javoch, ktoré sme síce poznali od detstva, no nikdy nikomu z nás ani len nenapadlo vypytovať sa na dôvody, prečo je toto tak a toto zase inak, prečo je *a* samohláska a *p* spoluhláska. Tu, na najvyššom poschodí budovy školy, v podkrovnej učebni na Gondovej ulici, sa pred nami zjavovali súvislosti: „Toto je fonéma. Je to základná, najmenšia jednotka jazyka. Skúma ju fonológia.“ Ako som bez poznania fonémy, základnej jednotky jazyka, mohla doteraz žiť? Ako je možné, že vôbec hovorím, keď som až vtedy po prvýkrát v živote videla *Pravidlá slovenskej výslovnosti*, samozrejme, aj s presným popisom jednotlivých foném. „Čomu sa tí fonológovia venujú, keď predsa vieme všetci vyslovovať dané hlásky aj bez ich pravidiel?“ pýtali sme sa, pretože pýtať sa bolo nielen dovolené, ale dokonca aj žiaduce. „Fonológovia popisujú jednotlivé fonémy, napríklad v ešte nepreskúmaných jazykoch, ale popisujú ich aj v známych jazykoch. Vy síce viete slovenské hlásky vysloviť... Ale viete vysloviť maďarské ö?“ zobral nám bez náznaku zneistenia vietor z plachiet vyučujúci – pán docent Jozef Štefánik – a pokračoval: „A práve pre cudzincov môžu byť takéto pravidlá veľmi dôležitým zdrojom informácií. Vedia, nakoľko otvoriť ústa, kam dať jazyk či sa dotknúť jeho končekom zubov či ďasien, podnebia. Jednoducho, takéto pravidlá vás naučia, ako správne vyslovovať hlásky v cudzom jazyku. Fonológovia popri tom však ešte aj rozlišujú, ktoré fonémy v jazyku potrebujeme a ktoré nie.“ „Na základe čoho?“ takmer sme sa smiali, lebo sme aj napriek dôkladným vysvetleniam stále naplno nedôverovali významu práce fonológov. „Napríklad také l,“ pokračoval pedagóg vyrovnaným hlasom, čím nám dával dostatočne najavo, že nie sme prví, ktorým táto tajomná otázka napadla, „také l už dlhšiu dobu vyzerá, že by mohlo byť vylúčené spomedzi slovenských foném. Veď ho v praxi málokto používa. Kto z vás vyslovuje leto, ale, lipa, list?“ Nikto z našej skupiny sa neprihlásil, čím sme fonému [l] jednoznačne chceli poslať do zabudnutia. „Ale,“ pokračujem dnes aj ja na strednej škole v štýle nášho vysokoškolského učiteľa, „l je v našom jazyku dôležité. Má význam, rozlišovaciú, dištinktívnu funkciu, čiže rozlišuje význam slova. Čo je to lad? A čo lad?“

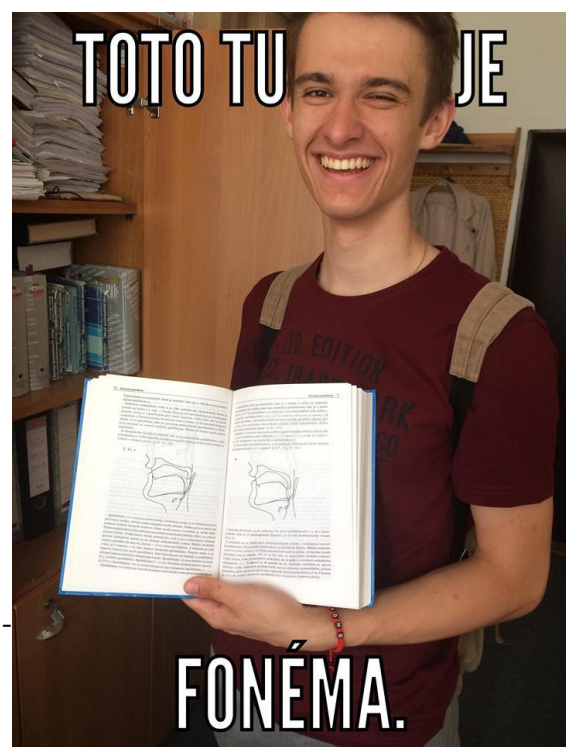
„Lad je zamrznutá voda,“ odpovedajú študenti s hrdosťou poznania, ktoré sme v učebni na vysokoškolskej fakulte pociťovali v danom okamihu aj my. A potom zmĺknu rovnako, ako sme vzápätí zmĺkli my. „Neviete, čo je lad?“ pýtam sa, hoci mi je z výrazov ich tvári úplne jasné, že dodnes si mysleli, že lad je prosto tá pred chvíľou spomenutá zmrznutá voda. Krúčia hlavami, priznávajú si svoj nedostatok v poznaní vlastného jazyka, a tak dopĺňam: „Lad je harmónia, sú-lad. L má stále v našom jazyku svoje miesto a predovšetkým svoju funkciu – význam rozlišovaciú, dištinktívnu funkciu. (Uplatňovať termín dištinktívna funkcia nevyžadujem, nie je v povinných pojmoch inovovaného ŠVP, ktoré musia študenti poznať. V krátkom „fotopríbehu“ som ho použila iba z technických dôvodov, bol kratší a zmestil sa na fotku). Študenti sklopia hlavy a píšú a píšú a píšú. Hoci už prváci alebo druháci vedia vysvetliť základnú funkciu fonémy a pamätajú si ju zvyčajne až do maturity, stále si uvedomujem a stále ma znepokojovalo, že im na tom lade niečo neladí. Mala som tušenie, že by bol vhodný iný príklad, ktorý by si obľúbili viac. Po objednaní odžmolkovača (uvedomujem si, že odžmolkovač nie je spisovné slovo; predajca prístroj na odstránenie žmolkov sám takto nazval a jedna študentka ma na neexistenciu slova odžmolkovač v slovenskom jazyku upozornila) mi vďaka manželovej otázke „A načo nám bude odžmolkovač?“ napadla vízia nového príkladu na význam rozlišovaciú funkciu fonémy. Šmolkovia sa už dlhšie nečinne nachádzajú v našom byte, a tak vznikol predmaturitný pozdrav pre študentov počas akademického týždňa. Áno, mňa fonetika a fonológia naozaj zaujímajú, a dokonca aj inšpirujú.

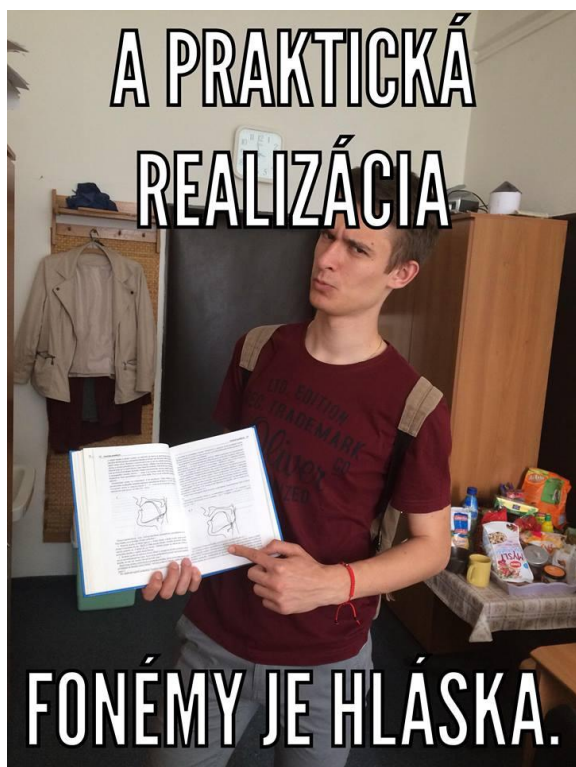
Počas hodín slovenského jazyka na strednej škole učím fonému aj hlásku, ale vzhľadom na to, že vysvetľovať hlásky ako alofóny fonémy nie je nikde uvedené ako povinné a ani s termínom fón som sa v povinných pojmoch ŠVP v súvislosti so slovenským jazykom nestretla, zjednodušila som

vysvetľovanie fonémy a hlásky v rozmedzí textu učebnice Slovenský jazyk pre 1. – 4. ročník stredných škôl takto: Fonéma je abstraktná jednotka, udáva nám informácie, ako správne hlásku vysloviť. (Ideálne je vybrať niektorú z foném a prečítať si z pravidiel, ako pri nej správne používať rečové orgány). Skúma ju fonológia.

Hlásky je praktická realizácia fonémy, je to konkrétna jednotka. (Všetko, čo ste si teoreticky prečítali, prakticky zrealizujete.) Skúma ju fonetika.

Na učiteľa sa na posledných dvoch fotkách zahral Ondrej, v súčasnosti už absolvent Evanjelického lýcea, s ktorým sme tieto fotografie vytvorili počas predmaturitných konzultácií ako ďalší pozdrav v akademickom týždni jeho spolužiakom aj ako motiváciu do ich učenia sa.

*Mgr. Ľubica Psotová, PhD.
Evanjelické lýceum, Vranovská 2, Bratislava
lubica.psotova@evlyceum.sk*

RAZ VIDIEŤ JE LEPŠIE AKO STOKRÁT POČUŤ

Na tomto mieste by sme radi poukázali na postavenie histórie v základnej škole a na to, ako sa jej môžu žiaci zhostiť iným spôsobom než je ten, ktorým to zväčša robia.

Tento príbeh, vezmeme to tak „historicky“, sa začal pred štrnástimi rokmi. V dejinách je to kvapka v mori, ale v živote školy je dekáda a pol obdobia, za ktoré sa môžu zmeniť mnohé veci na nepoznanie. V tom čase sme si na Základnej škole v Turzovke položili otázku, ako dostať históriu žiakom takpovediac „pod kožu“. Bolo určite šťastím, že sa vtedy na „správnom mieste“ stretli „správni ľudia“. Učitelia dejepisu Mgr. Branislav Večerík a Mgr. Rastislav Bakajsa pochopili, že ak žiaci nadobudnú na históriu iný, možno tak trochu svoj pohľad, budú ochotní v oveľa väčšej miere odhaľovať jej zákutia.

Dejepis je predmet, v ktorom je možné využívať vo veľkej miere na jednej strane tradičnú, no na strane druhej nie každodennú formu vyučovania, akou je exkurzia. Exkurzia je vysoko názorné spoznávanie dejín, počas ktorého má každý možnosť sa minulosti doslova dotknúť. To je niečo celkom iné, ako o tom len počúvať v školskej lavici alebo čítať v učebnici. Navyiac, dnešné moderné technológie umožňujú pred každým takýmto podujatím uskutočniť podrobnú logistickú prípravu, ale i prezentovať pohľady, pocity i zážitky účastníkov exkurzie. Samozrejme sme sa od začiatku snažili zasadiť jednotlivé exkurzie tematicky do učiva preberaného v každom ročníku. Taktiež sme sa pokúsili vždy vytvoriť akýsi cyklus týchto akcií od piateho do deviateho ročníka. Žiaci základnej školy v Turzovke takto navštívili doposiaľ desiatky miest, spojených s našou minulosťou od najstarších dôb až po súčasnosť.

Spomeňme aspoň niektoré z nich. Pravekom ich previedli neandertálci z Bojníc alebo Kelti z Havránku na Liptovskej Mare. Staroveké rímske pamiatky spoznali v Rusovciach alebo v Trenčíne. Obľúbeným miestom návštev, z ktorých dýcha stredovek, sú samozrejme, hrady a zámky: Oravský, Bytčiansky, Lietava, Strečno, Trenčiansky, Beckov, Čachtice, Uhrovec, Devín, Zvolenský, Likava. Zaujímavými sú i rodiská slávnych Slovákov: Košariská, Uhrovec, Slanica na Orave. Neobišli sme ani miesta najväčších tragédií v dejinách, akým je bezpochyby Osvienčim.

Mgr. Branislav Večerík a Mgr. Rastislav Bakajsa

Mladí Turzovčania na Čachtickom hrade

Spojenie takejto formy vyučovania s vyššou mierou atraktívnosti v rámci vyučovacieho procesu prostredníctvom informačno-komunikačných technológií, vychádzok či projektového vyučovania začalo postupne prinášať svoje ovocie. Iný prístup k výučbe dejepisu viedol k jeho väčšej obľúbenosti, čo sa prejavilo nielen vo väčšej participácii žiakov na hodinách, ale i v ich ochote urobiť niečo navyše z vlastnej vôle. Toto sme si mohli overiť aj v konfrontácii s inými školami predovšetkým v rámci dejepisnej olympiády organizovanej Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR. Počas doterajších desiatich ročníkov sme dosiahli v okresných, krajských a teraz už aj celoslovenských kolách výsledky, ktoré robia tú najlepšiu reklamu Základnej školy v Turzovke i mestu pomenovanom po uhorskom palatínovi, doslova po celom Slovensku. Z okresných kôl sme sa počas desiatich rokov nikdy nevrátili bez medailových umiestnení. Získali sme celkovo *14 prvých, 12 druhých a 10 tretích* miest a postupne sme si zvykli aj na vynikajúce výsledky v rámci celého Žilinského kraja. Jasnou rečou o tom hovoria *dve prvé, tri druhé a jedno tretie* miesto.

To najlepšie sme si nenechali príslovene na záver, ale súvisí to s práve skončeným jubilejným X. ročníkom dejepisnej olympiády. Po spanilej jazde, keď nedal nikomu šancu na okresnom ani krajskom kole, sa na celoslovenské kolo prebojoval náš žiak Andrej Škuta. V okresnom kole zvíťazil a dosiahol 99 bodov zo 100 možných, krajské následne ovládol s 96 bodmi z celkového počtu 100. Nebolo to prvýkrát, kedy vyhral krajské kolo v Martine. Takýto úspech už zakúsil pred dvoma rokmi ako siedmak, ale v tejto kategórii sa „na Slovensko“ nepostupuje. V minulom roku skončil na kraji štvrtý a bolo to preňho veľké sklamanie (v skutočnosti taktiež výborný úspech). Aj Andrej však pozná známe Nietzscheho „čo ťa nezabije, to ťa posilní“, a preto sa poučil a na tento rok sa pripravil ešte lepšie.

Celoslovenské kolo dejepisnej olympiády sa uskutočnilo v dňoch 2. – 4. mája v Smoleniciach. Miesto je ako stvorené pre takéto podujatie. Rodisko Štefana Baniča, nádherný historizujúci Smolenický zámok, praveké hradisko Molpír z halštatskej doby (približne spred 2600 rokov) vytvárajú scenériu, ktorá je pre milovníkov histórie rajom. V kategórii C (deviataci) sa stretli ôsmi najlepší z celého Slovenska. Z každého kraja len jeden zástupca. Medzi nimi Andrej za Turzovku, okres Čadca i celý Žilinský kraj. Tento svoj naozaj výnimočný počin dokázal však ešte vyšperkovať. Po polročnej práci, množstve konzultácií, doslova naháňaní literatúry sa dostavil výsledok, ktorý sa vpiše zlatými písmenami do histórie úspechov Základnej školy v Turzovke. Andrej sa stal víťazom svojej kategórie. Dokázal získať 91 bodov zo 100 a porazil i medailistov z minulých ročníkov. Prvým gratulantom priamo na mieste bol jeho učiteľ dejepisu a vlastne aj konzultant v jednej osobe Mgr. Rastislav Bakajsa. Gratulácie pre oboch pokračovali po celej ceste domov i po návrate. Andrej ukázal, že i v malom mestečku môže vyrásť konkurencia pre najväčšie mestá na Slovensku a nič nie je nemožné, ak sa v to naozaj verí a urobí pre to všetko, čo je v našich silách. Prekonal sám seba a to je obdivuhodné i inšpirujúce zároveň. Ďakujeme!

Andrej s víťaznými trofejami na nádvorí Smolenického zámku

Andrej pri preberaní ocenení

Tento výsledok je len tou pomyselnou čerešničkou na torte. Pre nás je ešte však dôležitejšia jedna skutočnosť. Za viac ako desať rokov sa podarilo vytvoriť v rámci výučby dejepisu na pôde turzovskej školy také prostredie, ktoré priblížilo vlastnú i svetovú minulosť žiakom do takej miery, že sú schopní pozrieť sa na ňu iným pohľadom ako len cez učebnicu a známku. V nemalej miere k tomu prispeli aj málo využívané formy vyučovania, ako je exkurzia, ale predovšetkým iný ako „profesionálny“ prístup učiteľov dejepisu. Ak žiak vidí, že pre učiteľa nie je to, čo učí len predmet a práca, aj sám sa začne pozeráť na sprostredkované vedomosti iným pohľadom.

Raz vidieť je lepšie ako stokrát počuť, ale niekedy je potrebné stokrát, možno aj tisíckrát na niečo poukázať, aby vás niekto počúval. U žiakov to často platí doslova. Má to však svoj zmysel. Keď učiteľ dokáže otvoriť dvere, na ktoré klope a za ktorými je žiak často z rôznych dôvodov zatvorený, je to pre neho pocit, ktorému sa nič nevyrovná. V Turzovke sme pri výučbe dejepisu pochopili, že motivovať žiakov hlavne názorným vyučovaním (exkurzie, pomôcky, IKT) a vysvetľovaním významu minulosti pre pochopenie prítomnosti je nevyhnutným predpokladom pre ich aktivizáciu počas vyučovania, čo je základom pre samotný proces učenia sa. Držme si preto palce, aby sme Štúrov citát „My stali sme si do služieb ducha, preto musíme prejsť cestu života trnistú.“ mohli vďaka tomu, akých žiakov dokážeme pripraviť do života aj na takom, možno z tohto pohľadu zaznávanom predmete, ako je dejepis, trocha poopraviť. Naša cesta nikdy nebude trnistá, ak odraz toho duchovna, čo sa snažíme dávať našim žiakom, vidíme v tom najlepšom, čo z nich vyžaruje.

*Mgr. Rastislav Bakajsa.
Základná škola, Turzovka
bakajsa.rastislav@azet.sk*

ENCYKLOPÉDIA ČSR

Keďže máme tento rok výnimočný štátny sviatok, ako vedúca dejepisárov na našej škole som hľadala niečo netradičné, čím by som deťom priblížila tento sviatok a spolu na škole sme si ho pripomenuli zaujímavou aktivitou. Keď som žiakom rozprávala na dejepise o tom, aké som mala detstvo ja, jeden z nich mi neveriacky povedal: „Vy nemôžete byť taká stará, veď to je z učebnice dejepisu!“ Dnešné deti majú niekedy pocit, že udalosti spred 10 rokov sú rovnako staré ako francúzska revolúcia či objavenie Ameriky. Nevedia si prepojiť, predstaviť, že ide o život – detstvo ich rodičov či život starých rodičov. Blížiace sa Dušičky ma inšpirovali k tomu, aby sa deti viac doma s rodinou rozprávali o tom, čo bolo. Keď budú navštevovať svojich zosnulých, aby si pospomínali a niečo sa od starších vo svojej rodine naučili. Dejiny nie sú mŕtve, dejiny žijeme stále. Mladším či starším žiakom to však treba podať formou, ktorá ich zaujme, a tak sa zrodil tento nápad – pokus o slovenský rekord. Mladým sú blízke rôzne challenge, výzvy, ankety z videí na internete, takže toto ich prirodzene zaujalo.

Zapojili sa žiaci z 1., 2. aj 3. stupňa – menovite zo 4. A, 4. C, 6. C, 8. B, 9. B, prímý A, sekundy A, tercie A, kvarty A, sexty A aj 2. Ab, cca 200 žiakov. Prioritne sa zapojili kolegovci humanitného vzdelania, ktorým je toto blízke, za čo im nesmierne ďakujem. Bez podpory kolegov by to nebolo možné. Samozrejme, mnohí sa nezapojili aj preto, aby nevymeškali učivo. Tvorba rekordu sa začala ráno 26. 10. na 1. hodine a pokračovala aj 2. hodinou. Jednotlivé triedy mali podelené témy, ktoré sme si predebatili s kolegyňami, takže každý mal niečo iné. Témy si triedy hľadali na hodine vopred či doma, podľa toho, čo si vybrali. Podelili sa do skupín a pracovali podľa svojich možností a schopností. Niektorí písali, niektorí kreslili, niektorí hľadali informácie... a učili sa komunikovať, spolupracovať, zvládnuť časový limit a mnohé nečakané prekážky. Po 2. hodine sme s kvartou zráтали strany a encyklopédiu zosumarizovali do finálnej podoby.

Je to plnohodnotná encyklopédia s názvom 100. výročie ČSR, kde sú všetky základné fakty o vzniku ČSR, jej politikoch, politických stranách, štátne znaky a symboly, umenie, veda, kultúra, mapy a obrazová príloha. Encyklopédia má presne 100 strán – ako 100. výročie – od r. 1918 po rok 1938. Pán Igor Svítok za Slovenské rekordy dostal všetky potrebné informácie, aby bol rekord legitímny.

Toto výročie si pripomenuli ale všetci na hodinách dejepisu pracovnými listami a diskusiou na túto tému, ale aj projektmi, ktoré robili, napr. trieda kvarta B urobili obrovské projekty, ktoré vytvorili na chodbe súvislú nástenku pre ostatných žiakov. Encyklopédia ostáva v kabinete dejepisu ako plnohodnotná pomôcka na vyučovanie.

Takéto dejepisné akcie, keď rozhlasom prepájame celú školu, sú na Tilgnerke bežné. Dejepis nie sú iba fakty z učebnice, ale fakty a poučenie, ktoré potrebuje každý žiak, pretože správny občan sa vie z dejín poučiť, pretože ten, kto tak nerobí, je odsúdený chyby národa opakovať...

*PhDr. Adriana Hlavinková
Spojená škola, Tilgnerova 14, Bratislava
ahlavinkova@gmail.com*

Z vyučovania slovenčiny

PREHLAD FUNKČNÝCH JAZYKOVÝCH ŠTÝLOV A SLOHOVÝCH POSTUPOV

Rôzne prehľady, tabuľky a schémy sú prístupné na internete alebo v rôznych publikáciách. Na začiatku svojej učiteľskej praxe som sa mnohými z nich inšpiroval a vytvoril som si tabuľku, ktorú som v priebehu viacerých rokov dopĺňal. Keďže sa téma jazykových štýlov vyučuje na II. stupni základnej školy, ale aj na stredných školách, určite je takáto tabuľka vhodným prameňom a východiskom vo vyučovaní štylistiky. Úlohy na určovanie štýlov a postupov sa pravidelne vyskytujú aj v testovaniach. Kým to tak je, tak vám svoju textovú pomôcku zverejňujem. Pridávam však otázku na zamyslenie: Aký má zmysel určovanie jazykových štýlov a postupov v dobe masívnej synkretizácie textov, ktorá je výrazom vývinu v súčasnej štylistike a textotvorbe?

PREHLAD FUNKČNÝCH JAZYKOVÝCH ŠTÝLOV

Jazykový štýl	Všeobecné vlastnosti	Typické jazykové prostriedky	Mimojazykové prostriedky	Typické slohové postupy	Niektoré útvary, žánre
Hovorový subjektívny <i>funkcia:</i> spontánne povedať	<i>ústnosť</i> <i>súkromnosť</i> <i>situačnosť</i> <i>stručnosť</i> <i>expresivnosť</i>	<i>nárečie, expresívne, nespisovné, parazitické slová, frazeologizmy, univerbizácia, nedôsledná výslovnosť, nespisovné slová a pod.</i>	<i>výrazná intonácia</i> <i>gestikulácia</i> <i>mimika</i> <i>pauzy</i> <i>plastika tela</i>	<i>rozprávací</i> <i>opisný</i> <i>výkladový, resp.</i> <i>úvahový</i>	<i>rozprávanie, dialóg, súkromný list, jednoduchá úvaha, jednoduchý opis, rozhovor</i>
Náučný (odborný) objektívny <i>funkcia:</i> vysvetliť	<i>pisomnosť</i> <i>monologickosť</i> <i>verejnosť</i> <i>presnosť</i> <i>odbornosť</i>	<i>zložitá vetná konštrukcia, nociónálne slová, enumerácia, abstraktné pojmy, termíny, internacionalizácia, jednovýznamové slová a pod. .</i>	<i>grafické členenie textu</i> <i>interpunkcia</i> <i>ilustrácie, grafy</i> <i>schémy, tabuľky</i>	<i>opisný</i> <i>výkladový</i>	<i>výklad, štúdia, rozprava, recenzia, odborný opis, referát, seminárna práca</i>
Administratívny objektívny <i>funkcia:</i> oznámiť	<i>vecnosť</i> <i>stručnosť</i> <i>adresnosť</i> <i>neutrálnosť</i> <i>knižnosť</i>	<i>nociónálne slová, skratky</i> <i>kancelarizmy, termíny, trpné príčastia, prechodníky, menné vyjadrovanie, multiverbizácia, neúplné vety, číslovky a pod.</i>	<i>grafické členenie textu</i> <i>tabuľky</i> <i>predtlač</i>	<i>informačný</i> <i>opisný</i>	<i>zápisnica, protokol, zmena, žiadosť, vyhláska, urgencia, súpis, poukážka, katalóg, životopis</i>
Publicistický (novinársky) objektívno-subjektívny <i>funkcia:</i> informovať	<i>pisomnosť</i> <i>verejnosť</i> <i>informativnosť</i> <i>variabilnosť</i> <i>aktualizovanosť</i> <i>automatizácia</i>	<i>pasívne konštrukcie, klišé, enumerácia, žurnalizmy, módné slová, obrazné pomenovania, menné vyjadrovanie, jednoduché vety</i> <i>číslovky, príslovky a pod.</i>	<i>grafické členenie textu</i> <i>grafika písma</i> <i>fotografie</i>	<i>informačný</i> <i>opisný</i> <i>výkladový/úvahový</i> <i>rozprávací</i>	<i>správa, oznámenie, interview, fejtón, reportáž, komentár, úvodník, glosa, besednica</i>
Rečnícky (rétorika) objektívno-subjektívny <i>funkcia:</i> zreteľne povedať	<i>ústnosť</i> <i>verejnosť</i> <i>sugestivnosť</i> <i>názornosť</i> <i>adresnosť</i>	<i>oslovenie, kratšie vety, obrazné vyjadrovanie, citoslovcia, opakovanie slov, knižné slová, rečnícke otázky</i> <i>a pod.</i>	<i>výrazná intonácia</i> <i>gestá, mimika</i> <i>kontakt</i> <i>s poslucháčom</i> <i>pauzy</i>	<i>výkladový, resp.</i> <i>úvahový</i>	<i>politická reč, súdna reč, kázeň, diskusný príspevok, prednáška, slávnostný prejav, prívet, prípitok, smútočný prejav</i>
Umelecký subjektívny <i>funkcia:</i> esteticky vyjadriť	<i>variabilnosť</i> <i>expresivnosť</i> <i>metaforickosť</i> <i>náznaťnosť</i> <i>funkčnosť</i> <i>kompozície</i>	<i>lexika v celom rozsahu, zmeny v slovoslede, obrazné prostriedky, nespisovné prvky, zvukové figúry, rôzne syntaktické konštrukcie</i> <i>a pod.</i>	<i>grafické členenie textu</i> <i>ilustrácie</i>	<i>rozprávací</i> <i>opisný</i> <i>výkladový, resp.</i> <i>úvahový</i>	<i>pieseň, hymna, elégia, sonet, óda, lyrická skladba, román, balada, poviedka, komédia, tragédia</i>
Esejistický objektívno-subjektívny <i>funkcia:</i> pôsobivo vysvetliť	<i>subjektivnosť</i> <i>vecnosť</i> <i>spojená</i> <i>s estetickosťou,</i> <i>pojmovosť</i> <i>variabilnosť</i> <i>príznakosť</i>	<i>obrazné prostriedky, expresívna lexika, termíny, striedanie gramatických časov, pestrá modálnosť a pod.</i>	<i>grafické členenie textu</i>	<i>výkladový, resp.</i> <i>úvahový</i>	<i>krátke prozaické úvahy o vedeckých a aktuálnych problémoch kultúrneho života – esej</i>

PREHĽAD SLOHOVÝCH POSTUPOV

Slohový postup	Charakteristika	Niektoré útvary
INFORMAČNÝ	<i>Sprostredkúva stručné údaje (fakty), vyberá a usporadúva ich do konkrétneho slohového útvaru. Odpovedá na otázky kto? čo? kedy? kde? ako? prečo?</i>	<i>správa, interview, oznámenie, inzerát, plagát, reklama, referát, žiadosť, objednávka, pozvánka, programy, rôzne tlačivá, zápisnica, životopis</i>
ROZPRÁVACÍ	<i>Zachytáva udalosti, príhody, zážitky v časovej postupnosti. Tak vzniká súvislé dejové pásmo.</i>	<i>román, poviedka, reportáž, rozprávanie, reprodukcia, balada, vtíp, dynamický opis</i>
OPISNÝ	<i>Vyberá a usporadúva znaky a vlastnosti osôb, zvierat, vecí, činností a javov. Funkciou opisu je názorne slovami vystihnúť znaky, črty a vlastnosti.</i>	<i>opis (jednoduchý, odborný, umelecký, statický), návod na použitie, opis pracovného postupu, životopis, posudok, charakteristika, cestopis, karikatúra</i>
VÝKLADOVÝ/ÚVAHOVÝ	<i>Objektívne vysvetľuje príčinné a dôsledkové vzťahy medzi javmi života (úvaha a esej používa aj subjektívne prostriedky – vykladá vzťahy medzi javmi života zo zorného uhla pohľadu autora).</i>	<i>výklad, referát, prednáška, dizertácia, monografia, prejav, diskusia, diskusný príspevok, debata, úvaha, úvodník, esej, recenzia</i>

Ak by ste si chceli stiahnuť túto učebnú pomôcku, nájdete ju na mojej webovej stránke v časti Vyučovanie - Materiály. Pravidelne ju aktualizujem o nové poznatky a o svoje skúsenosti s textotvorbou.

Pripravil: PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk

PRAKTICKÝ SPRIEVODCA SLOVENČINOU ¹

Autor: Ján Papuga

Názov knihy: Kompendium slovenčiny. Príručka pre žiakov, učiteľov a priateľov vyučovania slovenského jazyka

Útvar: príručka

Rok vydania: 2018

Počet strán: 336

Prednedávnom sa mi dostalo do rúk *Kompendium slovenčiny – príručka pre žiakov, učiteľov a priateľov vyučovania slovenského jazyka* od dlhoročného aktívneho učiteľa slovenčiny Jána Papugu.

Ak ste systematici a snažíte sa jazyk obsiahnuť so všetkými jeho pravidlami, výnimkami a zvláštnosťami, môže byť táto kniha pre vás výborným prostriedkom, ako sa v jazyku zorientovať.

Slovo „kompendium“ označuje príručku zhrňujúcu sumu poznatkov z určitého vedného odboru. Tentoraz veľmi podrobne a prehľadne máme možnosť nazrieť do jazykového systému. Vynikajúco štrukturovaná kniha poskytuje prehľad naprieč všetkými jazykovými rovinami – od fonetiky, fonológie, cez morfológiu, syntax až k lexikálnej a štylistickej rovine. Každá jazyková rovina je predstavená ako jedna zo zložiek celého systému. Od všeobecného a teoretického sa plynule prechádza k jednotlivému a praktickému. Úvod knihy v sebe zahŕňa pohľad na vznik reči a komunikáciu, ako aj na rozdiel medzi jazykom a rečou, v závere zasa niečo z histórie slovenčiny a posledná kapitola patrí jazykovej kultúre. Neoceniteľnou súčasťou príručky sú ukážky, akým spôsobom pretaviť teoretický poznatok do práce s textom. S prevzatými textami autor pracuje korektné, čo treba z formálneho hľadiska vštepovať aj žiakom.

Autor sa však nevenuje len pravidlám, ktoré platia v jazyku, upozorňuje aj na časté chyby, ktorých sa v jednotlivých rovinách často dopúšťame. Nuž, ale jazyk je systém relatívne otvorený – relatívne uzavretý. Je len na nás, v čom a ako veľmi otvoríme dvere niečomu novému (lexikálna rovina) a ako silno udržíme dvere zavreté (napríklad v morfológii).

Každý učiteľ, a nielen učiteľ jazykov, určite ocení časť Čítanie s porozumením a Kritické myslenie. Autorovi sa podarilo polopatistickým spôsobom zachytiť podstatu problémov práce s textom.

Hoci typograficky je knihe čo vytknúť, po obsahovej stránke sa môže stať vynikajúcim pomocníkom učiteľa. To, či je naozaj vhodná pre žiakov, nechám na posúdenie učiteľom a žiakom. No prečo nie?

Mgr. Martina Sondej
Nezisková organizácia Dobrá škola, Bratislava
sondej@casopisdobraskola.sk

¹ Recenzie bola prevzatá s dovoľením autorky z časopisu Dobrá škola.

OČAMI NE-VIDITEĽNÉ

Autor: Irving Yalom
Názov knihy: Lži na pohovke
Preklad: Vladimír Gális
Žáner: román
Rok vydania: 2017
Vydavateľstvo: Premedia
Počet strán: 420

Najzákladnejším princípom duševnej existencie človeka je kontakt. Také je to jednoduché. Kontakt v kontexte seba a mimo seba. Societa a my. Tolerancia okolia a vlastného vnútra. Ucta k obom. Láska k obom. Spojenectvo – duševné.

Irving Yalom vsadil práve na prítomnosť interpersonalít a intrapersonalít v realite každého jedného jedinca, ktorú publicisticky spracoval a prispôbil obsahový aj štylizovaný jazyk širokej spoločenskej vrstve. Na pozadí tohto aspektu pracuje s otázkami – „Ešte chceš mlčať?“, „Čo sa to teraz medzi nami deje?“ Prístupným spôsobom priblížil čitateľom a čitateľkám nielen problém týkajúci sa všetkých, a síce vzťah k sebe a k iným, ale aj vzťah založený na báze klient/-ka (pacient/-ka) – psychoterapeut/-ka. Vychádzajúc pritom z osobnej skúsenosti a z rokov odbornej praxe na psychiatrii a v odbore psychológie. Deklaruje konkrétne zážitky pri práci s klientkami aj klientmi, reflektuje svoje správanie, konanie a prežívanie, zároveň poukazuje na vnútorné a vonkajšie prejavy ľudí podrobujúcich sa psychoterapii pri jednotlivých postupoch. Kniha *Lži na pohovke* nie je len kolegiálne priblíženie praktického zaobchádzania s klientom či klientkou pre budúcich kolegov a budúce kolegyně. „Postihuje“ aj bežnú laickú verejnosť a ponúka jej návod, ako sa popasovať s istým druhom problémov. Je smernicou, ale aj impulzom na premýšľanie o vlastnom živote a na to, aby sme v dostatočnej miere prehodnotili náš aktuálny stav – duševný, fyzický, no najmä komplexný, životný.

Yalom použil skutočné príbehy, aby vďaka nim napínal čitateľskú pozornosť, menil bezmocnosť a ponúkal prostriedky, ktoré by ľuďom mohli slúžiť na lepšiu artikuláciu ich duše. Upozorňuje, že nikto nie je nečlovek, ak má psychické problémy. Zľudšťuje seba prezentáciou vlastných ťažkostí, čím si tento postoj potvrdzuje. V kapitolách skacká medzi otázkami svojich klientov a klientok a naráža na to, čo mu odrážajú, vyplávajú. Upína sa na predstavu o neimúnosti človeka voči psychickým problémom. No nehľadá pasívne, ponúka riešenia. Vyústenie prichádza v podobe osôb síce naďalej podliehajúcich tlaku, no tentokrát s nájdením významnej zložky svojho Ja. Precitujú a uvedomujú si prítomnosť zdravého „substrátu“ – liečivej časti svojho menej alebo viac zdevastovaného vnútra.

Kniha *Lži na pohovke* je v mnohých smeroch liečivá.

Mgr. Lucia Panáčková
Literárne a hudobné múzeum v Štátnej vedeckej knižnici, Banská Bystrica
lucka.panackova@gmail.com

AKO HOVORIŤ, ABY NÁS DETI POČÚVALI, AKO POČÚVAŤ, ABY NÁM DETI DÔVEROVALI

Autor: Adele Faber a Elaine Mazlish

Preklad: Jana Klauďová

Útvar: odborná literatúra

Rok vydania: 2012

Vydavateľstvo: CPPRESS

Počet strán: 248

Dnes som sa rozprávala s dvomi mojimi priateľmi, ktorí sa nedávno stali rodičmi. Spomenula som si pritom na knihu, ktorú som si kúpila, keď moje dieťa už bolo školopovinné. Pamätám si, že som pocítila smútok, že som ju nemala skôr. Aj keď ako rodičia máme tie najlepšie pohnútky, pritrafí sa, že opakujeme vzory, ktoré sme sami zažili, aj keď nie sú práve najsprávnejšie. Jediné, čo ma utešovalo, bola myšlienka z inej knihy, a tá hovorila, že rodičom, ktorí čítajú knihy o výchove sa nestáva, že by vychovali zlého človeka. Tak ak nie ste úplne dokonalí, poobzerajte sa niekde v knižnici, pretože je to už pár rokov, čo som ju kúpila.

Čo v nej môžete nájsť? Je to návod ako veriť pocitom detí a nepresviedčať ich, že sú nesprávne, napr. dieťa povie: „Je mi teplo, vyzlečiem si sveter.“ A naša odpoveď: „Nechaj si ho na sebe, lebo prechladneš, veď fúka vietor.“ Sem-tam vyzerá ako komiks, návody sú aj kreslené, pre lepšiu názornosť. Tiež si do nej môžete robiť poznámky, napr. po niektorých vašich výrokoch je možné napísať, ako by ste sa cítili, keby ste boli dieťa a niekto by to povedal vám. Tiež sa dozviete, že mnohí rodičia sú takí zničení zo spolužitia so svojimi deťmi (čas od času), že ich prirodzený zmysel pre humor už vyprchal.

Ako vidíte nie ste v tom sami. Na navnadenie snáď stačí, želim vám veľa zábavy pri čítaní aj pri výchove vašich ratoleští, ale aj žiakov, aby ste si to naozaj užívali a to na oboch stranách ako rodičia tak aj deti.

Ing. Eva Martinková

*Stredná odborná škola hotelových služieb a dopravy Lučenec
martinkaevka@gmail.com*

POZOR, DOBRÝ PES!

Autor: Juraj Šebesta

Réžia a scenár: Jana Mikitková

Žáner: rodinná komédia

Premiéra: 2014

Divadlo Ludus

„Viete, čo povedal Robo Šesták? Že je lepšie byť smutný v mercedese ako veselý na bicykli!“

Tieto slová zazneli v úvode (a ďalej sa tiahli celým dejom) inscenácie: *Pozor, dobrý pes!*, ktorú sme navštívili so žiakmi 20. 9. 2018 v Štúdiu L+S v Bratislave. Táto inscenácia nie je novinkou, divadlo

LUDUS ju hrá od roku 2014 a získali za ňu ocenenie Objav roka a Cenu Stana Radiča. Inscenácia bola napísaná podľa knihy Juraja Šebestu *Keď sa pes smeje*, autor knihy je i autorom dramatisácie.

V podtitule hry sa uvádza, že ide o „jedi(neč)nú inscenáciu pre tínedžerov na Slovensku“ a o „rodinnú komédiu o dospievaní nielen tínedžerov“. Aj keď oba neónovozelené nápisy pôsobia na plagátoch skôr ako paródia bežných reklám, vo mne vzbudili úprimnú zvedavosť. Ako učiteľka slovenského jazyka a literatúry neustále hľadám knihy či divadelné predstavenia, ktorými by som mohla žiakov zaujať, prebudiť v nich chuť čítať, viesť ku kritickému mysleniu, hľadať podnety na premýšľanie o sebe i o svete. Kvalitných kníh či divadelných predstavení pre našich „tínedžerov“ je však stále nedostatok. Knihu J. Šebestu som čítala pred niekoľkými rokmi a bola som z nej nadšená, preto som sa veľmi potešila, že tvorivý tím pripravil inscenáciu na jej motívy.

V inscenácii účinkujú 5 herci, ktorí stvárňujú podľa potreby niekoľko postáv (napr. pes Žofka a spolužiačka Paula, mama, babička a dedova bývalá spolužiačka, otec, Tomášov kamarát a dedov spolužiačik...). Scénu tvorí niekoľko sedacích vakov vyformovaných podľa potreby, slúžiacich zároveň ako zástupné rekvizity (fontána, kôň, nábytok, činky...). Dôležitým prvkom dotvárajúcim atmosféru je i osvetlenie a hudba. Hlavnú dejovú líniu tvorí príbeh Tomáša. Tento pätnásťročný bystrý, plachý i rebelský chlapec žije spolu s rodičmi, starými rodičmi a jazvečíkom Žofkou v bratislavskom byte, navštevuje cirkevné gymnázium, túži získať pozornosť peknej Pauly, premýšľa o živote, snaží sa zorientovať vo svete dospelých a ich pravidiel, s humorom a dôvtipom tínedžera hodnotí svet vôkol seba... V inscenácii je mnoho vtipných až komických situácií, ktoré zachytávajú „bežné trapasy tínedžerov“ tak, ako v knihe, i tu je nielen situačný, ale i slovný humor s bohatým využitím slangových výrazov násťročných. V situáciách i v replikách hercov sa vidíme a počujeme my, diváci - herci (a autor) nám nastavujú zrkadlo - čo s tým urobíme? T. Janovic vraví, že humor nedvíha ukazovák ani prostredník, ale podáva ruku. Ja som sa ju i v rámci tejto hry rozhodla prijať.

Táto inscenácia však v žiadnom prípade nie je len vtipná či komická. Tomáš sa postupne dostáva do rôznych situácií (konflikty s rodičmi, neschopnosť komunikácie, nefunkčný vzťah rodičov, finančné problémy, odchod otca od rodiny, starnutie deda či smrť babičky), v ktorých akosi rýchlejšie dospieva, dokonca pôsobí dospeljší ako jeho rodičia. I tu sa vnímavý divák ľahko môže nájsť a stotožniť s hrdinami príbehu (a najmä dospelým nejednoukrát zovrie hrdlo). Ktovie, ako by to Tomáš všetko zvládol bez svojej „sestry“ a kamarátky, „jazvečíčky“ Žofky. Ona je tým „dobrým psom“ - tak pozor, lebo ona nenechá svojich páničkov a členov rodiny napospas samote a beznádeji, ale vo všetkých trápeniach stojí pri nich a radí im.

V knižnej revue (2008/25) sa o knihe Juraja Šebestu píše, že je „o tom, ako dospievajúci niekedy musia byť dospelí a dospelí by chceli byť deťmi.“ Či je o tom i inscenácia *Pozor, dobrý pes!*, či sa Tomášovi podarí opäť spojiť svojich rodičov a či je naozaj lepšie byť smutný v mercedese ako veselý na bicykli, sa dozviete pri návšteve tohto divadelného predstavenia, ktoré určite všetkým premýšľajúcim „pubertiakom“ i dospelákom odporúčam.

*Mgr. Katarína Medňanská
Zakladná škola, Stará Turá
katkamed@yahoo.com*

O PRAVOPISE

O pravopise súčasných žiakov, ale aj iných používateľov jazyka sa už mnohé napísalo, veľa sa povedalo a hľadalo sa (hľadá sa) mnoho riešení. Avšak, pravopis sa v písomných prejavoch neustále zhoršuje do takej miery, že sa rozum zastavuje nad niektorými pravopisnými chybami, ktoré vidíme v prácach našich žiakov. Ale nielen tam. Mnohé pravopisné chyby nachádzame aj v mienkotvorných médiách, významných úradoch a inštitúciách, ba aj v knihách a časopisoch. Môžeme nájsť niekoľko odpovedí na to, čo sa stalo s úrovňou pravopisu. Od nekvalitne zostavenej koncepcie vyučovania slovenského jazyka a literatúry po stratu záujmu o čítanie. Paletu názorov na tento problém publikujeme v našej ankete, v ktorej sme sa pýtali: Prečo majú deti a mládež problémy s pravopisom?

Lucia Šmajdová: Nečítajú vôbec nič a na sociálnych sieťach píšu bez diakritiky.

Lucia Tulová: Lebo im je to jedno.

Jarka Juríková: Písanie bez diakritiky (...) ako užívateľka sociálnych sietí (môj postreh), problémy s pravopisom nemajú len mladí ľudia...

Kvetka Jonasová: Lebo nečítajú, a tak nevyužívajú svoju obrazovú pamäť. Ak viackrát vidí niečo napísané správne, skôr si zapamätá. Ja rozmýšľam, čím to je, keď zle napíšem, zaháním sa, snažím sa opraviť, preto mám všetky komentáre upravované. Veľa ľuďom to vôbec nevadí. Na vonkajší vzhľad si skoro každý potrpí, na slovný a písomný, ktorý je hádam tiež vizitkou človeka, mnoho ľudí kašle.

Stanka Kostelníková: Presne moja reč! Nečítajú knihy, ktoré prechádzajú jazykovou korektúrou a sú zbavené 99 % pravopisných chýb, ale čítajú články na webe preplnené chybami a príspevky na sociálnych sieťach, ktoré sú čistou katastrofou.

Dominika Kružíčová: Aj sociálne siete majú svoj podiel viny, no bohužiaľ, ešte vždy sú učители, ktorí učia len cez poučky, t. j. žiadne praktické príklady, vysvetlivky či vtipné uľahčenia.

Arnold A Kiss: Aj dospelí majú, stačí si prečítať komentáre pod ľubovoľným mediálnym článkom na Facebooku. Predpokladám, že to väčšinou spočíva v troch príčinách: buď a) neboli vychovaní vo vedomí, že na pravopise záleží, alebo b) im v učení bránila nejaká porucha, alebo c) nečítali knižky. Stačí však jeden z dôvodov a pravopis je v ťahu.

Soňa Bochnovičová: Lebo málo píšu. V triedach sú interaktívne tabule, poznámky často dostávajú už vytlačené alebo v elektronickej podobe... Medzi sebou komunikujú len heslovite alebo pomocou emotikonov. Zošity sú mnohokrát len v ich vlastnej rézii, píšu len to, čo a ako chcú. Aj keď čítajú, nad pravopisom nie sú nútení rozmýšľať.

Katka Makara: Moja úvaha, resp. snažím sa do toho ísť ich očami: Lebo v tom nevidia zmysel. Napíšem niečo zle - aj tak mi všetci kamaráti rozumejú. Už im nestačí len informácia, že učíme sa pravopis. Potrebujú vo veciach hľadať zmyslupnosť. Vedieť, prečo je

dobré, aby som to napísal správne - veď esemsky/správy do chatu píšem bez diakritiky/s chybami a nikto s tým nemá problém. Nevidia v tom krásu, len poučovanie zo strany dospelých.

Eva Martinková: Musíme učiť k láske k literatúre, nie pravidlám. Tie nemožno milovať. Na strednej škole som ich vzala do kníhkupectva, povedali, že je to po prvýkrát. Keď som sa ich spýtala, či im rodičia čítali rozprávky, niektorí povedali, že nie. Je to na nás učiteľoch vyvolať lásku k literatúre. To možno len čítaním úryvkov a následným vyjadrením pocitov o nich. Aby zažívali to, čo my, vnoriť sa do príbehu.

Ľudmila Šupáková: Lebo všetko okolo nich ich utvrdzuje v tom, že ovládať pravopis a materinský jazyk nie je dôležité. Málo píšú rukou, málo čítajú hodnotné a jazykovo správne texty. V škole sa na pravopis až taký dôraz nekladie, píšú sa iba 4 klasifikované diktáty (oficiálne), kedysi aj 10, pravopis sa málo nacvičuje no a písať s chybami, ako keď plieska, nie je hanba. Mobil aj sociálne siete znesú všetko. Jednoducho, nepotrebujú to, nevidia v tom zmysel. Je im to jedno. Tak sme ich k tomu dovedli.

Nada Černická: Nečítajú a nesústredia sa na činnosť, ktorú majú urobiť, z toho pre budúcnosť vyplýva, že budú mať zlé pracovné návyky.

Lucka Panáčková: Vplyv môžu mať okrem spomínaných aj automatické opravy (v mobiloch, na PC), človek nepotrebuje premýšľať, systém to robí za neho, podčiarkne alebo rovno zmení chybné slovo na správne.

Petronela Lehotská: Málo píšú rukou a málo čítajú knihy. Paradoxne čítajú dosť, ale texty na internete sú príliš stručné a často majú veľa chýb a sú bez diakritiky.

Maria Sarková: Za mňa ale najviac veľmi slabý verbálny prejav ľudí vôbec, reč sa vulgarizuje a zjednodušuje, nepoznáme slová, nevieme ich vysloviť, nie tobôž napísať.

Richard Bartal: Ide aj o prestíž. Machrovať so vzorom gazdiná dnes už medzi deťmi nie je populárne.

Mira Hrubčová: Nečítajú, všetku dostanú prefotené, diktáty doplňovacie. Slová nemajú, ako sa hovorí, ani v oku ani v ruke.

Editka Szabóová: Lebo naša krásna slovenčina je veľmi ťažká.

Janka Dulebov: Ja učím deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Milujem literatúru. Žiaľ, akokoľvek sa snažím, robím rôzne čitateľské aktivity, mimočítankovú literatúru, môžem sa teda akokoľvek „potrhať“, necítia a hlavne to nevidia tak, ako my. Ich zmysel života je úplne iný, vzor v rodine je úplne iný.

Oskár Gajdoš: Píšú málo diktátov a pravopisných cvičení a hlavne s rozborom! Darmo deti naučíme teóriu, keď to nemajú v očiach a v rukách. Aj v dobe PC je ovládanie pravopisu rodného jazyka prejavom kultivovanosti človeka.

Lila Hanzelová: Učia sa toľko faktov, ktoré možno ani nie sú vždy prínosom, takže pravopisu sa mnohokrát venuje odkrajovaním z hodiny. Deti čítajú oveľa menej, ďalšia chyba, neprepisujú žiadne texty, množstvo materiálu dostanú už vytlačené. Na hodinách je málo času na utvrdzovanie pravopisu.

Deti sa poriadne nenaučia vybrané slová a vôbec aj ostatné pravopisné javy a pravidlá. Vedomostná úroveň klesá a klesá, a to nielen v slovenskom jazyku.

Jarmila Cápavová: V televízii a dokonca i v rozhlase možno často počuť slová, ktoré mi udierajú do uší, a naisto viem, že nie sú správne. Rôzne časopisy, noviny a hlavne reklamy podsúvajú podivné tvary slov nepatriace do slovenského jazyka. Určite aj písanie bez diakritiky má veľký podiel na zhoršení pravopisu nielen u detí. Podľa mňa nám všetkým chýba správny vzor z médií.

Dana Spurná: 1. Učiteľov, ktorí vedia podať slovenskú gramatiku zaujímavo, je ako šafranu. 2. Nevieť, ako sú na tom iné deti, ale moje viac čítajú v angličtine (a to isté platí pre filmy, ktoré pozerajú v pôvodnom znení s anglickými titulkami) a v češtine (lebo je ich druhým materinským jazykom a preklady do češtiny sú často kvalitnejšie). Naša snaha zjednodušiť im prístup k cudzím jazykom sa síce v tomto smere vyplatila, ale odrazila sa na kvalite materinského jazyka. 3. Komunikácia cez sociálne médiá je zjednodušená, človek si zvykne písať bez diakritiky.

Táňa Vitková Maršáľková: Myslím si, že nie je iba na učiteľoch SJ, aby deti ovládali pravopis. V každom predmete aj v súkromí musia porozumieť textu a tieto texty by nemali obsahovať chyby a mali by byť dlhšie ako statusy na Facebooku. Keď si vezmeme fakty - učebnice s chybami, učitelia predkladajú pracovné listy a nenechajú žiakov robiť si poznámky (sú všelijaké príčiny - chápeť), deti takmer nechodia do knižníc, veľa opraví telefón či počítač, kde sa dá, používajú skratky, rodičia im radšej kúpia dron ako knihu atď. Nečudujem sa im, že to neraz využijú/zneužijú. Televízia nahradila večery trávené nad spoločenskými hrami, internet nahradil záujem o knihy. Kedysi zaspávali deti s knihou, dnes s telefónom v ruke.

Lucia Bušiková: Mám prípad z vlastnej skúsenosti, že chlapec sa dokázal výnimky naučiť a veľkú zásluhu pripisujem učiteľke, ktorá im na obrázkoch a miliónoch prípadov ukazovala príklady, až kým si neosvojili správny tvar. Skôr vidím chybu v tom, že v treťom ročníku pribudlo množstvo nového učiva - náročného, ktorému sa nevenovalo tak veľa pozornosti a toľko času. A ďalší dôvod vidím v tom, že diktáty sa rýchlo diktujú. Deti si nemajú čas ani odôvodniť a vyvodiť vzory, aj keď ich majú dostatočne zvládnuté. Už v škole sme vystavení časovej tiesni.

Monika Valigurová: U nás má dcéra zrazu z diktátov zlé známky. Dôvod? Zmena učiteľky a rýchlo diktovaný text, bez možnosti samočítania. Doma, keď píšeme diktát, jej aj vysvetlím dôvody, prečo je tam tvrdé, mäkké i. Dieťa musí pochopiť, nie memorovať. (...) Nie každé dieťa málo číta! Moja dcéra (9-ročná) prečítala tento rok asi 30 kníh a pravopis - na zaplakanie. Ak sa v škole učia vybrané slová bez ďalších odvođenín, tak dieťa napíše vybrané slovo správne len vo forme, ktorú má nadriľovanú. Pokiaľ sa budú už na prvom stupni základnej školy požadovať školské úlohy (projekty) písané na počítači a dobrá známka bude za projekt v powerpointe, kde jediná práca dieťaťa bola nájsť text na internete a skopírovať ho, tak sa pravopis určite nezlepší!

Veronika Árendášová: Písomný prejav je v úzadí, hovorené slovo sa zjednodušuje do fráz, skratiek, vyhrať sa so slovami už nie je in... Všetko rýchlo a rýchlejšie, v domnení, že aj tak tomu všetci rozumejú a vedia to prečítať (na i /y nezáleží, skomoleniny slov sú bežné).

Dominika Feješová: Žijeme v dobe počítačov, internetu. Veľa sa facebookuje, pričom sa nepoužíva diakritika, no využívajú sa skratky, emotikony atď. Okrem toho málo čítajú alebo nečítajú vôbec. Tým sa nielen ochudobňuje ich slovná zásoba, ale tým aj zabúdajú pravopisné normy. Takto sa im nemôže vybaviť správny pravopis v nejakom slove na základe toho, ako ho videli v knihe. Keď sa im snažíte

vysvetliť nejaký pravopisný jav, hneď argumentujú: *Načo mi to bude? Ved' počítač mi všetko opraví. V neposlednom rade z éteru sa valí mnoho nespisovných výrazov a deti/mládež si potom z toho berie príklad.*

Matúš Cinkanič: Málo čítajú, jednoznačne. A tiež málo píšú. Perom na papier.

Marika Záhorcová: Celá čitateľská gramotnosť či problémy s pravopisom majú jednoznačne spoločného menovateľa - deti nečítajú a, žiaľ, majú veľké problémy s čítaním; nevedia čítať. A nemusím viac vysvetľovať. Nepotrebujeme reformy, potrebujeme deti vrátiť ku knihám a veľa problémov bude vyriešených.

Lucia Drinková: So všetkými názormi súhlasím. Dodám len moju osobnú skúsenosť s jednou mamičkou, podľa ktorej diktáty a pravopisné cvičenia nie sú vôbec dôležité. Ak má rodič takýto prístup, tak dieťa len ťažko presvedčíme o tom, že vedieť pravopis je dôležité. Dieťa mi potom na hodine povie, že podľa neho to nie je dôležité a pravopisné pravidlá si neosvojí, lebo to nepotrebuje. Však mama povedala

Ľubica Psotová: V minulosti si precvičovali žiaci ZŠ intenzívnejšie pravopis formou domácich diktátov, ktoré im rodičia doma diktovali. Keďže otec, učiteľ, sa vracal zo školy domov neskoršie, diktovala mi ich mama z kníh diktátov (alebo z časopisov), ktoré si - ako rodičia žiakov jednej triedy alebo ročníka - navzájom vymieňali. Áno, mama po 8-hodinovej práci za šijacím strojom v závode nepovažovala diktovanie za svoju obľúbenú popoludňajšiu činnosť, ale boli sme si vedomé, že naše diktáty môjmu pravopisu pomáhajú. Ak sme sa stretli s javom (veľké, malé písmená, i/y a pod.), ktorý sme si nevedeli pravopisne a jazykovo odôvodniť, išla som sa na druhy deň opýtať našej pani učiteľky slovenčiny. Ak nás problém trápil priveľmi, otec večer telefonoval svojmu kolegovi - slovenčinárovi. Myslím, že aj v absencii týchto rodinných činností bude jeden z koreňov zlého pravopisu študentov.

Rady na zlepšenie pravopisu pre žiakov a rodičov
1. Pravidelné čítanie rôznorodých textov, ktoré prešli jazykovou redakciou.
2. Písať na internete s diakritikou a interpunkciou.
3. Zdôvodniť každú chybu, ktorá sa vyskytne v texte, vysvetliť, prečo to tak nie je.
4. Denne si napísať jeden diktát alebo pravopisné cvičenie.
5. Pracovať so slovníkmi.
6. Prepisovať texty, ktoré prešli jazykovou redakciou.
7. Pravidelne písať texty, viesť si denník.
8. Obmedzovať čítanie jazykovo neupravených textov na internete.

*Prípravil: PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com; www.janpapuga.sk*

PRIPOMIENKY K ŠVP ZO SJL PRE ISCED 2, 3

Keď som ešte nepôsobil ako predseda Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny, mnohými textmi a pripomienkami som kritizoval štátny vzdelávací program zo slovenského jazyka a literatúry pre základné i stredné školy. Od roku 2008 je tento pašvil v platnosti a nezachránila ho ani tzv. „inovácia“.¹ Naďalej je to ťažkopádny dokument plný obsahových, ale aj pravopisných či grafických chýb, v ktorom sa zložito orientuje a vskutku neposkytuje spoľahlivé východisko pre (začínajúcich) učiteľov, rodičov či žiakov. Mnohé analytické články som uverejňoval v časopise Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny, ale aj v iných platformách. Svoje postrehy som pravidelne posielal ministrom školstva i ŠPÚ. Minimum úprav, ktoré požadovali slovenčinári, sa zapracovalo, no celkovo sa štruktúra tohto dokumentu nezmenila a väčšina kritizovaných chýb v ňom zostala.

Po kritike Testovania 5 a výzve Spoločenstva učiteľov a priateľov slovenčiny k T5 2017 som sa stretol so súčasnou ministerkou školstva, aby sme si vyjasnili postoj k testovaniu zo SJL. Bola sľúbená spolupráca a hlavne skutočná reforma ŠVP, ktorá by sa pozitívne prejavila aj pri tvorbe celonárodných testov. Potom sa konalo stretnutie s riaditeľom Sekcie regionálneho školstva, na ktorom ma, v prítomnosti predstaviteľov NÚCEM-u a SAUS-u požiadali o zaslanie pripomienok k ŠVP. Pripravil som v spolupráci s kolegami zo Spoločenstva ďalšiu analýzu ŠVP. Napokon som ministerstvu, konkrétne riaditeľovi sekcie pánovi Galanovi zaslal e-mailom pripomienky k obom štátnym vzdelávacím programom, ako sme sa dohodli.² Po niekoľkých mesiacoch a po mojom vyžiadaní mi na moje pripomienky napísali odpoveď. Nechcem ju bližšie komentovať, ale podobnú reakciu som očakával. Odpoveď ministerstva školstva uvádzam v plnom znení:

Ministerstvo odoslalo Vaše pripomienky k inovovaným štátnym vzdelávacím programom (ďalej len „ŠVP“) ISCED 2 a ISCED 3 dňa 02. 07. 2018 na odborné posúdenie Štátnemu pedagogickému ústavu v Bratislave (ďalej len „ŠPÚ“).

Kompetentní pracovníci ŠPÚ Vám odoslali dňa 11. 07. 2018 (e-mailovú odpoveď od ŠPÚ som nedostal - doplnil J. P.) s poďakovaním za Vaše pripomienky k vzdelávacím štandardom zo slovenského jazyka a literatúry pre ISCED 2, ISCED 3. Súčasne tiež uviedli, že ŠPÚ pripravuje na základe poverenia ministerstva realizáciu Návrhu systémového modelu tvorby kurikulárnych dokumentov vrátane procesu ich periodickej inovácie, ktorého cieľom budú zmeny na zlepšenie stavu vo vzdelávaní orientovaného na potreby a záujmy žiakov. Zámerom je nastaviť úpravy kurikul v nadchádzajúcom období v jasne definovaných cykloch a vo vopred ohlásených termínoch, pričom v obdobiach medzi týmito zmenami sa do štátnych vzdelávacích programov nebude vstupovať.

V súlade s Návrhom systémového modelu tvorby kurikulárnych dokumentov bude prebiehať kvantitatívny a kvalitatívny výskum, ktorého výstupom bude aj realizácia návrhov na úpravu (zmeny, doplnenie) ŠVP pre SJL. V rámci týchto kurikulárnych zmien sa Predmetová komisia pre slovenský jazyk a literatúru pri ŠPÚ bude zaoberať aj Vašimi pripomienkami.

¹ O inovovanom štátnom vzdelávacom programe som písal v: Papuga, J.: *Inovovaný štátny vzdelávací program zo slovenského jazyka a literatúry?* In: Slovenčinár 1. III. Ročník. Bratislava: Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny, 2016, s. 50 – 60 a v: Papuga, J.: *Desať postrehov k inovovanému štátnemu vzdelávaciemu programu pre ISCED 3.* In: Slovenčinár 2. II. ročník. Bratislava: Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny, 2015, s. 46 – 51.

² Moje pripomienky k ŠVP sú zverejnené na FB skupine Spoločenstva, boli zaslané e-mailom sympatizantom Spoločenstva. V prípade, že sa k vám nedostali, môžete si ich vyžiadať prostredníctvom môjho e-mailového kontaktu.

Táto úloha bude riešená od roku 2019, ako jedna z hlavných úloh PHÚ ŠPÚ. V rámci riešenia úlohy budú realizované aj stretnutia pracovných skupín pre jednotlivé vyučovacie predmety. Na tieto stretnutia budú prizvaní aj odborníci a členovia združení zaoberajúcich sa danou problematikou.

S pozdravom

Ing. Marian Galan, generálny riaditeľ, sekcia regionálneho školstva

*PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com; www.janpapuga.sk*

MOŽNOSTI A HRANICE MULTIMÉDIÍ V PRIMÁRNOM VYUČOVANÍ

Súčasná doba sa vyznačuje explóziou informácií rôzneho druhu. Tie sa stali významným artiklom osobného i profesijného života. Sú ľahko dostupné, rýchlo sa šíria, majú vysokú aktuálnosť, dajú sa ľahko zaznamenávať a pod. Dotýkajú sa všetkých záujmových a profesijných oblastí, ale zasahujú aj súkromný život. Aj keby sa niekto chcel cieľavedome vyhnúť informáciám, zasiahnu ho prostredníctvom rôznych druhov informačných a reklamných tabúl, letákov, prospektov, ktoré vídame na každom kroku.

Každá doba sa vyznačuje dominantami. V romantizme to bol cit, v realizme filozofia pozitivizmu, v súčasnosti je to explózia informácií. Ľudia žijúci v istom kontexte sa rôznymi spôsobmi vyrovnávajú s tendenciami doby. Rozmach informácií, ktorý sa v našich reáliách naplno rozvinul po revolúcii 1989, zákonite rozvinul rôzne prístupy k ich spracovávaniu. Osobitým spôsobom sa stalo postmoderné umenie, ktoré sa svojším spôsobom vyrovnalo s diskurzom rôznych informácií, ktoré boli do roku 1989 cenzurované. Umenie a kultúra sú však osobitnou kapitolou. My zameriame pozornosť na spracovanie informácií multimediálnou technológiou (v zmysle výpočtová technika, multimediálne nosiče, internet). Práve táto oblasť sa v posledných dvadsiatich rokoch rozvinula paralelne s informatizáciou spoločnosti. Spočiatku sa začali vyvíjať jednoduché počítačové technológie, ktoré dnes vyústili do multimediálnych elektronických zariadení, ktoré dokážu spracovať a uchovať milióny informácií na relatívne malej ploche v rôznej podobe. Informácie na multimediálnom zariadení sú ľahšie spracovateľné a reprodukovateľné, urýchľujú čas na ich spracovanie a ďalšie použitie. Mohli by sme sa domnievať, že takto ušetrený čas využívame na svoje záľuby alebo na pobudnutie s rodinou, či priateľmi. Avšak došlo k paradoxu, že práve multimédiá zahlcujú používateľov ďalšími informáciami, ktoré ich oberajú o čas. Navyše dochádza k tomu, že sa k informáciám pristupuje povrchno a bez kritického hodnotenia.

Multimédiá otvorili aj mnohoraké možnosti podieľať sa na šírení informácií prostredníctvom zdieľania, publikovania blogov, vytvárania vlastných webových stránok, zúčastňovania sa interaktívnych diskusií a pod. Za negatívum sa môže považovať, že zverejniť rôzne typy informácií môže každý používateľ a nemusia podliehať ani minimálnej obsahovej kontrole, čím sa vyvíja tlak na rozvíjanie kritického myslenia, oblasti, ktorej sa dlho nevenovala pozornosť.

Nech už je informatizácia a multimedializácia spoločnosti pozitívom alebo negatívom, je dominantou súčasnej doby a bolo iba otázkou času, kedy sa táto problematika reflektuje do vyučovania materských, základných, stredných a vysokých škôl. Na digitalizáciu škôl bolo zameraných mnoho projektov, grantov, súťaží. Medzi najznámejšie patrí projekt Infovek¹. Do vybavenia škôl prispeli aj jednotlivé vlády, pre ktoré bola (a je) digitalizácia školstva neraz väčšou prioritou než iné aspekty vzdelávania.² Školy teda nastúpili na nový trend, ku ktorému patrí aj rozvíjanie informatickej (digitálnej) kompetencie žiakov, ale aj učiteľov, ktorí pre generačný odstup často nemajú skúsenosť s výpočtovými technológiami.

V súčasnosti je väčšina škôl vybavená internetovým pripojením, počítačovými zostavami, výučbovým softvérom a čoraz viac sa v nich využívajú interaktívne tabule a dotykové tablety. Takéto vybavenie je základom na rozvíjanie novodobých kompetencií a informatizácie školy, ktoré by sme mohli zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- zvýšenie kvality vyučovania,
- zvýšenie efektivity vyučovacej hodiny, vyučovacieho procesu a riadenia školy,

¹ Dostupné na: <http://www.infovek.sk/>.

² Podrobnejšie na: <https://www.minedu.sk/informatizacia-a-digitalizacia-skolstva/>.

- zvýšenie objektivity hodnotenia,
- posilňovanie interakcie so žiakmi v príprave na vyučovanie,
- zníženie byrokratickej záťaže,
- sprístupnenie rôznych druhov informácií o danej škole, inštitúcii.

Z pohľadu učiteľa i žiaka je dôležitý prvý cieľ. V súčasnosti, keď slovenské školstvo prechádza krízou, ktorá vyplýva z dlhodobej absencie celkovej filozofie a vízie smerovania vzdelávania, kladú sa rôzne riešenia tejto situácie: alternatívne metódy, školy, bilingvizmus, blokové a projektové vyučovanie, rôzne druhy testovania, Montessori vzdelávanie, vysoko efektívne učenie a pod. Niekedy sa alternatívy zavádzajú bez kritického prehodnotenia a v extrémnej podobe. Príkladom na to je práve digitalizácia vyučovania. Klasické vyučovanie, ktoré má v mnohých pohľadoch už naozaj prekonané postupy, skokovo nahradilo multimediálne vyučovanie. Škola si vedie webovú stránku, často aj skupinu na sociálnej sieti, na ktorej musia byť všetky udalosti slúžiace marketingu školy. Na každej hodine je nevyhnutné používať počítač, dataprojektor či interaktívnu tabuľu, aby škola mohla vykázať, že používa modernú techniku – škola, ktorá ju nepoužíva, sa nepovažuje za dobrú. Zadať žiakom na domácu úlohu projekt, t. j. prácu s počítačom, je už štandardom skoro každého vyučovacieho predmetu. Elektronizácia zatiaľ vrcholí realizáciou elektronického testovania.

Napriek tomu, že sa zavádzanie multimediálneho vyučovania stalo bezvýhradnou tendenciou školstva, doteraz nebol na Slovensku uskutočnený reprezentatívny prieskum, ako sa prejavuje elektronizácia na kvalite vzdelávania.¹ Nemusel by to byť problém, keby boli počítače jednou z mnohých didaktických metód. Stávajú sa však silným, až prvoradým prostriedkom na vyučovanie žiakov, kvantitatívne sa uplatňujú na mnohých vyučovacích hodinách.² Pritom sa neberie ohľad na dôsledky masívneho využívania výpočtovej techniky, najmä v oblasti primárneho vzdelávania, kde sa žiaci prvotne oboznamujú s dôležitejšími študijnými návykmi. Uznávame, že klasické metódy v zmysle písania kriedou na tabuľu, listovania v učebnici, písania si poznámok do zošita nezodpovedajú modernej dobe. Odmietame však, aby sa škola selektívne zameriavala iba na jeden spôsob práce so žiakmi tým, že sa vyučovanie stáva „multimediálnou dielňou“. Práve v období mladšieho školského veku. Práca s multimédiami môže mať rôzne následky, na ktoré sa v nadšení z jej masového zavádzania zabúda.

Môžeme predpokladať, že deti sa už od raného veku stretávajú s multimédiami, ba s nimi aj manipulujú, čo nepovažujeme za šťastný výchovný prístup. Neraz sme boli svedkom toho, že sa dieťa upokojilo alebo prestalo vyvádzať, keď sa mu umožnila manipulácia s mobilom alebo sa zapol televízor namiesto zamerania pozornosti dieťaťa na nejakú hračku, hru alebo rodičovský dotyk. Dieťa sa tak príliš skoro dostáva do priameho kontaktu s technológiami, ktoré sú preňho hrou alebo relaxáciou. Po takomto prístupe niektorých rodičov predpokladáme, že dieťa čoskoro dostane svoj prvý mobil/notebook, prostriedok na ďalšie rozvíjanie závislosti od multimédií, ako to poznáme zo sveta starších detí a dospelých. Preto sa môže stať, že deti nastupujú do školy s pomerne vysokou skúsenosťou (i závislosťou) v tejto oblasti – schválne nehovoríme o kompetenciách, keďže predpokladáme, že manipulácia s multimédiami má v ranom veku predovšetkým cieľ zabaviť sa. A škola mu ponúka (samozrejme na vyššej úrovni) to isté – ďalšiu prácu s multimédiami. Dieťa sa tak vystavuje ich (aj negatívnym) účinkom nielen doma, ale aj v škole. Žiaci sú tak jednoducho „zavesení“ na displejoch a monitoroch, čo môže mať rôznorodé dôsledky (pozri ďalej), ba môže narušovať aj základný cieľ vyučovania – zvyšovať jeho kvalitu. Škola ako výchovno-vzdelávacia inštitúcia by nemala nekriticky

¹ Istý trend štatistického porovnávania „papierového“ a digitálneho merania vzdelávania rozvinul Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, ktorý diferencuje výsledky testovania na základe toho, či žiak riešil test prostredníctvom počítača, alebo tradične písomne. Podrobnejšie na: http://www.nucem.sk/documents/26/testovanie_9_2015/Sprava-T-9-FINAL_2015.pdf.

² Často sa stáva, že učitelia aj cez suplované hodiny idú do počítačových miestností a umožnia deťom voľnú činnosť na počítačoch a internete.

podliehať digitálnemu trendu. Práve naopak, mala by poukazovať aj na iné, povedzme klasické metódy vyučovania, mala by upozorňovať na riziká práce s multimédiami a predchádzať im. (Na to však treba vysoko kvalifikovaných učiteľov, ktorí nebudú vedieť iba narábať s multimédiami, ale budú ovládať aj zásady psychohygieny pri práci s nimi.) Škola pri zavádzaní rôznych technológií musí vychádzať z rôznorodých potrieb žiakov, nesmie ich nimi zaťažovať, má byť pri ich aplikácií kritická a nie tendenčná. Inak sa môže stať, že v žiakoch síce rozvinie jednu skupinu kompetencií (multimediálnych), no zabudne sa na to, že ľudská osobnosť je komplexná a dominantou nie je iba jedna jej stránka.

Žiaci mladšieho školského veku by si mali rozvíjať jemnú motoriku prostredníctvom písania alebo kreslenia. Aj keď sa v mnohých teóriách považuje prepisovanie rôznych kriviek, písanie písaného písma, kreslenie podľa predlohy za prežitok, doposiaľ sa nenašiel závažný argument proti takémuto spôsobu rozvíjania jemnej motoriky. (Odmietanie „drillu“ za takýto argument nepovažujeme.) Žiak si klasickým spôsobom rozvíja na 1. stupni svoje písané písmo a až ďalšia skúsenosť ukáže, či zotrvá na písanom písme, či ho bude používať, či mu bude v praktickom živote potrebné. Isté však je, že sa pri nácviku urobí omnoho viac pre jemnú motoriku ako „ľukaním“ na tabletoch alebo na klávesnici. Jemná motorika sa môže neskôr uplatniť v zložitejších kompetenciách vyučovania a neskôr aj v rôznych profesiách. Navyše, z monotónnej činnosti písania na multimédiách môže dochádzať k trpnutiu prstov, k bolestí rúk, ba po dlhodobom návyku i k deformácii prstov, ruky alebo k chronickým bolestiam. Okrem iného je žiak pri práci s počítačom/tabletom často v nevhodnej polohe, keďže predpokladáme, že väčšina škôl nemá ergonomický nábytok prispôbosený takejto dlhodobej práci. Hlava je nahnutá smerom k počítaču/tabletu, chrbtica je v nevhodnej polohe, krčná chrbtica je v trvalej tenzii, čo je zarážajúce v súvislosti s tým, že deti čoraz častejšie trpia rôznymi deformáciami chrbtice. Permanentná práca s multimédiami zníženiu tohto trendu určite neprospieva. A škola by aj tento aspekt mala (musí) vziať do úvahy a prispôbovať svoje podmienky na takúto prácu alebo ju striedať s inými spôsobmi práce.

Problematickou oblasťou z hľadiska záťaž je aj zrak. Monitory a displeje často obsahujú žiarenia, ktoré pôsobia negatívne. Na tabletoch sa informácie premietajú v zmenšenom formáte, čo je takisto náročné na zrakové vnímanie. A napokon treba spomenúť problém rýchleho striedania obrazcov na multimédiách a frekvenčného vlnenia, ktoré majú preukázateľne negatívny vplyv na oči. Ak si teda predstavíme iba tridsaťminútovú hodinu s týmito zariadeniami, tak si môžeme odvodiť, ako môže utpieť detský zrak. V tomto smere považujeme za prijateľnejšiu interaktívnu tabuľu alebo premietanie cez dataprojektor, čo žiaci vnímajú z väčšej diaľky. Zrak potrebuje oddych, aby sa už v tomto vekovo citlivom období nepoškodil.¹

Pohľad na monitory/displeje má svoje negatíva aj z hľadiska plnenia vzdelávacích cieľov. Žiaci, ktorí takýmto spôsobom sledujú informácie, osvojujú si ich povrchné, neanalyzujú ich, nemusia o nich rozmýšľať, keďže sa im ponúka zväčša hotová, do detailov prepracovaná informácia, pôsobiaca vierohodne. Navyše, multimediálne výstupy majú často množstvo neverbálnych prostriedkov, ktoré ich robia efektnými, atraktívnymi, „coolovými“. To však nie je vždy pozitívom. Príveľa neverbálnych prvkov môže pôsobiť ako vizuálny smog, ktorý môže danú informáciu skresľovať alebo sa stane, že informácia zostane nepovšimnutá. Stráca sa teda cieľ vyučovacej hodiny. Žiaci sa sústreďia na atraktivnosť multimediálneho prostriedku, nie na jeho obsah, resp. na komentár učiteľa.

Okrem uvedených výhrad sú v učebnom pláne aj vyučovacie predmety, ktoré by sa mali realizovať predovšetkým inými ako multimediálnymi metódami – etická výchova, výtvarná výchova, hudobná výchova, slovenský jazyk a literatúra, pracovné vyučovanie. Kompetencie uvedených predmetov sú zamerané na komunikáciu alebo na aktívnu prácu s materiálom. Keby sme sa uchýlili k extrémnemu tvrdeniu, tak na týchto predmetoch by sa mali multimediálne technológie úplne vynechať. Avšak, môžeme ich využiť ako motivačnú fázu vyučovania. Pustiť však na celú vyučovaciu hodinu napr.

¹ Na základe teórie farieb sa odporúča mať pri monitoroch zelené pozadie, ktoré pôsobí priaznivo na zrak – podrobnejšie: Rohr, J. K.: *Terapia farbami stručne a prakticky*. Bratislava: Evos, 1998.

výtvarnej výchovy video o tvorbe umeleckého diela, považujeme za neprístupné, keďže ide o pasívne vnímanie informácií v predmete, ktorý je zameraný na aktivity a kooperáciu.

V súvislosti s rozvíjaním multimediálnych zručností sa často odkazuje na požiadavky pracovného trhu, ktorý požaduje, aby boli absolventi škôl zruční v počítačových technológiách. K mnohým druhom gramotností sa tak zaraďuje ďalší typ, tzv. e-gramotnosť/digitálna gramotnosť. „*Digitálna gramotnosť vo všeobecnosti zahŕňa schopnosť porozumieť informáciám a používať ich v rôznych formátoch z rôznych zdrojov prezentovaných prostredníctvom moderných informačných a komunikačných technológií.*“ (Velšic, 2010, s. 2)¹. V školskom prostredí sa na rozvíjanie tohto typu gramotnosti zaviedol predmet informatika, avšak e-gramotnosť sa prierezovo môže uplatňovať aj v iných predmetoch. Často sa ale - zabúda, že nejde iba o pasívne vnímanie informácií prostredníctvom multimédií. Rozvíjanie digitálnych kompetencií je aktívnym procesom smerujúcim k vnímaniu, hodnoteniu, triedeniu a spracovávaniu informácií prostredníctvom rôznych médií, t. j. vytvorenie prezentácie, vyhľadanie informačného zdroja, analýza a úprava textu, transformácia informácie a pod. Často sme svedkami toho, že deti a mládež vedia síce stiahnuť film, hrať počítačovú hru alebo založiť konto na sociálnej sieti, avšak neovládajú činnosti, ktoré vyžaduje práve pracovný trh. Nedostatky sú v znalosti modulov MS Office, v kritickom spracovávaní informácií, v tvorení webových stránok a narábaní s nimi, v znalostiach o softvérovej ochrane počítača a pod. Domnievame sa, že práve predmet informatika má súvisieť s vyučovaním uvedených požiadaviek, keďže na ostatných predmetoch sa systematická práca s e-gramotnosťou rozvíjať nedá, resp. tieto predmety majú iné ciele a obsah. Nesprávne sa tak akákoľvek práca s multimédiami na iných predmetoch považuje za rozvíjanie e-gramotnosti. Dôsledná práca s digitálnou gramotnosťou sa vyznačuje inými charakteristikami. Navyše, ak chceme dôsledne pristupovať k digitálnym kompetenciám, nevyhnutne musíme implikovať do vyučovania aj tézy z kritického myslenia a mediálnej výchovy. Preto nemôžeme považovať pasívnu prácu s multimédiami v rámci iných predmetov za rozvíjanie digitálnej gramotnosti, ktorá sa dnes od škôl požaduje. Na jej dôslednejšie rozvíjanie by bolo potrebné upraviť učebný plán a vzdelávacie štandardy ostatných predmetov. Avšak za cenu rizík, ktoré sme vyššie uviedli. Okrem toho by sme sa museli prikloniť k spomínanému extrému, k dominantnému uplatneniu prvkov informatiky aj na predmetoch, ktoré majú iný obsah a ciele.

Práca s rôznymi technológiami (nielen multimédiami) nikdy nemôže byť samoúčelná. Vieme o prípadoch, kedy sa žiakom dve vyučovacie hodiny premieta nejaký film či dokument bez následnej analýzy, bez práce so získanými informáciami. Rovnako bezúčelné je premietanie učiva na plátne/obrazovke a jeho prepisovanie do zošita. Aj riešenie testov na vyučovacích hodinách prostredníctvom tabletov nepovažujeme z hľadiska vzdelávania za efektívne. Ušetrí sa tým síce čas na opravu, no potláča sa tvorivosť žiaka pri riešení úloh, keďže elektronické testy zväčša predpokladajú zatvorené otázky a úlohy sú zostavené tak, aby sa eliminoval akýkoľvek osobný vklad do odpovede.

Treba zopakovať, že akékoľvek zavádzanie nového trendu do vyučovania nesmie byť extrémom. Musí podliehať výberu v súlade s cieľmi vyučovania, profiláciou školy a záujmami žiakov. Isto si vieme predstaviť vymedzenie osobitného predmetu na vyučovanie digitálnej gramotnosti, resp. rozšírenie a posilnenie už existujúcej informatiky. Otázkou stále zostáva, do akej miery je nutné aplikovať východiská tejto kompetencie v primárnom (ale aj predprimárnom) vzdelávaní. Či je nutné vyučovať žiakov raného veku digitalizácii, kým ešte nemajú osvojené pre život dôležitejšie návyky: čítanie, písané písmo, čitateľskú gramotnosť a pod. Digitálnu gramotnosť chápeme ako nadstavbu k bazálnym zručnostiam jednotlivých predmetov. Navyše, aj z hľadiska veku je efektívnejšie venovať sa informatike na 2. stupni základných škôl.

Prácu s multimédiami však chápeme ako čiastkovú metódu a vidíme možnosti v jej aplikácii na 1. stupni ZŠ ako motivačné metódy (premietnutie ilustrácie k príbehu, ktorý sa bude čítať, úprava tohto obrázku grafickým editorom), expozičné (preberanie jednotlivých písmen, ich výskyt v texte, ukážka ich písanej podoby, možnosť obťiahnuť písmeno na interaktívnej tabuli/tablete), fixačné (malý

¹ O digitalizácia aj na: <https://www.iedu.sk/digipedia/Stranky/default.aspx>.

interaktívny test zameraný na aktuálnu tému s označovaním odpovedí, prípadne ich vpisovaním), frontálne (spoločné tvorenie krátkeho slohu, jeho vpisovanie na tabuľu a záverečná grafická úprava), aktivizujúce (pustenie ukážky z rozprávky, bájky, prípadne z dokumentu a následná analýza formou diskusie, debaty), príp. iné metódy. Kombinovaním rôznych metód sa predchádza aj monotónnosti vyučovania, čo je takisto prínosom pre žiakov.

V súvislosti s „moderným“ vyučovaním sa často spochybňuje práca s knihou (učebnicou). Nepovažuje sa za perspektívnu, v mnohých diskusiách sa označuje za prežitok. Nosičom informácií sa stávajú počítače, mobilné telefóny, tablety, notebooky. Ak opomenieme nevýhody plynúce z nutnosti elektrického zdroja, technológie sú určite všestrannejšie a skladnejšie, menej zaťažujú chrbticu. Táto výhoda by sa dala isto využiť vo využívaní elektronickej podoby učebných, prípadne literárnych textov. Avšak mnohé učebné texty stále nemajú svoju elektronickú verziu, ktorú by si žiaci mohli jednoducho prenášať do školy napr. na USB kľúči. Spoliehať sa totiž iba na internetové zdroje, nie je vždy správnym riešením, keďže internet je médium, ktoré neraz publikuje nepresné, skreslené, ba nepravdivé informácie. Aj tu sa otvárajú možnosti využívania kritického prístupu k informáciám, na ktoré sa v práci s internetom zabúda. Učebnica tak ešte dlho zostane ako spoľahlivý zdroj informácií, ktoré pripravuje odborník alebo kolektív odborníkov a podlieha istému schvaľovaciemu procesu (odbornej recenzii). Faktom je, že elektronických textov, ktoré sa dajú prečítať napr. na čítačke pribúda (najmä v oblasti umeleckej literatúry). Rovnako dôležité je aj zistenie, že stále pretrváva záujem o hmotnú knihu, ktorá vo viacerých aspektoch veľkej časti čitateľov a žiakov vyhovuje: kniha nie je závislá od elektrického zdroja, nenamáha oči nežiaducim žiarením, dajú sa do nej vpisovať rôzne poznámky, obsahuje ucelenejšie myšlienky, zachováva ich logickú postupnosť bez nutnosti manipulácie s obrazovou plochou; vyniká širšou slovnou zásobou; má precíznu grafickú úpravu, netreba posúvať po každom odseku text, informácie sa dajú vnímať na jednej ploche vcelku; poznanie z kníh je trvalejšie a analytickejšie; kniha nezávďa k iným činnostiam (hranie hier namiesto čítania) a pod.¹ Z hľadiska vyučovania je najdôležitejšie, že kniha je spoľahlivejším zdrojom informácií a rozhodne jazykovo precíznejším útvarom ako internet. Naopak, veľkou nevýhodou je, že sa napr. v spomínaných učebniciach na niekoľko rokov konzervujú poznatky, ktoré sa môžu aktualizovať iba reedíciou knihy, čo je nákladnejšie ako aktualizácia digitálneho textu. Opäť vyslovujeme riešenie, ktoré spočíva v kombinácii pozitívnych vlastností oboch médií. Učebnice by mali povinne mať aj svoj elektronický variant, ktorý by žiaci mohli využívať. V prípade, že žiak preferuje tlačенú podobu knihy, nemal by byť problém danú knihu vytlačiť, napr. formou skripta. Avšak takýto postup v intenciách nášho článku uprednostňujeme predovšetkým vo vyučovaní starších detí. Nielen z hľadiska psychohygieny, ale aj z hľadiska komplexného rozvíjania kompetencií je dôležité pracovať na primárnom stupni s knihami a tlačенými textami. Tie sú stále nevyhnutnou súčasťou rôznych oblastí spoločenského života, v ktorých sa preferuje tlačенá podoba pred elektrickou. Kým v elektrickom texte máme možnosť manipulovať iba s textom (príp. neverbálnymi prostriedkami), tlačенý text má iné zákonitosti a zložky, s ktorými treba žiakov oboznámiť. Prácu s elektrickým textom zaraďujeme k vyšším kompetenciám vzdelávania.

V našom príspevku sme chceli poukázať predovšetkým na to, že škola nie je inštitúcia, ktorá by mala nevyhnutne podliehať trendom doby, aj keď i tie môžu byť východiskami reformy vzdelávania. Škola má plniť aj iné funkcie a ciele, než aké sa očakávajú, musí predvídať dôsledky jednotlivých metód, naplňovať záujmy žiakov a chrániť ich pred rôznymi didaktickými experimentmi. V istom zmysle má kompenzovať nedostatky v rodinnej výchove, keďže sa vyučovací proces chápe aj ako výchovný a učitelia majú možnosť korigovať nedostatky nesprávnej výchovy. Uvedomujeme si, že klasické metódy vyučovania v konkurencii s modernými technológiami sa javia ako zastarané, avšak sú rokmi až storočiami overené, dokážu efektívne naplňovať rôzne vyučovacie ciele a hlavne, dajú sa aktualizovať a transformovať do moderného vyučovania. Akémukoľvek selektívnemu výberu a nekritickému

¹ V našej jednoduchej nereprezentatívnej ankete učitelia vyjadrili aj tieto výhody knihy: podnecuje vizuálne, hmatové, čuchové aj sluchové vnímanie; dá sa využiť pri skupinovej práci a pri rozvíjaní pozitívnych vzťahov (požičiavanie si kníh navzájom); je lacnejšia ako tablet.

preferovaniu a rozvíjaní jednej vzdelávacej oblasti na základe požiadaviek často laickej verejnosti by mala škola predchádzať aj za cenu, že bude pre nezaujatého pozorovateľa pôsobiť „mimo trendu“. Úlohou pedagógov je hľadať tie najvhodnejšie témy a metódy, prispôbovať ich nielen požiadavkám spoločnosti, ale aj tým najznámejším didaktickým a psychohygienickým zásadám a v neposlednom rade presvedčovať spoločnosť, že škola nemá napĺňať iba požiadavky doby, ale má učiť žiakov kriticky analyzovať, spracovávať a hodnotiť požiadavky modernej spoločnosti. Je omylom sa domnievať, že napĺňaním všestranných kompetencií vo vyučovacom procese škola pripraví žiaka na život. Nie je to ani v presile mnohých nárokov na vzdelávanie možné. Vždy bude priestor na do vzdelávanie, postgraduálne štúdium či na rekvalifikácie, ktoré sú aj tak nevyhnutným prostriedkom profilácie budúceho zamestnanca. Nie je v možnostiach školy byť fabrikou na výrobu skvelých zamestnancov. Škola v intenciách humanity pripravuje žiakov na život z hľadiska rôznych aspektov a túto nadčasovú by mala objektívne zvažovať.

Pramene:

Baková, H.: *Psychologie písma*. Praha: Grada, 2015.

Brečka, P. – Červeňanská, M.: *Interaktívna tabuľa ako prostriedok technickej výchovy*. Bratislava: Iris, 2013.

Fontana, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha, Portál 1997.

Gajdošová, E.: *Psychologické aspekty kvality školy*. Bratislava: PROKREATIS, 2013.

Kolláriková, Z. – Pupala, B.: *Predškolská a elementárna pedagogika*. Praha: Portál, 2001.

Pardel, T.: *Písaná reč, jej vývin a poruchy u detí*. Bratislava, SPN 1966.

Velšic, M.: *Digitálna gramotnosť a trh práce*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010.

Vybíral, Z.: *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005.

Vyskotová, J. – Macháčková, K.: *Jemná motorika. Vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013.

Zápotočná, O.: *Čitateľská gramotnosť a jej rozvoj v primárnom vzdelávaní*. Bratislava: VEDA, 2012.

PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk

NEOBYČAJNÝ DETSKÝ TÁBOR ALEBO AKÝ ZMYSEL MÁ POMOC DRUHÝM?

Brány škôl sa opäť otvorili a mnohé deti už za sebou majú vstupné previerky vedomostí. Leto skončilo a s ním skončili aj letné tábory. Dovoľte mi sa však ešte na chvíľu pri lete pozastaviť. Prvé otázky učiteľov po prázdninách bývajú: Čo ste v lete zažili? Kde ste boli? Mnohé deti sa pochvália, že navštívili zahraničie, že boli u babky alebo doma pri telke a hrali hry na počítačoch. Tie staršie sa pýšia spánkom do obeda, tie mladšie bývajú zhovorčivejšie o iných aktivitách. Existuje však hŕstka detí, ktorá zažila niečo naozaj výnimočné.

Každoročne počas uplynulých 21 rokov sa konal dvojtýždňový tábor pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorý organizovalo občianske združenie Štvorlístok deťom s podporou Nadácie Markíza a Slovenského olympijského výboru na čele s hlavným vedúcim Patrikom Hermanom. Týmto táborom prešlo vyše 4800 detí z celého Slovenska. Podmienkami na to, aby sa doň dostali, bola buď zlá finančná a sociálna situácia, alebo iná závažná udalosť, ktorá otriasla rodinou (úmrtie rodiča či

súrodenca, vážna nehoda so zdravotnými následkami, útek pred tyraniou a pod.) a súčasne bol odmenou pre deti, ktoré dosahovali vynikajúce výsledky v škole alebo v mimoškolských aktivitách. Ich osudy aj okolnosti, vďaka ktorým sa do tábora dostali, sú naozaj smutné a chytia vás za srdce. Práve preto sa im každý jeden z organizačného tímu snažil denno-denne vyčariť úsmev na tvári. Hlavným zmyslom tábora je materiálne pomôcť konkrétnemu dieťaťu a jeho rodine a radosť z pomoci šíriť ďalej. V tomto úmysle sa spojili mnohí dobrí ľudia, sponzori, podnikatelia, športovci, priatelia a prišli aj osobne do tábora sa s mladými hrdinami ťažkých osudov zoznámiť. K dispozícii im boli vo dne v noci všetci vedúci, dvaja lekári, dve psychologičky, personál zariadenia i samotný Paľo Herman.

Tento tábor je naozaj veľmi odlišný od ostatných. Niektoré deti sa zúčastnili tábora po prvý a možno aj poslednýkrát, lebo ich rodiny si to nemôžu dovoliť. My, pracujúci, sme si vybrali dovolenky a mladí študenti vysokých škôl sa snažili ukončiť skúškové čo najskôr, aby sme týmto deťom mohli venovať kúsok seba. Aby sme im odovzdali kúsok svojho srdca i času. Už od prvého dňa nás deti milo prekvapovali a dojíмали ich vďačnosťou za všetko, no aj huncútstvami, ktoré stvárali. Viem, že stopy to nezanechalo len v nás dospelákoch, ale aj v tých malých detských dušiach. Pomoc druhým má stále zmysel a môcť pomáhať spoločne je veľká pocta. Deťom, našej budúcej generácii, treba dávať dobré vzory, ono sa nám to raz mnohonásobne vráti.

Ako dieťa som sa tiež dostala na tento tábor kvôli nepriazni osudu. O to viac si vážim, že som po vyše 15 rokoch dostala od Patrika šancu oplatiť dobro, ktoré mi bolo dané dobrovoľníckou službou táborovej psychologičky. Tohtoročný tábor bol vraj posledným, ktorý Patrik organizoval. O to emotívnejšie sme to všetci prežívali. Verím a viem, že na Slovensku je mnoho dobrých ľudí, mnoho organizácií, ktoré sa snažia vykryť diery v štátnom systéme a podať pomocnú ruku tam, kde je to treba. Veľmi si ich za to vážim. Už niekoľko rokov sa riadim heslom, ktorým by som tento príspevok ukončila: Radosť rozdávaním rastie, a preto má zmysel konať dobro pre iných.

*Mgr. Zuzana Macková
Stredná odborná škola Jána Bocatia, Košice
zuzcam@gmail.com*

EURO

Nedávno som s kamarátom viedol debatu o používaní podstatného mena *euro* vo význame menovej jednotky Európskej únie (EÚ), ktorú využíva časť štátov. Nepáčilo sa mu, že novinári či iné osoby, ktoré sa verejne prejavujú, používajú výrazy typu *milión euro*, *s dvadsať euro*, *o troch euro*, teda neohybný tvar tohto slova. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu (pripomínam, že boli kodifikované v roku 2000!) sa *euro* ohýba podľa paradigmy vzoru MESTO. Tým by mohol byť problém pre jazykovú poradňu vyriešený. Ide však o to, že slovenčina sa vyvíja a súčasný používateľ je v diskurze rôznych jazykov, textov, jazykových zámerov a v interakciách s komunikantmi rôznych národností. Nám je najbližšie spoločenstvo EÚ. Hoci sa ono snaží zachovať jazyky všetkých svojich krajín, pravdou je, že sa tieto jazyky globalizujú, integrujú a vzájomne ovplyvňujú. Dozaista aj práve preto niektorí slovenskí používatelia artikulujú slovo *euro* v nesklonnej podobe.

Slovo *euro* je až prototypovo medzinárodné a jeho používanie v neslovanských krajinách sa realizuje v neohybnnej podobe, čo súvisí s morfológickou typológiou niektorých európskych jazykov. V rámci slovenčiny ide aj o cudzie slovo, relatívne nové, ktorého skloňovanie bolo určené kodifikáciou, nie analýzou stavu v slovenskom úze, keďže sa u nás dlhodobo nepoužívalo, je relatívne novoutvorené. Časť *euro* je však súčasťou dlhodobo používaných slov, takže v iných významoch toho hláskové spojenie nie je nové, neologické: *Európa*, *európsky*, *Eurázia*. V tomto prípade síce nehovoríme o neohybnom slove, ale o základe slov, pri ktorom nehovoríme o ne-/ohybnosti. Sluchový návyk môže byť jedným z viacerých dôvodov „nesprávneho“, resp. nespisovného používania slova *euro*.

Najviac domnelých jazykových chýb sa v vyskytuje v masmédiách. Aj v súvislosti s menovou jednotkou EÚ. Práve masmédiá sú výrazným príkladom na internacionalizáciu jazyka. Je to priam ich štylistická tendencia. Samozrejme, pravopisné chyby a nedokonalosti v rečovom prejave, ktoré spôsobujú nezrozumiteľnosť, nemienim ospravedlniť. No snahu priblížiť sa medzinárodnému úzu publicistického jazyka vo svete nemôžeme médiám zazlievať, keďže samotné nastavenie európskej politiky je zamerané na globalizáciu, resp. integráciu. Masmédiá sú výrazom tejto politiky. Určite vplyv na neohýbanie slova *euro* majú aj výrazy súvisiace s EÚ: *europoslanec*, *europarlament*, *eurozóna*. Aj tu v používatelovi rezonuje výraz „neohybný“ základ *euro*, pod vplyvom ktorého sa pravdepodobne zjavuje aj nesklonný tvar označenia európskej meny.

Neohybné slová, zväčša cudzieho až internacionálneho pôvodu, sú súčasťou slovenčiny a dokladom postupného udomácnovania prevzatých slov v slovnej zásobe nášho jazyka. Hoci slová ako *kupé*, *pyré*, *želé* sa zrejme morfológicky v najbližšom čase neudomácnia, niektoré z neohybných slov sa adaptujú aj z tejto stránky jazyka: *miss* - *misska*, *super* - *superný*, *expres* - *expresný*. Morfológickou adaptáciou neohybných slov môžu síce vzniknúť aj nespisovné slová, no badať snahu používateľa prispôbovať cudzie slová systému slovenského jazyka. A aj to je dôvod nestrachovať sa o flektívny charakter slovenčiny. Slovo *euro* sa tak môže zaradiť do skupiny neohybných lexikálnych jednotiek bez spôsobenia škôd v systéme slovenčiny.

Podstatné meno *euro* bolo kodifikované ako ohybné, ako neologizmus, ktorý bol v čase zavedenie eurozóny potrebný. Vo veľkej časti používateľov jazyka ako ohybné aj funguje. Všeobecnému používaniu tohto slova ako neohybného bráni aj to, že syntaktická kombinatorika niektorých slov v spojení s *euro* sa vymyká jazykovým návykom: *dva euro*, *s jeden euro*, *o tridsiatich euro*. Takže sa nemusíme obávať, že by sa v dohľadnej dobe rozšíril „nesystémový“ neohybný tvar. Avšak dôvodov na neohýbanie slova označujúceho európsku menu je dostatok na to, aby ovplyvnili používateľov, či budú slovo (1) ohýbať, (2) ohýbať iba v niektorých tvaroch alebo (3) neohýbať. To však

zostáva v jazykovej kompetencii používateľov, či niekedy prijímú „drastickú“ zmenu v používaní slova *euro*.

A používanie jazyka nie je výrazom neúcty k nemu...

PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com; www.janpapuga.sk

Vážení čitatelia, posielajte nám jazykové výrazy, ktoré sú z hľadiska používania problematické a chceli by ste ich v tejto rubrike analyzovať, aby sme pomohli profesionálnym i laickým používateľom jazyka, aby sme popularizovali aj iný prístup k jazykovej kultúre a nevedli iba tradičnú jazykovú poradňu.

KOLKO PÍSMEN A HLÁSOK SA NACHÁDZA V SLOVE *HRIECH*?

V poslednom období intenzívne zaznieva v kruhoch pedagógov primárneho vzdelávania otázka o určovaní počtu hlások a písmen v slovách. Nejasnosti vyvolali predovšetkým špekulácie o znaku a písmene, podporené azda aj nesprávnou interpretáciou informácií zo stránky poradne Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra (viac o tom: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/8704/>), ktorá sa zaoberá počtom písmen a hlások v konkrétnom slove. Nejasnosť mohlo spôsobiť nesprávne chápanie pojmov znak a písmeno, preto považujeme za nevyhnutné tieto dva termíny objasniť. Znak sa vo všeobecnosti chápe ako niečo, čo zastupuje niečo iné. Táto zástupná funkcia je prítomná v jazyku vo forme slova, ale aj menšieho segmentu – písmena. Pojem písmeno (graféma) môžeme v tomto prípade chápať ako synonymum k pojmu znak (písmeno = znak). Graféma je dohodnutým symbolom zastupujúcim určitú hlásku, resp. fonému. Slovenské písmená tvoria súbor – abecedu. Slovenská abeceda obsahuje 46 písmen, zastupujúcich v grafickej podobe hlásky. Niektoré písmená pozostávajú z jednej časti, iné sa skladajú z dvoch častí a nazývajú sa zložky. Takýmito zložkami sú písmená *ch*, *dz* a *dž*. Pravidlá slovenského pravopisu (2013, s. 25) nazývajú jednotlivé komponenty týchto zložiek tiež písmenami, t. j. písmeno *dz* je zložka, ktorá vznikla spojením písmena *d* a *z*, zložka *dž* vznikla z písmen *d* a *ž* a zložka *ch* z písmen *c* a *h*. Keďže však v prúde reči nevyslovujeme zložky ako oddelené hlásky (*m*, *e*, *d*, *z*, *a*), ale ako jeden jediný zvuk, aj v grafickej podobe ho zaznačujeme jediným písmenom. Hláskam 3, 3' teda zodpovedajú písmená *dz*, *dž* (zložky pozostávajúce z dvoch písmen), hláske *x* písmeno *ch*. Vzhľadom na školskú prax je možné žiakom problematiku prezentovať zjednodušene: *Dz* je jedno písmeno, ktoré sa skladá z dvoch častí. V slovách *duch*, *mech*, *chod*, *vedz* sa teda vyslovia 3 hlásky a zapíšu sa 3 písmenami.

Príklad:

slovo *chlapec* – vyslovíme [*x*lapec] = 6 hlások

napišeme *ch* | *a* | *p* | *e* | *c* = 6 písmen, z toho 1 písmeno je zložka

Odlíšná situácia nastáva v prípade diftongov (dvojhlások), ktoré sú špecifické vzhľadom na výslovnosť, v ktorej vystupujú ako dlhé samohlásky (porov. web 1). Podľa citovaného zdroja sa dvojhlásky definujú ako „spojenie“ dvoch samohláskových prvkov v jednej slabike, ktoré funguje ako

jedna dlhá samohláska. Dvojhláska sa teda chápe ako jedna špecifická hláska, ktorá sa v slovenčine zapisuje dvoma písmenami slovenskej abecedy. Dvojhlásky *ia, ie, iu* sú v reči vyslovované ako jedna plná samohláska (komponenty *a, e, u*) a jedna polosamohláska (komponent *i*). Keďže sa v systéme slovenskej abecedy nenachádzajú samostatné písmená *ia, ie, iu*, ale iba písmená *i* a písmená *a, e, u*, považujeme ich za samostatné grafémy.

Príklad:

slovo *dieťa* – vyslovíme [d'ieťa] = 4 hlásky

napíšeme *d i e ť a* = 5 písmen

Okrem dvojhlásky *ô*, ktorá je zaznačená jediným znakom, sú všetky dvojhlásky v grafickej podobe zastúpené dvoma písmenami.

Príklad:

slovo *kôl* – vyslovíme [kuol] = 3 hlásky

napíšeme *k ô l* = 3 písmená

Vrátiac sa teda k pôvodnej otázke ‚*Kolko písmen sa nachádza v slove hriech?*‘ konštatujeme: V slove sa nachádza 5 písmen (*h, r, i, e, ch*) a vo výslovnosti sa realizuje pomocou 4 hlások.

Pedagógom v závere odporúčame, aby sa nedali zmiast' zámenou termínov písmeno a znak, písmeno a zložka a aby sa vo svojej praxi vždy pridržali aktuálnych Pravidiel slovenského pravopisu.

Pramene:

ONDREJOVIČ, S. et al.: *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra. 2013. 592 s. ISBN 978-80-224-1331-2
web 1: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/8704/>

*PaedDr. Mária Beláková, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity
maria.belakobva@truni.sk*

ADELA A VIKTOR V ZŠ TURZOVKA

Nezištnosť, otvorenosť, priamosť, pokora a skutočný záujem o čokoľvek... Aj toto sú atribúty vzácných ľudí. Takými to vzácnymi a nezabudnuteľnými osobnosťami sú aj Adela a Viktor Vinczeovci, ktorí k nám zavítali 12. júna 2018. Stretnutie sme naplánovali na 13.00 hod. v telocvični, kde netrpezlivo čakalo takmer 300 žiakov so svojimi pedagógmi. Počiatkovú nervozitu z príchodu známych osobností vystriedali eufória a príjemná atmosféra. Adela a Viktor si nás získali hneď na začiatku svojou prirodzenosťou, úprimným záujmom o všetko dianie okolo a v neposlednom rade vtipom a nadhľadom. Vyžarovala z nich upokojujúca harmónia.

Stretnutie so žiakmi malo vlastne tri časti: 2 moderátori – naši deviataci – kládli hosťom otázky, ktoré si vopred pripravili, potom nasledovali otázky žiakov z publika a poslednou časťou bolo fotografovanie a rozdávanie autogramov. Všetky otázky, ktoré si žiaci vopred pripravili, boli otvorené, aby sa tak dozvedeli čo najviac. Preto teraz vieme, akými boli Adela a Viktor žiakmi, ktorú krajinu by už nikdy nechceli navštíviť, ako si vyberá Adela hostí do svojich relácií atď. Odpovede našich hostí boli vyčerpávajúce, ale predovšetkým vtipné. Jednoducho, prekonalí všetky naše očakávania.

V ďalšej časti mali žiaci z publika možnosť pýtať sa na čokoľvek a vyskúšali si tak, ako vyzerá skutočné interview v praxi a zároveň si vychutnali, že s mikrofónom v ruke si otázky od nich „preberali“ priamo Adela a Viktor. Niektorí sa nechali uniesť a pýtali sa na veci, ktoré vlastne poznajú aj z médií, ale eufória a bezprostredná blízkosť osobností robia svoje. Neuvedomili si, že takto sa nedozvedia nič nové, napriek tomu, že podstata interview je témou hodín slovenského jazyka už v 5. ročníku, ale stretávajú sa s ním už aj na prvom stupni. Tak sme mohli vidieť, ako je vzdialená teória od praxe a čo spôsobia emócie.

Treťou časťou, na ktorú si Adela s Viktorom vyhradili priestor, keďže dobre vedia, ako to pri takýchto stretnutiach chodí, bolo fotografovanie a rozdávanie autogramov. Nenechali nikoho, kto mal záujem bez fotografie či podpisu a s každým prehodili nejaké slovo. Toto sme si, samozrejme, nenechali ujsť ani my, učitelia, a takisto sme si urobili spoločnú fotografiu s hosťami.

Obaja by boli skvelými kolegami, nemali najmenší problém deti zvládnuť, dokázali ich nadchnúť, ale byť aj tak trochu prísnymi. Viktor i Adela prezradili, že s prácou s deťmi majú skúsenosti, pretože v lete organizujú detské divadelné tábory, kde sa určite stretnú s mnohými nepredvídateľnými a zaujímavými situáciami.

Dozvedeli sme sa veľa z Adelinho i Viktorovho osobného i pracovného života. Pozorný poslucháč či divák si toho však všimol medzi riadkami oveľa viac. Obaja ochotne, ale predovšetkým duchaplne a humorne odpovedali na akékoľvek otázky, rozdávali autogramy a fotografovali sa s našimi žiakmi. Po skončení besedy sme pozvali vzácnu návštevu na obed do našej školskej jedálne. Potom už nasledoval len krátky rozhovor v riaditeľni a malá prehliadka školy. Adela a Viktor si so skutočným záujmom pozreli exteriér i interiér našej školy a rovnako sa zaujímali o život v škole, úspechy žiakov i každodenné školské problémy. Zostávalo už len rozlúčiť sa a veriť, že to nebolo prvé a posledné stretnutie.

Ďakujeme!

*PhDr. Eva Dodeková
Základná škola, Bukovina 305, Turzovka
evka.dodekova@post.sk*

OLYMPIÁDA ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY PRE ŽIAKOV. Informácie o olympiáde, testy a výsledky z minulých kôl nájdete na: <https://www.iuventa.sk/sk/Olympiady/Olympiady-a-sutaze/OSJL.alej>.

SÚŤAŽ SLOVO

The poster features a vibrant red background with the word 'SLOVO' repeated in large, bold, white and black letters, creating a dynamic, layered effect. In the center, a stylized illustration shows a character with red hair and a red jacket piloting a white and red striped rocket ship. The ship is emitting a trail of white smoke and is surrounded by small white stars, suggesting a space theme. To the right of the ship, the text 'Tvoríš? Lovíš? Hľadáš slová? Neváhaj, sme tu znova!' is written in white. Below the ship, the text '4. ročník literárnej súťaže v love slov' is displayed in white. On the right side, vertically oriented, it says 'do 15. decembra 2018'. At the bottom left, the logo of Orbis Pictus Istropolitana is shown, consisting of a stylized 'P' and 'I' in red and white. To the right of the logo, the text 'Vydavateľstvo Orbis Pictus Istropolitana vyhlasuje 4. ročník literárnej súťaže v tvorivom písaní SLOVO 2018. Zapoj sa a vyhraj skvelé ceny!' is written in white. Below this, the 'PRAVIDLÁ SÚŤAŽE' section is presented in white text, detailing the theme, scope, genres, and categories of the competition. At the bottom, it mentions that the best three works from each category will be published in the 'SLOVO 2018' collection and provides the website www.orbispictus.sk for more information.

Tvoríš?
Lovíš?
Hľadáš slová?
Neváhaj,
sme tu znova!

4. ročník
literárnej
súťaže v
love slov

do 15. decembra 2018

Orbis Pictus Istropolitana

Vydavateľstvo Orbis Pictus Istropolitana vyhlasuje 4. ročník literárnej súťaže v tvorivom písaní **SLOVO 2018**. Zapoj sa a vyhraj skvelé ceny!

PRAVIDLÁ SÚŤAŽE
Téma: Slovensko – návrat do budúcnosti
Rozsah: maximálne 5 normostrán/9 000 znakov (vrátane medzier)
Žáner: poviedka, komiks, báseň, rozprávka, sci-fi, beletrizovaný životopis (Žiaci 1. stupňa ZŠ majú ľubovoľný výber žánru.)
Kategórie: 1. stupeň ZŠ, 2. stupeň ZŠ – poézia, próza, stredné školy – poézia, próza

Najlepšie tri diela z každej kategórie budú zverejnené v zborníku SLOVO 2018.
Viac informácií a miesto, kde sa môžeš prihlásiť, nájdeš na www.orbispictus.sk!

UMKA

**Literárno-kultúrna príloha
časopisu Slovenčínári**

Prameň

Richard von Rhiilçdraw

Ak raz budem snívať
o padajúcich hviezdach,
ak priat' si budem
zopár skvelých chvíľ.
Chvíľ, keď môžem na teba sa dívať,
aby to osud nikdy nezmenil.

Tých pár okamihov,
ktoré mi Boh s tebou dal,
neotečú kalnou vodou,
vo svojom srdci navždy ich uchovám.

Z tvojich čiernych vlasov
nechal som si prameň,
voňavý a hebký ako páperie,
vďaka nemu budem
dúfať aj v zlých časoch,
že raz ťa opäť k sebe priviniem.

Opona spadla

Richard von Rhiilçdraw

V tejto chvíli
búrame divadlo,
prestávame hrať,
srdce – žiaľ trhá na kúsky,
my musíme sa smiať.

Bláznove slzy, falošné slzy
nechajme na doskách,
čo znamenajú svet.
Opona padá, utíchol aplauz,
posledný divák odchádza preč.

Pozerám na tvoj úsmev,
akýsi trpký je,
pohľadom mieriš do diaľky,
tam po nás spálená je zem.

Drahá,
příště to musíš líp hrát,
to, co hraješ,
víc musíš prožívat,
city ze sebe dát...

Já,
příště prý ubrat mám
a chtít míň.
Ty hvězdou jsi,
a já jen pouhý stín.

Komentár vyučujúcej: Ide o básne bývalého žiaka, ktorý sa venoval tvorbe najmä v posledných ročníkoch základnej školy, potom počas gymnázia a aj v súčasnosti. Píše poéziu i prózu, je veľmi rozhladený, ale predovšetkým introvertný. Preto som rada, že súhlasil s uverejnením niektorých textov. Píše po slovensky, česky i nemecky, začína s francúzštinou. Používa pseudonym Richard von Rhilçdraw, ktorý vznikol pri istej konštelácii hviezd, keď každé písmeno je číslo a číslo tvorí kód k šťastiu.

PhDr. Eva Dodeková
Základná škola Turzovka, Bukovina

Námorník

F. M. Not, žiačka

Slza steká mi po líci v prameňoch...
Pýtam sa, prečo toto všetko dopustil Boh...
Spomienky meniace sa na niečo, čo ešte pomenovať neviem...
Srdce zasiahnuté - nebije, keď tú bezcitnú dušu uzriem...
Oceány slov...
Strieda potôčik nesplniteľných snov...
Zovretie v železných kruhov múk...
Červená spása tečie zo srdca, úst i rúk...
Oči naplnené strachom vstať...
Pomerne ľahšie je už tento boj vzdať...
Hmla, ktorá v duši miesto zabrala...
Bezcitnosť, tá to všetko zbabrala...
Tá loď s tou kotvou nádeje dávno vyplávala z prístavu...
V živote však poprehadzovala citovú zostavu...
/JAK POTÁPAJÚCI SA NÁMORNÍK...
KRIČÍM HLASNO, NO NEPOČUJE NIK.../
Záchranná loď plná falošných už odplávala...
Napospas osudu život v rukách zla nechala...
Nič nie je také, ako to na prvý pohľad vyzerá...

Osud, ten nám vietor do rozprestretých plachiet vyberá...
Život je ako loď, ktorá pláva v smere vetra...
A človek-námorník, ktorý oceány s túžbou, láskou i strachom prevetrá...
Iskry na palube lodí...
Z dlhého strachu sa i v námorníkovi nenávisť rodí...
Strach, nenávisť, bolesť, koniec...
Už ani maják nedokáže zaručené bezpečie na loď doniesť...
Plač mora v zvuku ticha...
Lásku, vďačnosť, pokoru i srdce vymenila mocná pýcha...
Po mnohých pádoch námorník tvrdí, že preplával celý svet...
A že v ňom ničoho okrem bolesti a nenávisti niet...
/JAK POTÁPAJÚCI SA NÁMORNÍK...
KRIČÍM HLASNO,NO NEPOČUJE NIK.../
Oceán otvára sa...
A loď i s námorníkom potápa sa...
Je koniec plavby, kričí kapitán lode...
Všetko stráca sa dnes už v tej mocnej vode...
A hľa more začiernené stratou...
A život prekážkou sťatou...

Nepochopené

F. M. Not, žiačka

Sklamanie otvorí oči a uzavrie srdce...
Kto raz okúsil ho druhýkrát už nechce...
Preto potrebné je sa vzdialiť...
A času dovoliť pravdu postupne odhaliť...

Bolestivo vytvorené jazvy...
Slzami vymývané ostávajú navždy...
Čas však otvoril ich a bolia väčšmi..
Z bolesti nieto sa vymaniť - ostáva každý skutok večný...

Možné je nepochopenie a málo slov...
Vyrieknuté bude všetko až za hranicou dňov...

Srdce zatvrdnuté ťažko meniť...
Keď sám majiteľ musí s ním s každým nádychom súperiť...
Skutky dnes nepochopené sú...
Avšak s dobou vysvetlenie poniesú...

Po konci našiel sa začiatok...

Slová z minulosti dal opäť do nových obrátok...
Nepochopené pochopeným sa stalo...
Až po tom, ako veľmi veľa vzalo...

Čakám

F. M. Not, žiačka

Čakám, kým sa ručička na pokazených hodinách pohne...
Čakám, kým sa i posledné steblo slz za moci slov ohne...
Nieкто vo mňa veril a ja som sklamal...
Básnikom bol som, čo sa so slovami márne hrával...

Čakám, kým beznádejná nádej zmyslom bytia sa stane...
Čakám, kým i posledný povzdych z duše vzplanie...
A tak básnik behá medzi riadkami života...
Čo robiť - sám seba sa pýta...

Čakám na ten dážď, ktorý mi zmyl slzy...
Čakám na toho, pre ktorého stal som sa cudzí...
Básnik - ten sa narodil o 5 minút neskôr ako mal...
Je to azda dôvod toho, že často padol - často vstal...

Čakám na sekundy plynúce v minútach...
Čakám na význam slov zapísaných vo vetách...
Dúfajúc, že všetko bol len zlý sen...
Klame básnik seba v metaforách deň čo deň...
Dúfajúc, že to potrebné stále je na dosah...
Ach, Bože, odpusť básnikovi za nevhodný slov obsah...
Dúfajúc, že kapitola ešte neskončila...
Že len básnikovi posledné rýmy otočila...
A tak ten potrebný čas všetko napraviť sa minul...
A básnik dúfajúc čakaním s poslednou bodkou za vetou splynul...

Komentár vyučujúcej: Pseudonym začala používať nedávno, motiváciu jeho vzniku vysvetľujte sčasti štúdiom na bilingválnej sekcii. Zaujal ju názov kvietka nezábudka v angličtine - forget me not - a preto jej pseudonym tvoria začiatkové písmená prvých dvoch slov a tretie slovo ponechala. Nezábudka preto, aby jej slová neboli zabudnuté. V súčasnosti 16-ročná bývalá žiačka ZŠ Turzovka má za sebou rok štúdia na strednej škole. Napriek tomu, že som nebola jej učiteľkou slovenčiny, od začiatku mi dôverovala a nechala ma nazrieť do svojho vnútra prostredníctvom textov. Pribúdajú stále, nové a nové a ja mám vždy tú skvelú možnosť básne čítať, čo si veľmi vážim. Vo svojej tvorbe sa zamýšľa nad otázkami bytia, života, bolesti, smútku, ale aj nádeje a necháva tak pootvorené pomyselné dvere do duše dnešnej mladej generácie.

PhDr. Eva Dodeková
Základná škola Turzovka, Bukovina

Bláznivé dievča

Silvia Hajdúová, učiteľka

Bláznivo sa raduje každému ránu,
slnku, čo jej pohľadza zasnené telo,
rozbúrenému moru, čo ju tak
vystihuje.

Šťastne blúdi ulicami a láskavo
hľadá na ľudí.
Iskrivé oči sa jej nikdy neprestanú
smiať,
jej nežný úsmev nikdy neprestane
hriať.

Dáva, čo možno nikdy nedostane
späť,
nevadí jej, že sa v ľuďoch občas
sklame.

Ešte však nevie, že v živote je to
trochu iné.

Grécka duša

Silvia Hajdúová, učiteľka

Vášnivá noc
pohľadza neďaleké taverničky.
Biela veža
dáva zbohom svojim nešťastníkom.
Tmavý závoj
obchádza Aristotelovo rodisko.
Jeho priezračný plášť
odchádza na nekonečnú cestu.
Celý raj prekypuje
diabolským rytmom
všade, kde platí krédo:
„Ži dnes, pre tú kvapku minúty!“

Mesačná romanca

Silvia Hajdúová, učiteľka

Krvavý mesiac
Vznáša sa nad mokrým mestom
Ako vždy...
Ideš neskoro
Dnes čítam
V tvojej nečistej duši
Nehľadiš na mňa
Iba nehybne vrčíš
Vystieraš kostnaté údy
A ja naveky zhnijem
V tvojom náruživom objatí

Marazmus

Emá Silná, učiteľka

Marazmus - hmla,
nevidno obrysy.
Od slnka závisí,
či ich uzrieš zas.

Počásie mení sa,
nezastavíš čas.
Stačí len lúč
a pretne tmú.

Do svetla pravdy
radi slepí tnú.

Čas nezastavíš,
svetlo nezrazíš
k zemi,
ani básnici
neostanú
nemí...

Keď rinčia slová vrážd,
jazyky - meče,
ťažko je kráse rásť.
Smútok sa dňami vlečie...

Hovoríš jedno, myslíš druhé
a kvety vädnú v čiernej stuhe,

Ien chuchvalce neistých slov
nie sú tu náhodou...

Stromy

Emá Silná, učiteľka

- Dýchame pre vás,
sme vaše pľúca.
Krajina, čo ako súca,
bez nás neobstojí...
Les upokojí, zhojí,

...aj sa ťa, človeče, bojí.

Púšťate do lesa des,
stromy sa chvejú,
už je to cez...
Už sa nevykecáš,
neobkecáš zlo!
Čo ti to, človeče,
prinieslo?!
Hanbu na pol sveta,
príde ďalšia bieda,
ak nepovieš Stop.

Tak s tým niečo rob!

Nieže niečo - ale múdre.
Než ťa vlastná hlúposť udrie!
Čo nám chýba

Čo nám chýba

Emá Silná, učiteľka

Medzi sebou hrubí,
v lesoch hororuby,
uteká nám voda
do mora...

Čo nám chýba,
pokora?

Slová ako dýky,
pohladenie nikým...
Zabúdame, kde je
naša opora...

Počuť detské vzlyky
- zas ten nálad výkyv,
vládne v matke
zlostná potvora.

Bože, pomôž tomu,
koho ženú z domu,
sebaláska
vyhnala z nás cit?

Bože, pomôž malým,
čo sa boja, báli,
daj im náruč, kde sa
môžu skryť.

Bože, pomôž starým,
tvári, čo Ťa chváli,
s úctou, láskou
nech tu môžu žiť.

Bože, pomôž ľudu,
chránia svoju hrudu,
naďalej nás
dobrotami sýť.

Odpusť naše hriechy,
slová bez útechy,
Ty nás učíš
ako odpustiť...

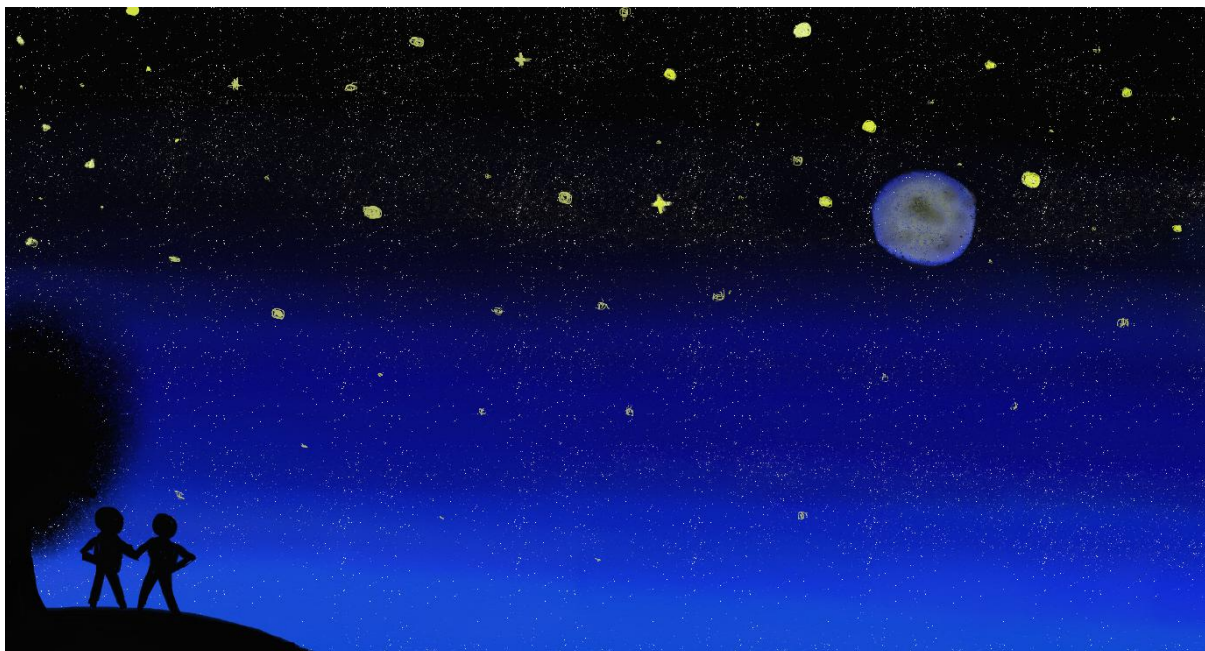
Odpusť, ak sme slabí,
všeličo nás trápi,
Ty náš učíš,
ako máme žiť.

Všetko vidíš zhora,
Zem je ako chorá,

pomôž, ak nám
chýba
pokora...

Night Sky

Dávid Minárik, IX. ročník

Komentár vyučujúceho: Aj keď som vyštudoval aj estetiku, v poslednom čase učím len slovenčinu. No k umeniu mám veľmi blízky a pozitívny vzťah. A je jedno či ku klasickému, či k modernému. Aj počítačové kreácie a výtvary môžu zaujať, ba v niektorých oblastiach kultúry už dominujú. Nepoznám dôvod, prečo mi menovaný žiak ukázal svoje dielko, no zaujalo ma. Až tak, že som ho dal zarámovat' a zavesil som ho na stenu v škole. Jednoduchá, no rozhodne výpovedná ilustrácia. Verím, že podobné práce by sa dali realizovať aj na výtvarnej výchove. V 21. storočí nemôžu byť temperka a štetec jedinými výrazovými prostriedkami na vyučovaní. Záhadou mi len ostáva, prečo mi môj žiak túto zaujímavú prácu poslal. Nabudúce sa ho spýtam (je už stredoškólák). Isto, aj takéto práce patria do slovenského jazyka a literatúry, ktorý sa snažím vyučovať diskurzívne.

*PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava*

Veľký víťaz

Kolektív žiakov IV. ročníka

Veľký víťaz, on to dá,
každého hneď prekoná.
Toto je náš Matej Tóth
navždy veľký šampión.
On je pre nás veľký vzor,
chodí ako hrom.

Na ceste sa za ním práši
a súperov hneď odplaší.
Päťdesiatku ľahko zdolá,
zo stupienka na nás volá.
Zlato sa mu v rukách blýska,
je to super medailista.

Komentár vyučujúcej: Vďaka hlasovaniu v mesiaci máj a jún 2018 sa naša škola umiestnila na 1. mieste v kategórii 351 a viac žiakov a získala športový program v rámci projektu O2 športová akadémia Mateja Tótha pre 20 žiakov 1. stupňa. Pri tejto príležitosti nás navštívil aj športovec Matej Tóth. So žiakmi sme sa v triede porozprávali, kto to je a aké úspechy

dosiahol. Na tabuľu sme napísali slová, ktoré by podľa žiakov mali byť v básni. Napr.: víťaz, zlato, chôdza... Potom sme k slovám hľadali rýmy a verše. Báseň je „dielom“ celej triedy.

Mgr. Pavla Agalarevová
Základná škola, Beňovského, Bratislava

Deň Zeme

Emma Trnkusová, VIII. ročník

Žijeme na planéte, čo sa Zemou volá,
táto naša planéta je však trochu chorá.
Chorou sme ju my spravili, my ľudia nevďační,
čo chceme všetko ovládnuť, pevninu, moria, ba
aj vzduch.
Odpadky už nehádzeme, len do polí, jarkov,
ale už aj oceány sú plné plastov.
Do ovzdušia smog sa valí, z výfukov i z tovární,
čo je čisté, znečistíme bez váhania za pár dní.
Zvieratá sme vytlačili z ich domova z lesa,
stromy v hore vyrúbali, hotel postavil sa.
Pstruh už nepláva v potoku bystrom,
veverička neskáče po konári tŕnistom.
Tulene sa topia v škvrnách ropy v mori,
lastovičky ten jej domček každý zborí.

Z mnohých zvierat zostali už len chránené
druhy,
iné poznáme zas len z obrázkov z knihy.
Zelene nám ubúda, asfalt nastupuje,
betónové chodníky všade človek buduje.
Autá a mobily ovládli náš svet,
už nás nenadchne ani prekrásny kvet.
Žijeme si ten svoj život na chorej planéte,
čo je chorá z našej viny, písali to na nete.
Vymýšľame rôzne lieky na tú jej chorobu,
aby sme ju neprivedli predčasne do hrobu.
Musíme ju uchovať, ešte zopár storočí
by tu krásu uvidelo ešte mnoho očí.
Naučme sa chrániť všetko, čo tu máme,
na modrej planéte, ktorú Zemou nazývame.

Pyšná jabloň

Hana Krúpová, VI. ročník

Kde sa vzala, tu sa vzala,
krásna pani jabloň stála.
Nik nevidel toľkú krásu,
v celom sade niet jej páru.

Koruna sa hrdo týči,
keď sa všetko večer stíši.
Všetky spevavce len na ňu sadnú,
vtáčiu pieseň hrdo začnú.

Na jabloni pieseň znela,
krásna pani už spyšnela.
„Chcem mať šaty zelené,
bielymi kvetmi zdobené.“

Na jar víla príroda,
krásnu jabloň obliekla.
Mala šaty, ktoré chcela,
zasa bola krásna celá.

Tri mesiace prešli však,
jabloni sa znepáčil šat.
„Chcem mať šperky, nie však zlaté,
červené a tiež guľaté.“

Príroda zas nelenila,
v júli jablčka pričarila.
„Také krásne šperky, ach,
nemá nikto v sade zas.“

Pyšná jabloň koncom leta,
šperky z jablák, z hlávky zmetá.
„Ja chcem nové, pestré šaty,
nechcem mať tu žiadne zvady.

„Chcem mať šaty ako nik,
nie ako každý krík!“
A tak víla príroda,
farebným šatom jabloň obliekla.

Zasa bola najkrajšia, však len na chvíľku,
všetky stromy mali asi rovnakú krajčírku.
A tak z pýchy, možno zo zvyku,
začali jej šaty padať pomaly, potichu.

Darmo slzy ronila,
darmo všetkých prosila.
Šaty všetky opadli,
ostala len koruna.

Predtým pyšná krásna jabloň,
zahanbene hľadá nadol.
Všimne si ju orech mladý,
konármi ju z lásky hľadá.

V decembri, keď všetko spí,
v sade svadba sa robí.
Zas sa jabloň všetkým ľúbi,
v bielych šatách vernosť sľúbi.

Mladý orech, verný pán,
s jablonkou sa dobre mal.
Dodnes žijú po boku,
vedľa nášho potoku.

A ten potok v obci krásnej,
Starý Tekov nazývanej.
Tu si žijem, tu mám dom,
pri ňom jabloň s orechom.

Tekovská móda

Tatiana Fašková, VI. ročník

Starobylá obec obývaná už v praveku,
stál tu aj hrad na vysokom pahorku.
Aj Turci sa snažili dostať do našej dedinky,
nepodarilo sa im to, museli si utrieť slinky.
História nás stále máta,
sme s ňou stále spojení.
Veľakrát sa stane,
že z domu nikto neodíde v kroji nevystrojený.
Ľudová nôta, kroje, spev,
niet lepších dedičstiev.
Hrdo sa folklóru venujeme,
blinkáč, partu, čepiec obliekame.
Spevom, hudbou a tancom,
prekvapíme všetkých veľvyslancov.
Ani príroda nie je na zahodenie,
skôr jej dávame lepšie hodnotenie.
Náš kráľ riek je Hron,
kto iný by ho zastúpil na trón?
Možno Perec,
predsa len je to dobrý herec.
Poľnými cestičkami kade-tade sa dá ísť,
ak ich náhodou neprejdeš môžeš oveľa prísť.

Tekovskými slávnosťami a bojmi na Hrone sa
pýšime,
ak sa aspoň raz neprídete pozrieť, hlas na vás
zvýšime.
Poberajte sa medzi nás,
veď tu máme toľko krás.
Ak neviete, kde máte prísť bývať,
mali by ste sa čím skôr rozkývať.
Susedia sú v Tekove najlepší,
taký sused, ten vám náladu hneď zlepší.
Kto by chcel mať susedov iných?
Ako tých tekovských?
Aj poľnohospodárstvu sa tu venujeme,
ale uhlie nespáľujeme.
My prírodu našej dedinky chránime,
veď k Tekovčanom patrime.
Celým svojím srdcom mám rada svoju obec,
aj srandy je tu kopec.
Tu je všetko, čo potrebujem,
preto svoju dedinku, tak milujem.
A takto končí moja óda,
v našej obci vládne iba pohoda.

Komentár vyučujúcej: Cit pre slová, vety a verše. Aj tak by sme vedeli nazvať talent žiakov Základnej školy Štefana Senčíka v Starom Tekove, ktorí sa venujú umeleckej tvorbe. Pre žiakov je to radosť, že môžu vytvoriť nejaké to „dielko“, ktoré sa páči druhým, niekedy až natoľko, že je ocenené.

*Mgr. Frederika Mészárosová
Základná škola Štefana Senčíka, Starý Tekov*

Z výtvarného sústredenia...

žiaci I. ročníka strednej školy

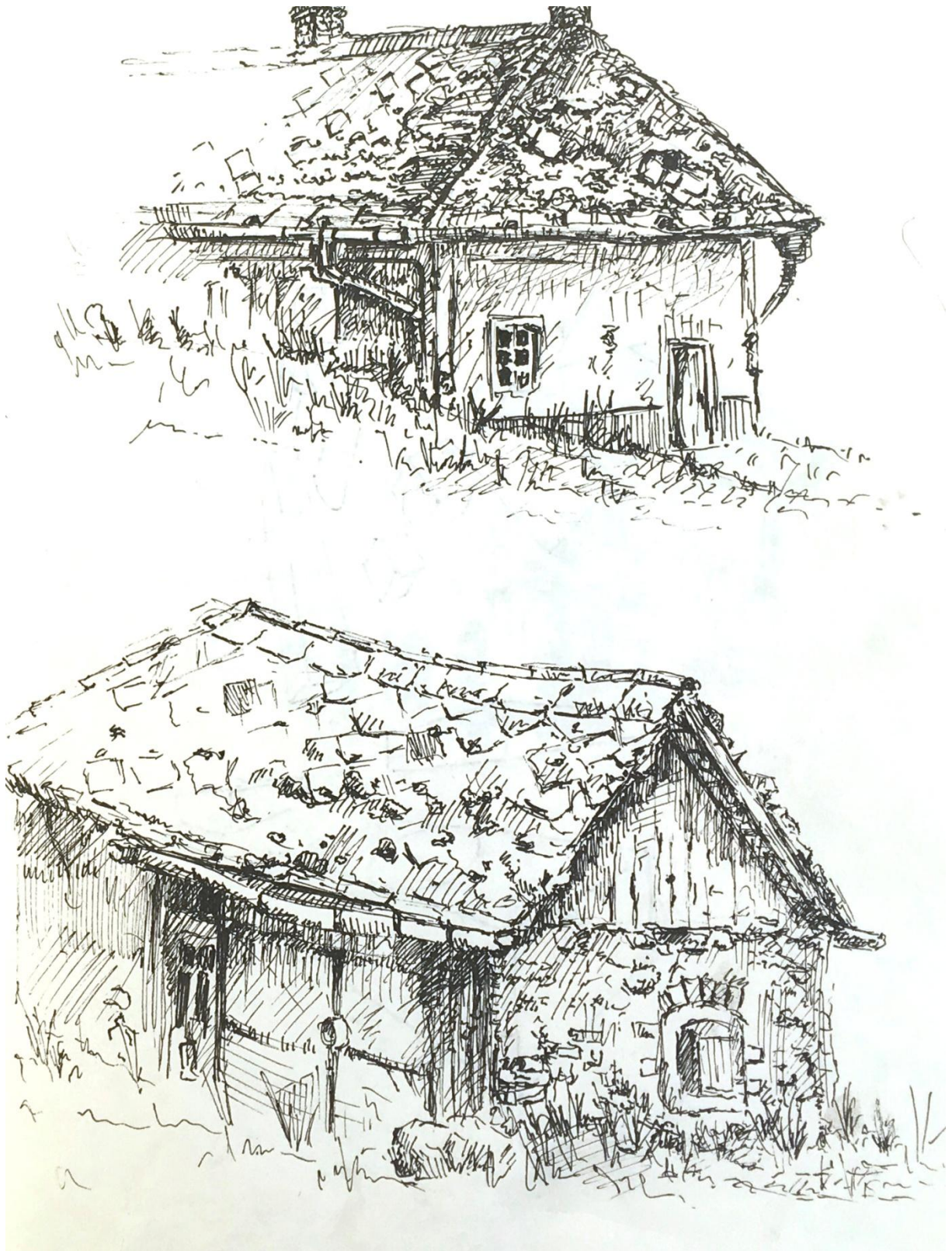
Adriana Jasenská

Alex Porošin

Daniela Rabatinová

Dávid Aghamyan

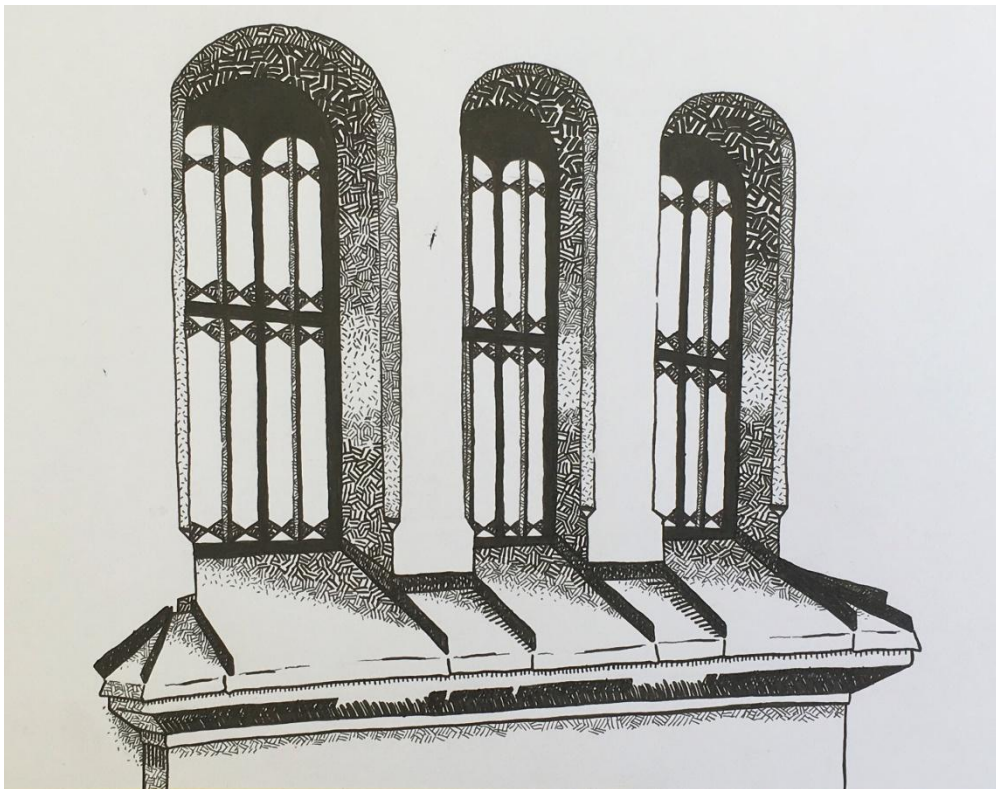
Jozef Plavuščák

Adam Križovenský

Dominika Lazorová

Martin Hudák

Petra Ivanecká

Radoslava Králová

Simona Betegová

Uršula Ondrušková

Komentár vyučujúcej: Letné výtvarné sústredenie (plenér) Školy úžitkového výtvarníctva v Košiciach na Jakobyho 15 trvá 5 dní a je povinnou súčasťou výchovy a vzdelávania žiakov stredných umeleckých škôl. Realizuje sa v prvom ročníku a

vyberáme si na pobyt nádherné miesta na Slovensku. Tohto roku to boli Herľany, ktoré sú známe svojím jedinečným prírodným gejzírom. Žiaci sa zúčastňujú plenéru pod vedením svojich odborných vyučujúcich. Mgr. art. Katarína Fazekasova, Mgr. art. Adrián Bačo a Mgr. art. Noémi Ráczová mali na starosti (a radosti) 31 žiakov z odborov: propagačná grafika, animovaná tvorba a digitálna maľba - koncept art. Plán sústreďenia je veľmi bohatý, zahŕňa predovšetkým kreslenie a kreatívnu tvorbu priamo v prírode, večer žiaci po vyhodnotení celodenného programu a výtvarných diel pripravujú prezentácie v štýle Pecha Kucha (premietajú a predstavujú svoje diela v limitovanom čase) a samozrejme na záver sústreďenia nesmie chýbať ani opekačka. Okrem samotnej tvorby je to vynikajúca možnosť na „teambuilding“, tvorbu pozitívnych vzťahov medzi žiakmi ale aj na spoznávanie prírodných krás Slovenska.

*Mgr. art. Noémi Ráczová
Škola úžitkového výtvarníctva, Jakobyho 15, Košice*

Slová života

Jeden z jedov, ktoré ubíjajú lásku, je atrament.

Honoré de Balzac

Stručnosť je sestra talentu.

Anton Pavlovič Čechov

Klamárov trest nie je v tom, že mu nik neverí, ale že on nikomu neverí.

George Bernard Shaw

Kto nič nevie, musí všetkému veriť.

Jan Neruda

Tým, ktorí sa chcú učiť, často prekáža vážnosť učiteľov.

Cicero